

การศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน

A STUDY OF THE INFLUENCE OF BELIEFS ABOUT
KING OF NAGAS IMPACTS ON THAI SOCIETY

จำสืบเอกวิเชียร นามการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

การศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน

จำสืบเอกวิเชียร นามการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

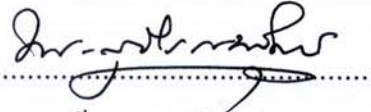
A STUDY OF THE INFLUENCE OF BELIEFS ABOUT KING OF
NAGAS IMPACTS ON THAI SOCIETY

Master Sergeant Vichain Namgan

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

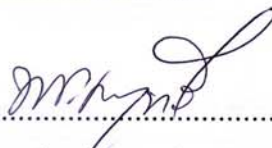
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์..... ประธานกรรมการ

(พระมหาทวิ มหาปญโญ, ผศ.ดร.)

.....กรรมการ

(พระหัตถ์ กิตตินนุโท, ดร.)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรพงษ์ คงสัตย์)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ ตันยะ)

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธวัชชา เดชสุภา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระหัตถ์ กิตตินนุโท, ดร. ประธานกรรมการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุรพงษ์ คงสัตย์ กรรมการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ ตันยะ กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน

ผู้วิจัย : จำสืบเอกวิเชียร นามการ

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระหัสดี กิตตินนุโท, ดร. พธ.บ., M.A., Ph.D.

: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบุญรณ์ ดันยะ กศ.บ., กศ.ม., กศ.ด.

: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์ ป.ธ.๔, พธ.บ., M.A., ป.ร.ด.

วันสำเร็จการศึกษา : ๔ พฤษภาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาเรื่องพญานาคที่ปรากฏในพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องพญานาคที่ปรากฏในสังคมไทย (๓) เพื่อศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า

พญานาคในพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท หมายถึง ความประเสริฐ ไม่มีบาป เป็นผู้มั่งคั่ง บริสุทธิ์กว่าสัตว์อื่นทั้งหลาย พระพุทธรูปศาสนาแยกพญานาคออกเป็น ๑,๐๒๔ ชนิด จัดลำดับชั้นของพญานาคได้ ๔ ตระกูล ตระกูลวิรูปักษ์ะ มีผิวกายสีทอง ตระกูลเอราปักษ์ะ มีผิวกายสีเขียว ตระกูลฉัพพาสัตตะ มีผิวกายสีรุ้ง ตระกูลกัณหาโคตรมะ มีผิวกายสีดำ ที่เป็นใหญ่กว่าพญานาคทั้งปวง คือ ตระกูลวิรูปักษ์ะ ที่มีผิวกายเป็นสีทอง เป็นหนึ่งในสี่ของทำวมหาราชที่ปกครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ด้านทิศตะวันตก ในคัมภีร์สันสกฤต นาคหรือพญานาคถือกำเนิดจากนางกัทรุหรือนางสุรสา กับพระกัศยพรหมฤๅษี มีลักษณะเป็นสัตว์เกิดจากฟองไข่ พญานาคแบ่งตามสถานที่เกิดได้ ๒ แบบ คือ ที่เกิดได้เฉพาะในน้ำ เรียกว่า ชลชะ ที่เกิดได้เฉพาะบนบก เรียกว่า ถลชะ และยังแยกพญานาคออกเป็น ๒ ประเภท คือ ประเภทที่เสวยกามคุณและประเภทที่ไม่เสวยกามคุณ เหตุที่ทำให้เกิดเป็นพญานาคนั้น ล้วนเกิดจากอำนาจบุญ คือ ทำบุญเจือไปด้วยราคะ

ความเชื่อเรื่องพญานาคที่ปรากฏในสังคมไทยโดยรวม เชื่อว่าพญานาคเป็นทิพย์กึ่งเทพ และสัตว์ มีอิทธิฤทธิ์ สามารถแปลงกายเป็นมนุษย์และสัตว์อื่นได้ตามสภาวะ เป็นสัญลักษณ์แห่งน้ำ และความอุดมสมบูรณ์ ให้คุณ เช่น ช่วยรักษาอาการเจ็บป่วย ให้โชคลาภ ทั้งช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ให้โทษ ทำให้เจ็บป่วย ชัดขวางงานพิธีต่าง ๆ มีบุคคลที่สังคมไทยเคารพเชื่อถือ เช่น พ่อปู่อินทร์ (เขาภูตำแย) อำเภอบักรังษาย จังหวัดนครราชสีมา เล่าว่าพญานาคแปลงกายมามอบเงินให้เป็นทุนร่วมสร้างโบสถ์ และพระมหาเถระไทยหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต (ดูในตามรอยจุดดั่งค์ควัตร พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต) พญานาคมีจริงทั้งที่เป็นสัมมาทิฐิชอบฟังธรรมและมีฉันทิฐิ

ชัดขวางการปฏิบัติธรรม ท่านได้ยกเอาประสบการณ์เรื่องพญานาคที่ได้พบมาบรรยาย ตามโอกาสที่ได้แสดงธรรมในที่ต่าง ๆ สร้างความเชื่อให้สังคมไทยมากยิ่งขึ้นว่าพญานาคมีจริง

อิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบันพบว่า ด้านศิลปกรรมได้รับอิทธิพลความเชื่อจากบุคคลที่สังคมเคารพเชื่อถือและพุทธประวัติด้วย เช่น เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เทวดาเนรมิตบันไดแก้วมณีสีรุ้งขึ้นรองรับเสด็จ ส่วนพญานาค ๒ ตน ได้ใช้หลังหนุนบันไดแก้วมณีสีรุ้งนั้นไว้ สังคมไทยจึงเชื่อว่าพญานาคมีวาสนาบารมีที่ได้ใช้หลังตนเองรองรับเสด็จพระพุทธเจ้า ด้านประเพณี เช่น ประเพณีบวชนาค ประเพณีปล่อยเรือไฟ ประเพณีบุญข้าวกรรมหรือบุญกองฮอด ประเพณีขอฝน ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยมานานก็เกิดจากอิทธิพลของพญานาคเพราะสังคมไทยเชื่อว่าพญานาคให้คุณให้โทษได้ ความเชื่อด้านไสยศาสตร์เชื่อตามตำนานของชาวล้านนา ที่นำทิศทางการนอนหันศีรษะของพญานาคมาใช้ในพิธีเพื่อขอที่ดินปลูกบ้าน และยกเสาเอก ขอน้ำฝนเพื่อทำการเกษตร ในทางพระพุทธศาสนาพญานาคก็เป็นผู้ปกป้องรักษาพุทธสถานที่สำคัญต่าง ๆ เช่น ที่พระธาตุพนม พระธาตุมหาชัย (วัดไทย) อิทธิพลของพญานาคจึงมีผลต่อสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

Thesis title : A Study of the Influence of Beliefs about King of
 Nagas Impacts on Thai Society
Researcher : Sergeant Vichian Namkan
Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)
Thesis Supervisory Committee
 : Phra Hassadee Kittinando, B.A.,M.A.,Ph.D.
 : Asst.Prof.Dr. Somboon Tanya, Ed.D
 : Asst. Prof.Dr. Suraphong Kongsatya, B.A.,M.A., Ph.D.
Date of Graduation : MAY 4, 2012

ABSTRACT

This research aims to study (1) King of Naga in Theravâda Buddhism, (2) beliefs about King of Naga in Thai society, and (3) the influence of beliefs about King of Naga impacting on Thai society. The results are found as follows:

The King of Naga in Theravada Buddhism scriptures means excellence, and free from sin. Besides, it is purer than all humans. According to Buddhism evidence, there are 10.24 species of King of Naga from four families: Wrulpukkha with golden body, Erapuktha with green body, Chuppayaputta with rainbow body, and Kunhakottama with dark body. King of Naga from Wirulpukkha with golden body is more powerful than King of Naga from other families and it is one of four Great Kings who govern the west of Jatummaharachika heaven. According to Sunsakit scriptures, Naga was born from Mrs. Kutru or Mrs.Surasa and a hermit called Kussayabrahma. It is a kind of an animal which is born from eggs. Naga is called according to where it is born. It is called Chalacha when it is born in the water. It is called Thalacha when it is born on the land. There are two kinds of Naga. The first one is Naga who is engaged in sexual intercourse. The second one is Naga who abstains from sexual intercourse. The reason to be born as Naga is from the power of merit mixed with desires.

Beliefs about King of Naga in Thai society are found that the king of Naga is half animal and half Deva with supernatural power to transform themselves to be human or animals. Besides, the king of Naga is a symbol of water and abundance. Naga can

give benefits such as curing the sickness, giving good luck, and maintaining Buddhism. But, for the bad effect, Naga can make people sick, and block various ceremonious activities. Many people in Thai society believe the story of Naga. They are Popuin (the grand father who is called "In"), and Luangpu Mun Puritutto. Popuin (at Putumyae mountain), Pukthongchai district, Nakhon Ratchasima province said that King of Naga transformed his body as a human and donated money to construct a church. Luangpu Mun Puritutto claimed that King of Naga is real which can be both mistaken and right view. King of Naga with right view will like to listen to Dhamma, in contrast, King of Naga with mistaken view will hinder Dhamma practice. Luangpu Mun Puritutto told about King of Naga he met during his Dhamma lecturing resulting in assuredness of King of Naga in Thai society.

The influence of beliefs about King of Naga impacting on Thai society. Thai art work gets the influence and beliefs both from the people widely accepted in Thai society and from Buddha's life. Once up a time, when Buddha left the Daowadung heaven. Deva created the rainbow ladder by magic for Buddha. At the same time, two Kings of Nagas used their back to support the rainbow ladder. So, Thai society believes that King of Nagas have fortune because they used their back to support Buddha. The culture of Naga ordination, fire boat release, and rainfall praying in Thai society is from the influence and beliefs about King of Naga. People believe that King of Naga can give people both good and bad things. About the magic beliefs especially the beliefs of Lanna people, the direction where King of Naga sleeps is taken for asking the land to build up the house, and asked for the rain. According to Buddhism story, King of Naga protect the most important Buddhism areas such as Prathatpanom, and Prathatmahawan. So, the influence of Naga Kings has impacted on Thai society from the past to the present

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน” นี้ สำเร็จได้ด้วยดี โดยได้รับความอนุเคราะห์จากคณาจารย์และผู้มีพระคุณ ที่ได้กรุณาให้ข้อมูลจึงทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษาเรียบเรียงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ และสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาทุกประการ จึงขอจารึกนามไว้เพื่อเป็นเกียรติดังนี้

กราบขอบพระคุณพระหส์ดี กิตติตินุโท ดร. ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ ต้นยะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธวัชชา เดชสุภา กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่กรุณาให้คำปรึกษาเสนอแนะข้อคิดเห็น แนวทางการแก้ไข ตรวจสอบข้อบกพร่องของเนื้อหาวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัยด้วยดีตลอดมา กราบขอบพระคุณ หลวงปู่สมบุญ ปุณณสีโร พระครูสิริปิยธรรม (ป.ธ.๕, น.ธ.เอก) พระอาจารย์นันทพัฒน์ วิจิตรมโม พระทนต์ศักดิ์ ปภังกรโร ที่เป็นกำลังใจดูแลให้คำปรึกษาเสนอแนะข้อคิดที่เป็นประโยชน์ และมีส่วนสำคัญกับความสำเร็จของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณ คุณวัศม์ทิรา พงษ์தியานนท์ คุณสรกฤษ เจริญสุข คุณศุภากร ศิริรัตน์ พันเอกวิทยา สิงห์โต คุณยุพาพร นามการ และครอบครัว บิดา มารดา ผู้สนับสนุนทุนการศึกษา และจุดประกายความหวังสู่ความสำเร็จ กราบขอบพระคุณ พระคุณเจ้าเพื่อนนิสิตปริญญาโททุกรูป ที่คอยเป็นกำลังใจช่วยเหลือในระหว่างศึกษา ผู้วิจัยหวังว่าวิทยานิพนธ์นี้จะได้มีส่วนที่เป็นประโยชน์แก่สังคมประเพณีและศิลปกรรม เห็นความสำคัญในบริบททางการศึกษาได้กว้างไกลยิ่งขึ้น

ด้วยอำนาจพละคุณแห่งความดี ที่เกิดจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ขออ้อมถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ คุณบิดามารดา คุณอุปัชฌาย์ อาจารย์ พญานาคราช ตลอดถึงท่านผู้มีพระคุณทั้งหลายที่ได้กล่าวมานี้

สุดท้ายนี้ ขอธรรมสัจจะ บารมีธรรม ที่ได้สร้างสมมาดีแล้ว ส่งผลให้ผู้วิจัยและผู้มีพระคุณทั้งหลายเป็นผู้พร้อมอุดมเลิศด้วยปัญญา พัฒนาสติให้ตั้งมั่นในศีลธรรม มีสัมปชัญญะ รู้พร้อมในทุกอย่างที่ทำ ขอให้เกิดอยู่ได้ร่วมพระพุทธศาสนา สมดังว่ามองเห็นธรรม คิดเป็นจะเห็นทาง อันมีในกายภาคน้ำด้วยเทอญ

จำสิบเอกวิเชียร นามการ

๒ เมษายน ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๒
๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับ	๑๒
บทที่ ๒ พญานาคที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๓
๒.๑ กำเนิดและความสำคัญของพญานาคในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๓
๒.๒ ความหมายของพญานาคในพระพุทธศาสนาและนักวิชาการ	๑๕
๒.๒.๑ พญานาคในพระวินัยปิฎก	๑๖
๒.๒.๒ พญานาคในอรรถกถา	๑๗
๒.๒.๓ พญานาคที่ปรากฏในชาดก	๑๘
๒.๒.๔ พญานาคตามทัศนะของนักวิชาการ	๑๙
๒.๓ ความสำคัญของพญานาคในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท	๒๐
๒.๓.๑ ด้านพุทธศาสนา	๒๐
๒.๓.๒ ด้านสัญลักษณ์	๒๑
๒.๔ ลักษณะและถิ่นที่อยู่อาศัยของพญานาคในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๒๒

๒.๔.๑	ลักษณะของพญานาค	๒๒
๒.๔.๒	ถิ่นที่อยู่อาศัยของพญานาค	๒๔
๒.๕	ประเภทของพญานาคที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๒๖
๒.๖	สรุป	๒๙
บทที่ ๓	ความเชื่อเรื่องพญานาคที่ปรากฏในสังคมไทย	๓๐
๓.๑	ความเชื่อที่ว่าพญานาคมีจริงในทัศนะของคนไทยทั่วไป	๓๐
๓.๒	ความเชื่อเรื่องอิทธิฤทธิ์ของพญานาคในทัศนะของสังคมไทย	๓๔
๓.๒.๑	ความเชื่อเรื่องพญานาคพันดวงไฟบูชาพระพุทธองค์	๓๕
๓.๒.๒	ความเชื่อเรื่องพญานาคสร้างเมืองนาคบาดาล	๓๖
๓.๓	ความเชื่อเรื่องพญานาคมีจริงในทัศนะของพระมหากษัตริย์ไทย	๓๘
๓.๔	ความเชื่อที่ว่าพญานาคมีอิทธิฤทธิ์จริงในทัศนะของพระมหากษัตริย์ไทย	๔๐
๓.๕	ความเชื่อเรื่องผลของการบูชาพญานาค	๔๓
๓.๕.๑	การบูชาพญานาคเพื่อขอให้คุ้มครองพระพุทธศาสนา	๔๔
๓.๕.๒	การบูชาพญานาคเพื่อขอให้เกิดความอุดมสมบูรณ์เรื่องน้ำ	๔๕
๓.๕.๓	การบูชาพญานาคเพื่อขอให้เกิดโชคลาภ	๔๖
๓.๖	สรุป	๕๒
บทที่ ๔	อิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน	๕๓
๔.๑	ด้านศิลปกรรม	๕๓
๔.๒	ด้านประเพณี	๕๖
๔.๒.๑	ประเพณีบวชนาค	๕๖
๔.๒.๒	ประเพณีปล่อยเรือไฟ	๕๘
๔.๒.๓	ประเพณีบุญกองฮอด	๕๙
๔.๒.๔	ประเพณีขอฝน	๖๐
๔.๓	พญานาคกับไสยศาสตร์	๖๑
๔.๓.๑	พญานาคกับไสยศาสตร์ด้านที่อยู่อาศัย	๖๑
๔.๓.๒	พญานาคกับไสยศาสตร์ด้านการเกษตรกรรม	๖๓
๔.๔	พญานาคกับศาสนวัตถุ	๖๔
๔.๔.๑	พญานาคกับการสร้างพระธาตุพนม	๖๕

๔.๔.๒ พญานาคมีผลต่อการสร้างพระธาตุมหาชัย (วัดไทย)	๖๗
๔.๕ สรุป	๖๘
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๖๙
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๖๙
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๗๒
บรรณานุกรม	๗๓
ภาคผนวก	๗๙
ภาคผนวก ก. แบบสัมภาษณ์	๘๑
ภาคผนวก ข. รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	๘๖
ภาคผนวก ค. ภาพประกอบคำบรรยาย	๙๐
ประวัติผู้วิจัย	๙๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อของคัมภีร์แล้วตามด้วย เล่ม / ข้อ / หน้า ตามลำดับ เช่น วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๙๖/๑๕๑, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๖/๒๑๐. หมายถึง วินัยปิฎก มหาวคฺคปาติ ภาษาบาลี เล่ม ๑ ข้อ ๑๙๖ หน้า ๑๕๑ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ และวินัยปิฎก มหาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๑ ข้อ ๑๙๖ หน้า ๒๑๐ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

สำหรับอรรถกถา อ้างอิงอรรถกถาภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วย เล่ม/ภาค/หน้า ตัวอย่าง อภิ.ปญจ.อ. (บาลี) ๓/๓๕๑ หมายถึง อภิธมฺมปิฎก ปญจกรณฎกฏกถา เล่ม ๓ หน้า ๓๕๑ อภิ.ปญจ.อ.(ไทย) ๗/๑/๔๗๒ หมายถึง อภิธรรมปิฎกปัญจปรกณอรรถกถา เล่ม ๗ ภาค ๑ หน้า ๔๗๒ เป็นต้น

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา (ไทย) = วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ม.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ (ภาษาไทย)

ขุ.อุ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทานคาถา (ภาษาไทย)

ขุ.ธ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.มหา.อ. (ไทย) = วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวิภังค์อรรถกถา (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ม.ม.อ.	(ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	ปปัญจสูทนี	มัชฌิมปัณณาสก์อรรถกถา	(ภาษาไทย)
สํ.ข.อ.	(ไทย)	=	สังยุตตนิกาย	สารัตถปกาสินี	ชั้นธวารวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.อ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	วิสดีนิบาต อรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ปรมัตถทีปนี	อุทานอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย		ธรรมบทอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ทุก อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ทุกนิบาต	ชาดกอรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตำนานพญานาค มีปรากฏก่อนสมัยพุทธกาลแล้ว สืบค้นได้ว่ามีต้นกำเนิดมาจากอินเดียใต้ ด้วยเหตุจากภูมิประเทศทางอินเดียใต้เป็นป่าเขาจึงทำให้มีงูอยู่ทุกซอก และด้วยเหตุที่งูนั้นมีลักษณะทางกายภาพ คือ มีพิษร้ายแรง งูจึงเป็นสัตว์ที่มนุษย์ให้การนับถือว่ามีอำนาจ ชาวอินเดียใต้จึงนับถืองู ด้วยเชื่อว่างูใหญ่มีหงอน หรือพญานาค หรือนาคานั้น ถือเป็นสัญลักษณ์แห่งความยิ่งใหญ่ ความอุดมสมบูรณ์ ความมีอำนาจวาสนา และนาคยังเป็นสัญลักษณ์ของบันไดสายรุ้งสู่จักรวาล พญานาคยังเป็นเทพเจ้าแห่งท้องน้ำ บางแห่งก็ว่าเป็นเทพเจ้าแห่งฟ้า มักเรียกกันว่าพญานาคของพวคนาค และยังมีชื่อที่เรียกกันเป็นอย่างอื่น เช่น ภูซงค์ วาสุกรี อนันตนาคร หรือเศษนาค (อนันตนาคราช) เป็นต้น ในสมัยพระสมณโคตมบรมพุทธะก็มีเรื่องนาคมาเกี่ยวข้องหลายครั้ง เช่น ในอดีตกาลทศชาติปางปฏิวัติองค์พระโพธิสัตว์ยังได้เคยถือกำเนิดเป็นนาค ชื่อ ทัตตกุมาร บิดาชื่อธตวรรษ เป็นพญานาค มารดาชื่อสมุททชา เป็นมนุษย์ คือ เป็นธิดาท้าวพรหมทัตกรุงพาราณสี ทัตตกุมารได้ขึ้นมาบำเพ็ญเพียรรักษาศีลบนฝั่งแม่น้ำยมุนา แล้วถูกอาลัมพายนน์หมองจับตัวไป^๑

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาค เมื่อแรกตรัสรู้ ประทับอยู่ ณ คุ้งต้นมุจลินท์^๒ ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชราเขตตำบลอุรุเวลา พระผู้มีพระภาคประทับนั่งโดยบัลลังก์เดียว เสวยวิมุตติสุขอยู่เป็นเวลา ๗ วัน ได้บังเกิดเมฆฝนขนาดใหญ่ในสมัยมิใช่ฤดูกาล ฝนเจือลมหนาวตกพรำตลอด ๗ วัน พญานาคมุจลินท์ได้ออกจากที่อยู่ของตน เข้าโอบรอบพระวรกายของพระผู้มีพระภาคด้วยขนาด ๗ รอบ แผ่พังพานใหญ่ปกคลุมเหนือพระเศียรพระผู้มีพระภาค ด้วยหวังว่า “ความหนาว ย่าได้เข้ามาเบียดเบียนพระผู้มีพระภาค ความร้อนอย่าได้เข้ามาเบียดเบียนพระผู้มีพระภาค สัมผัสจากเหลือบ ยุง ลม แดด สัตว์เลื้อยคลาน อย่าได้เบียดเบียน พระผู้มีพระภาค” ครั้นล่วงพ้นไปได้ ๗ วัน พระผู้มีพระภาค ทรงออกจากสมาธิ พญานาคมุจลินท์รู้ว่าฝนหยุดตกแล้ว จึงคลายขนดออกจาก

^๑พีรพล พิณฑุวงศ์, ความเชื่อเรื่องนาคมีมาก่อนพุทธกาล, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๐), หน้า ๑๐-๑๑.

^๒มุจลินท์ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า นิจุละ คือต้นจิกนา (นีปะ) ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “The Tree Barringtonia Acula” ต้นมุจลินท์นี้เป็นเจ้าแห่งไม้ในป่า, ชุ.อุ. (ไทย), ๒๕/๑๑/๑๐๔.

พระวรกายพระผู้มีพระภาค จำแลงร่างของตนเป็นมาณพ ยืนประนมมือถวายอภิวาทอยู่ ณ เบื้องพระพักตร์ ของพระผู้มีพระภาค ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาค ทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงเปล่งพุทธอุทาน นี้ในเวลานั้นว่า “...วิเวก เป็นความสุขของผู้สันโดษมีธรรมปรากฏแล้วผู้เห็นอยู่ ความไม่เบียดเบียนคือความสำรวมในสัตว์ทั้งหลาย เป็นสุขในโลก ความเป็นผู้ปราศจากโรค คือ ความล่องหนทั้งหลายได้เป็นสุขในโลก ความกำจัดอัสมิมานะได้เป็นสุขอย่างยิ่ง...” ด้วยความศรัทธาอย่างแรงกล้า ของพญานาคมูจลินท์นี้ ทำให้ชาวพุทธนิยมสร้างพระพุทธรูปปางนาคปรก แต่มักจะสร้างแบบพระพุทธรูปนั่งบนตัวพญานาค ซึ่งดูเหมือนว่าได้เอาพญานาคไว้เป็นบัลลังก์รองรับ เพื่อให้เกิดความสง่างาม และทำให้คิดว่าพญานาค คือ ผู้คุ้มครองพระศาสดา^๓

จากความเชื่อเรื่องพญานาคที่ปรากฏในอินเดีย^๔ ก่อนการกำเนิดของพุทธศาสนา ได้มีการกล่าวถึงพญานาคในคัมภีร์อถรรพเวท ดังนั้น พุทธศาสนาในยุคต้น อาจหลอมรวมกับความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีอยู่ก่อนหน้านั้น อย่างไรก็ตาม ความเชื่อเรื่องพญานาคอาจมีอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาแต่เดิมแล้วเช่นกัน ทั้งนี้ เรื่องราวของพญานาคในพระไตรปิฎกสะท้อนว่า ความเชื่อเรื่องพญานาค เป็นส่วนหนึ่งของโลกทัศน์กระแสหลัก ซึ่งมีอิทธิพลในช่วงที่คัมภีร์ทางพุทธศาสนากำลังพัฒนาขึ้น จากเรื่องราวที่ปรากฏในพระไตรปิฎกสะท้อนถึง การผสมกันระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องพญานาค อย่างที่ปรากฏในตำนาน มูจลินท์พญานาค นิทานชาดกเกี่ยวกับภริยัตถพญานาค ซึ่งกล่าวว่าเป็นอดีตชาติหนึ่งของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ ยังมีตำนานท้องถิ่นอีกมากเกี่ยวกับพญานาคสร้างเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น เมืองหงสาวดีในพม่า กรุงกัมพูชาในเขมร เวียงจันทบุรีในลาว และเมืองหลายเมืองที่อยู่ในบริเวณประเทศไทยปัจจุบัน และนาคนาคินชาดกได้มีบทบาทหลายเรื่อง แต่ละเรื่องล้วนมีเนื้อหาส่งเสริมธรรมะมุ่งสอนให้ประพฤติความดี ละเว้นความชั่ว มีชาดกหลายเรื่อง ที่นาคมีบทบาทต่อการสั่งสอนธรรมของพระพุทธเจ้า เช่น จัมเปยยชาดก สังขपालชาดก ภริยัตถชาดก วิฐุรบัณฑิต เป็นต้น^๕ ในชาดกได้กล่าวถึงเรื่องราวที่พระพุทธเจ้าไปเสวยชาติเป็นนาคอยู่มากมาย ส่วนใหญ่มีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกัน คือ บังเกิดเป็นนาคแล้วกลับไม่พอใจในความเป็นนาค จึงบำเพ็ญเพียรรักษาอุโบสถศีลด้วยชีวิต และมักจะถูกจับไปทรมานจนกระทั่งพบความสงบสุขในตอนท้ายของชาดกแต่ละเรื่อง เช่น สังขपालชาดก

^๓ พ.ศ.อ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๑๙๐.

^๔ สุจิตต์ วงษ์เทศ, **นาคนาคในประวัติศาสตร์อุษาคเนย์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๐๓), หน้า ๓๗-๔๕.

^๕ พ.ศ.ช. (ไทย) ๒๗/๒๖๙-๒๗๐/๕๑๗.

ธัมเมยชาตค เป็นต้น ซึ่งในพิภพอันสวยงามของพญานาค บรรยายสมบัติของนาคว่ามีมากมายไว้แทบทุกเรื่อง

บัณฑิตชาตคได้กล่าวถึงการที่นาคพยายามหาวิธีป้องกันตัวเองจากการถูกครุฑจับ โดยการกลืนก้อนหินเข้าไปในท้องเพื่อถ่วงตัวเอง ให้มีน้ำหนักตัวมากขึ้น เมื่อครุฑจับตัวไปก็จะบินขึ้นไม่ได้ แต่ถูกครุฑแก้มโดยการจับหางนาคให้หัวห้อยลงมาเพื่อให้นาคคลายหินออก ในพระชาติยิ่งใหญ่ในสิบชาติก่อนจะมาประสูติเป็นพระพุทธเจ้า เช่น เมื่อครั้งพระผู้มีพระภาคเสวยชาติเป็นภูริทัตชาตค กล่าวถึงมนุษย์ได้สมสู่กับนาคจนมีบุตรด้วยกัน และมีมนต์อาถรรพ์พยาน์ ซึ่งเป็นมนต์ที่ใช้ในการจับนาค นอกจากนั้นในไตรภูมิภคากล่าวว่า พญานาคอาศัยอยู่ในชั้นจาตุมหาราชิกา ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นที่ต่ำที่สุดในกามภูมิ และพญานาคจะกลายเป็นงูเล็ก เมื่อจะออกไปหาอาหาร เรื่องที่พญานาค ประสงค์จะบวชกับพระพุทธเจ้า และมีบทสวดมนต์ที่ยอมรับการดำรงอยู่ของพญานาค เช่น พระขันธปริตและพุทธชยมังคลาคาถา หรือพาหุงมหากา ในตำนานสิงหนวัติ กล่าวว่า สิงหนวัติกุมารโอรสองค์ที่สองของพระเจ้าเทวกาลแห่งราชคฤห์ อพยพผู้คนมาจากทางเหนือไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ถึงบริเวณแคว้นสุวรรณโคตมในอดีต เป็นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ ห่างจากแม่น้ำโขงประมาณ ๕,๐๐๐ วา พญานาคตนหนึ่งชื่อ พันธุนาคราชเนรมิตกายมาช่วยชีวิตตั้งเมืองใหม่ให้ และขอให้อยู่ในทศพิชราชธรรม ครั้นตกลูกกลางคืนก็ขึ้นมาสร้างคูเมืองไว้ ๔ ด้านเพื่อป้องกันข้าศึกใหญ่หน้อยที่จะเข้าตีเมือง เป็นเมืองนาคพันธุสิงหนวัติ ต่อมาเมื่อยกทัพปราบเมืองอื่นได้ จึงรวมดินแดนเข้าด้วยกัน และได้เปลี่ยนชื่อเมืองเป็นแคว้นโยนกนาคราช^๖

ดังนั้นจุดเริ่มต้นของความเชื่อเรื่องพญานาคในพุทธศาสนา ของประเทศไทยที่ค้นพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เป็นช่วงที่พุทธศาสนาแผ่เข้าสู่สุวรรณภูมิ ในคัมภีร์มหาวงศ์มีบันทึกว่า พระเจ้าอโศกมหาราชส่งธรรมทูต คือ พระโสณะเถระและพระอุตระเถระมายังสุวรรณภูมิ โดยทั้งประเทศพม่าและไทยต่างเชื่อว่าประเทศของตนอยู่ในพื้นที่นี้ชาวพุทธ เชื่อว่าเทวดาแห่งน้ำ คือ วรณและสาคร ที่ต่างก็เป็นจอมแห่งนาคราช นอกจากที่เกี่ยวข้องกับน้ำบนโลกแล้ว นาคยังเกี่ยวข้องกับน้ำในสวรรค์อีกด้วย คนโบราณเชื่อว่า สายรุ้ง กับ นาค เป็นอันเดียวกัน ที่เชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับโลกสวรรค์ นาคเป็นท่อส่งความเชื่อเรื่องของสายรุ้งที่จะดูดนํ้าจากพื้นโลกขึ้นไปข้างบน เมื่อถึงจุดที่สูงที่สุดก็จะปล่อยนํ้าลงมาเป็นฝน จึงมักจะปรากฏเป็นสายรุ้งบนท้องฟ้าหลังฝนหยุดตก เชื่อว่าเป็นลำตัวของพญานาคนั่นเอง จึงถือได้ว่าพญานาคมีความสำคัญ แต่เนื่องจากนาคเป็นสัตว์

^๖ พระสมพร อนาลโย (จิตรกล้ำ), “ความเชื่อเรื่องพญานาคในชุมชนคำชะโนด”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓.

ในจินตนาการที่ช่างได้สร้างขึ้น โดยอาศัยลักษณะพื้นฐานตามธรรมชาติมาจากงู เมื่อพูดถึงนาค มักจะนึกถึงลักษณะทางกายภาพของงู ที่มีวิวัฒนาการมาจากการเคอราฟ และงูขางูในลักษณะ เป็นเทพเจ้าตั้งแต่อดีต อุปนิสัยของพญานาคในคัมภีร์สันสกฤตส่วนใหญ่ จะมีนิสัยดุร้าย ขาด ความเมตตา ชอบแสดงอิทธิฤทธิ์ ทำลายชีวิตมนุษย์และสิ่งต่าง ๆ ให้พินาศอยู่เสมอ แต่นาคใน คัมภีร์บาลีส่วนใหญ่ เป็นนาคที่มีอุปนิสัยดีมีเมตตา ใฝ่ธรรมะ ทั้งนี้เพราะนาคในคัมภีร์บาลี มี บทบาทส่งเสริมบารมีของพระผู้มีพระภาค และโน้มน้าวให้คนเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มาแต่ สมัยก่อนพุทธกาลถึงปัจจุบัน และพญานาคที่เป็นสัมมาทิฐิได้บำเพ็ญตนตามคติพุทธศาสนา คือ บำเพ็ญความดี ละเว้นความชั่ว รักษาศีลและการบำเพ็ญเพียรเพื่อที่จะเข้าถึงความบริสุทธิ์มา โดยตลอด

จากความเกี่ยวข้องของพญานาคกับพระพุทธศาสนาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจ ศึกษาเรื่องพญานาคที่ปรากฏในพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาความเชื่อเรื่องพญานาคที่ปรากฏ ในสังคมไทย และศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน นอกจากนี้ เป็นการนำองค์ความรู้เหล่านั้นมาอธิบาย ให้เกิดความเข้าใจตรงกันในสังคมไทยสืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาพญานาคที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องพญานาคที่ปรากฏในสังคมไทย
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเรื่องอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อ สังคมไทยปัจจุบัน ได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตเนื้อหามุ่งศึกษาตามกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือศึกษา ความเชื่อเรื่องพญานาคที่ปรากฏในสังคมไทย และศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อ สังคมไทยปัจจุบัน

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเอกสารการวิจัยในครั้งนี้ คือ เอกสารข้อมูลปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ และพระไตรปิฎกชุดอรรถกถา ชุด ๙๑ เล่ม มหามกุฏราชวิทยาลัย

พ.ศ.๒๕๓๔ และข้อมูลวิทยุมี ได้แก่ ชาตก อรรถกถา ฎีกา ตำนานวิทยานิพนธ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ตลอดจนการสัมภาษณ์ เอกสารอื่น ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๔.๑ พญานาคที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๔.๒ ความเชื่อเรื่องพญานาคที่ปรากฏในสังคมไทยเป็นอย่างไร
- ๑.๔.๓ อิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบันเป็นอย่างไร

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ **พระพุทธศาสนาเถรวาท** หมายถึง พุทธศาสนาหลักที่ถือคติซึ่ง พระเถระ พุทธสาวกได้ทำสังคายนาไว้ เป็นนิกายเดิมของพระพุทธศาสนา แปลว่า วาหะของพระเถระ หมายถึง วาหะหรือคำสอนของพระเถระ ๕๐๐ รูปได้ทำสังคายนาไว้ โดยมีมติไม่เปลี่ยนแปลงแก้ไขและเพิกถอนพุทธบัญญัติ เถรวาทจึงกลายเป็นชื่อนิกายของพระพุทธศาสนา เรียกว่า นิกายเถรวาท

๑.๕.๒ **ศาสนวัตถุ** หมายถึง สิ่งที่เป็นที่เคารพบูชาที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งส่วนใหญ่มักมีรูปพญานาคเป็นองค์ประกอบสำคัญในการก่อสร้างด้วย เช่น พระพุทธรูป โบสถ์ วิหาร เจดีย์ มีพระพุทธรชินราช วิหารหลวงพ่อโต เจดีย์พระธาตุพนม เจดีย์พระธาตุกลางน้ำ องค์พระปฐมเจดีย์

๑.๕.๓ **พญานาค** หมายถึง สัตว์ทิพย์กึ่งเทพที่สามารถแปลงร่างได้ แต่ในงานวิจัยนี้เป็นความหมายสองนัยยะ นัยยะแรก พญานาค หมายถึง สัตว์ที่สามารถแปลงร่างเป็นมนุษย์ได้ นิสัยดุร้าย มีฤทธิ์มาก สามารถผสมพันธ์กับสัตว์ประเภทอื่นได้ นัยยะที่สอง นาคหรือพญานาคในทางพระพุทธศาสนา คือ ความประเสริฐ ไม่มีบาป เป็นผู้มั่งคั่งบริสุทธ์กว่าสัตว์อื่นทั้งหลาย มีศรัทธาแรงกล้ารักษาศีลอุโบสถ มีวิริยะความเพียร เป็นผู้ที่พร้อมจะเข้าถึงความเป็นผู้หลุดพ้นจากความทุกข์

๑.๕.๔ **อิทธิพล** หมายถึง สิ่งที่มีผลต่อความรู้สึกนึกคิด หรือมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งในทางบวก หรือทางลบ ซึ่งอิทธิพลของพญานาคในที่นี้ ผู้ทำวิจัยหมายถึง อิทธิพลในทางบวก คือ ด้านศิลปกรรม ด้านประเพณี ด้านไสยศาสตร์ ด้านศาสนวัตถุ

๑.๕.๕ **ความเชื่อ** หมายถึง ความมั่นใจในสิ่งที่ได้สัมผัสจริงทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย และจิตใจช่วยให้รับรู้ถึงสิ่งที่มองไม่เห็น แต่เชื่อว่ามีจริงในโลกวิญญูณ เช่น การแสดงความรู้สึกนึกคิดของบุคคลที่เชื่อว่าพญานาคมีจริงหรือไม่มีจริง เป็นมุมมองความรู้สึกที่เกิดจากประสบการณ์

โดยตรงของบุคคล หรืออาจได้ฟังจากบุคคลอื่นที่น่าเชื่อถือถ่ายทอดศึกษาสืบต่อกันมา จนเกิดความรู้สึกลอยล่องหรือไม่ยอมรับ

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสาร งานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้มีผู้ให้ความสนใจศึกษาเรื่องพญานาคในแง่มุมที่ต่างกันไป แต่ก็สอดคล้องทางหลักวิชาการและสามารถเสริมความรู้แก่กันได้ โดยงานวิจัยดังกล่าว รายละเอียดดังนี้

๑) สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา นักวิชาการไทยเขียนไว้ใน “ตำนานจีนและญวน”

ในมุมมองทางสังคมมานุษยวิทยากล่าวว่า เราสามารถพบตำนานและประเพณีอันเกี่ยวข้องกับพญานาคในวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำ และวัฒนธรรมที่มีการเกษตรกรรมเป็นรากฐาน ทั้งนี้ ผู้คนที่อาศัยตามลุ่มแม่น้ำโขง มีสภาพชีวิตที่ต้องพึ่งพาน้ำอย่างยิ่งยวด รูปร่างของพญานาคนั้น คล้ายคลึงกับรูปลักษณะของลำน้ำ ดังนั้น พญานาคอาจเป็นสัญลักษณ์ของน้ำและสะท้อนความสำคัญของน้ำด้วย^๑ และตำนานบรรพบุรุษ ซึ่งเล่ากันว่าบรรพบุรุษของพวกขอม คือ พวกภาค และปฐมกษัตริย์ขอม คือมนุษย์ที่แต่งงานกับนาค ในพม่า สมัยโบราณมีนักบวชพวกหนึ่ง ชื่อว่าพวกกอริ ซึ่งนับถือบูชานาค พวกมอญบางถิ่นนับถือผีงู และไม่ทำลายงู ในจีนและญี่ปุ่นก็มีการเคารพเช่นกัน หากแต่เป็นงูที่วิวัฒนาการไปเป็นมังกร ชนบางกลุ่ม ที่อาศัยอยู่แถบเวียดนามตอนเหนือ ในลาว และตอนใต้ในจีน ที่นิยมสักรูปนาคตามร่างกาย ตามตำนานจีนและญวนเรียกว่า “ซิ่นหม่าน” แปลว่า งูใหญ่^๒

๒) สุจิตต์ วงษ์เทศ นักวิชาการไทยอีกท่านหนึ่ง ได้เขียนวิเคราะห์ ไว้ในหนังสือ “

นาคในประวัติศาสตร์อุษาคเนย์” ความหมายของคำว่า นาค กล่าวไว้คล้ายกับบทวิเคราะห์ของสุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา ว่า “นาคเป็นลักษณะของเจ้าแห่งดินและน้ำ” ในช่วงออกพรรษาเป็นระยะสิ้นสุดฤดูฝนประมาณเดือนตุลาคมและเป็นเวลาพืชพันธ์ต่าง ๆ ที่ปลูกไว้ได้เติบโตขึ้นแล้วน่าสนใจว่าในเดือนนี้มีงานบุญบั้งไฟพญานาค และในช่วงเวลาเดียวกันนี้ชาวบ้านจะยิงบั้งไฟพญานาคขึ้น

^๑สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, **ตำนานจีนและญวน**, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๓๖.

^๒สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, **ตำนานจีนและญวน**, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๓๖.

ฟ้าเพื่อขอฝนในงานบุญพระเวสซึ่งเป็นงานบุญใหญ่ประจำปีนั้น ชาวบ้านจะอัญเชิญพระอุปัศฌาย์มาทำงานบุญโดยเชื่อกันว่าพระอุปัศฌาย์นั้นเป็นพญานาคซึ่งเป็นบุตรของพระพุทธเจ้ากับนางเงือก^๙

๓) **เมธาราช รัตนภาคี** ได้เขียนไว้ในหนังสือ “เปิดตำนานพญานาค จากพุทธกาล สู่อำนาจลุ่มน้ำโขง” กล่าวยกบทสวดพาทุงคาถาบทที่ ๗ คือ การผจญกับพญานาค พญานาคนั้นโหดร้ายทารุณ บทคาถา นั้นโหดร้ายทระกษะคัง วิพฐัง มะหิทถิง ปุตเตนะเถระกษะเคนะ ทะมาปะยันโต อิทฐปะเทสะวิธินาชิตะวา มุนินโ ทันเตชะสะสา ภาวะตุ เต ชะยะมังคะลานิ แปลความว่า พระจอมมุนี โปรดให้พระโศภิตคัลลนเถระพุทธชินโรส นิรมิตกายเป็นนาคราช ไปทรมานพญานาคราชชื่อ นันโทปนันทะ ผู้มีความรู้ผิดมีฤทธิ์มาก ด้วยวิธีอันให้อุเทศแห่งฤทธิแก่พระเถระ ขอขมายมงคลทั้งหลาย จึงมีแต่ท่าน ด้วยเดชแห่งพุทธขัยมงคลนั้น ซึ่งเป็นนาคกล่าวถึงพญานาคในสมัยพุทธกาล^{๑๐}

๔) **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ** ได้ทรงบันทึกไว้ในพระพุทธรประวัติและในหนังสือ “นาคที่ปรากฏในงานศิลปกรรม” โดยเข้าพระทัยว่านาคไม่ใช่งู และคงจะเป็นพวกที่นับถือเทวรูปนาคปรก ได้แก่พวกชฎิลกัศสปะสามพี่น้อง บางท่านเห็นว่า นาคนี้เก่งที่สุด เปรียบกับพวกที่สามารถว่ายน้ำและดำน้ำ ไปหยิบสรวงศ์ที่โยนลงทะเลชูให้ดูได้ก่อนที่สรวงศ์จะจมลงถึงท้องทะเล มีอยู่ในนครศรีธรรมราช บัตตานี ที่เขาเรียกกันว่าชาวน้ำ หรือชาวเล ภาษามลายูเรียกว่า ชะลิ่ง^{๑๑}

๕) **พิรพล พิสนุพงศ์** ที่พบในตำนานบรรพบุรุษ “ความสัมพันธ์ระหว่างงูกับมนุษย์” กล่าวไว้ว่า บรรพบุรุษของพวกขอม คือ พวกนาค และปฐมกษัตริย์ขอมคือมนุษย์ซึ่งได้แต่งงานกับนาค ในพม่าสมัยโบราณ มีนักบวชพวกหนึ่งชื่อว่าพวกกอรี ซึ่งนับถือบูชานาค พวกมอญบางถิ่น นับถือผีงูและไม่ทำร้ายงูในจีนและญี่ปุ่น ก็มีการเคารพเช่นกันแต่เป็นงูที่วิวัฒนาการไปเป็นมังกรในเวียดนามตอนเหนือในลาวและจีนตอนใต้ นิยมสักรูปนาคตามร่างกายมีตำนานเกี่ยวกับพระอุปัศฌาย์สองแบบ ๆ แรกกล่าวว่า พระอุปัศฌาย์เป็นสามเณรที่ อาศัยอยู่ในหนองน้ำ บิดาอุปัศฌาย์คือพระพุทธเจ้าและมารดาคือนางเงือก เนื่องจากพระพุทธเจ้าปล่อยขลุ่ยลงในน้ำ และนาง

^๙สุจิตต์ วงษ์เทศ, **นาคในประวัติศาสตร์อุษาคเนย์**, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒.

^{๑๐}เมธาราช รัตนภาคี, **เปิดตำนานพญานาคจากพุทธกาลสู่อำนาจลุ่มน้ำโขง**, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์อุทยานความรู้, ๒๕๕๑), หน้า ๓๔.

^{๑๑}สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **นาคที่ปรากฏในงานศิลปกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๐๓), หน้า ๘๗.

เงือกได้กลืนอสุจินัน ลงไปจึงได้ตั้งครรภ์ และให้กำเนิดพระอุปัคต อีกตำนานหนึ่งกล่าวว่า พระอุปัคตเป็นพญานาค ที่อาศัยในน้ำ และน้ำคืออุปัคต^{๖๒}

๖) **ผาสุก อินทราวุธ** เขียนไว้ในหนังสือ “ความเชื่อเกี่ยวกับการเคารพนับถือรูปนาคอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ” กล่าวว่าในอินเดียชั้น ได้พบหลักฐานจากการขุดค้นทางโบราณคดี บริเวณดินแดนทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ที่รวมเรียกว่า อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ ซึ่งปัจจุบันอยู่ใน แคว้นปัญจาบ ได้พบร่องรอยของเมืองโบราณ ๒ เมือง คือ เมืองโมเฮนโจดาโร และ เมืองฮารัมปา เป็นเมืองที่มีอารยธรรมที่เก่าแก่ที่สุดในอินเดีย มีอายุประมาณ ๓,๐๐๐ ปี ก่อนคริสต์ศักราช หลักฐานทางโบราณคดีที่ยืนยันความเชื่อ ที่เกี่ยวกับการเคารพนับถือรูปนาค คือ พบที่ประทับตรา ซึ่งคงจะใช้เป็นตราประทับหรือเครื่องรางของขลัง ซึ่งมีลวดลายหลายแบบ เช่น ช้าง แรด วัว เสือ นาค (งู) การพบตราประทับนี้ แสดงให้เห็นว่าอารยธรรมลุ่มน้ำสินธุ ซึ่งเก่าแก่กว่าอารยธรรมของ ชาวอารยันในอินเดีย ได้มีการเคารพยกย่องนามานานแล้ว และน่าจะเป็นความเชื่อถือพื้นฐาน ของชนพื้นเมืองดั้งเดิมของอินเดียด้วย^{๖๓} จากความเชื่อดังกล่าว จะเห็นได้ว่าพญานาคใน พุทธศาสนาไทย ได้เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการบวช คือ การเปลี่ยนผ่านจากสถานะหนึ่งไปสู่อีกสถานะหนึ่ง รูปร่างของพญานาคคล้ายคลึงกับ รูปลักษณะของลำน้ำ นาคเป็นรูปลักษณะของเจ้าแห่งดินและน้ำ แต่ที่นาคไม่ใช่งู คงเป็นเพียงพวกที่ นับถือเทวรูปนาคปรก เช่น พวกขฤลิทกัสสปะสามพี่น้องเท่านั้น

๗) **ภัทรารัตน์ สุวรรณวัฒนา** แปลและปรับเปลี่ยนจาก The Place of The Naga เขียน (พ.ศ.๒๕๕๑) of th NaGa in the in Thai Buddhism from pre-modern Siam to modernized Thailand Section One : The place past พญานาคในพระพุทธรศาสนาจากสยาม ก่อนสมัยใหม่ถึงประเทศไทยในปัจจุบันเขียนไว้ว่าการศึกษา The Naga เขียน (พ.ศ.๒๕๕๑) of the Na Gainthe in Thai Buddhism frompre modern Siam to modernized Thailand Section One :The place past พญานาคในพระพุทธรศาสนาจากสยามก่อนสมัยใหม่ถึงประเทศไทย ในปัจจุบันได้เขียนไว้ว่า การศึกษาพญานาค ในพุทธศาสนาไทยได้เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ฯลฯ โดยเริ่มศึกษาจากยุคสยามก่อนสมัยใหม่ จนถึง ประเทศไทยในปัจจุบัน ในสมัยโบราณ ความเชื่อเรื่องพญานาค อาจเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อ

^{๖๒}พีรพล พิณฑุวงศ์, ความสัมพันธ์ระหว่างงูกับมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๑๐), หน้า ๑๗๙.

^{๖๓}ผาสุก อินทราวุธ, ความเชื่อเกี่ยวกับการเคารพนับถือรูปนาคอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๒๗-๒๙.

ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีอยู่ก่อนที่พุทธศาสนาแผ่เข้ามา และหลอมรวมเข้ากับพุทธศาสนาในภายหลัง หรืออาจเป็นความเชื่อจากวัฒนธรรมในอินเดีย ที่แผ่เข้าสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้^{๑๔}

๑.๖.๒. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการที่ได้ศึกษาทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน พบว่ามีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้ดังนี้

๑) **พระสมพร อนาลโย (จิตรกล้ำ)** ได้ศึกษาเรื่องความเชื่อเรื่องพญานาคในชุมชนคำชะโนด จากผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อของคนในชุมชนมีความเชื่อว่า พญานาคได้ใช้อิทธิฤทธิ์เนรมิตป่าคำชะโนดขึ้นเป็นที่อยู่อาศัย ได้ป่าคำชะโนดนั้นเป็นเมืองบาดาลของพญานาค และพวกบังคับเชื่อว่าพญานาคเนรมิตบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ใช้รักษาโรคต่าง ๆ ได้ ผู้ที่จะเข้าไปชมป่าคำชะโนด จะต้องไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อเป็นการขออนุญาตก่อน จึงจะกลับออกมาได้ด้วยความปลอดภัย^{๑๕}

๒) **พระมหาประภาส แก้วสุวรรณ** ได้ศึกษาเรื่องนาคในพระไตรปิฎก จากการศึกษาพบว่า นาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มี ๑,๐๒๔ ชนิด แบ่งลำดับชั้นออกเป็น ๔ ประเภท จัดตาม พืชของนาคทั้ง ๔ ประเภท ๆ หนึ่งมีวิธีทำอันตรายได้ ๔ วิธี รวมนาคทั้ง ๑๖ ชนิดนี้ แบ่งวิธีที่พืชเข้าไปทำอันตรายออกไปอีก ๔ ชนิด นาคทั้ง ๖๔ ชนิดนี้ แบ่งตามวิธีเกิดอีก ๔ ชนิด รวมเป็นนาค ๒๕๖ ชนิด ๆ หนึ่ง ๆ แบ่งตามที่เกิดชนิดละ ๒ แบบ คือ พญานาคที่เกิดในน้ำ เรียกว่า ชลชะ และพญานาคที่เกิดบนบก เรียกว่า ถลชะ รวมเป็น ๕๑๒ ชนิดทั้ง ๕๑๒ ชนิดนี้ ยังแยกเป็นพญานาค ที่เสวยกามคุณ และไม่เสวยกามคุณเป็นอารมณ์^{๑๖}

^{๑๔}ภัทรารัตน์ สุวรรณวัฒนา, แปลจาก The place of the Naga in Thai Buddhism from pre 3 modern siern to moderniwed Thailand, section one : the place of the Naga in the past เขียน (พ.ศ. ๒๕๒๑), วรรณศักดิ์ พิจิตรบุญเสริม, ถอดความจาก “นาค (นาคะ) และความเชื่อของชนชาติลาว”, หุมพันธ์ตวันวงศ์, นักวิชาการลาว ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า ๑๙.

^{๑๕}พระสมพร อนาลโย (จิตรกล้ำ), “ความเชื่อเรื่องพญานาคในชุมชนคำชะโนด”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๒.

^{๑๖}พระมหาประภาส แก้วสุวรรณ, “นาคในพระไตรปิฎก”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๘.

๓) **ปิยธิดา ตรีเดช** กล่าวไว้ว่า บั้งไฟพญานาคเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และสามารถ จะหาคำอธิบายปรากฏการณ์ตามหลักการของวิชาวิทยาศาสตร์ทางฟิสิกส์และเคมีได้ค่อนข้างสมบูรณ์ เพียงแต่หากจะให้แน่ชัดคงต้องทำการทดลองเลียนแบบหรือตรวจสอบเพิ่มเติมด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ การทำให้เกิดลูกไฟเช่นนั้นเพื่อเป็นการแสดง ทำได้ไม่ง่ายนัก เช่น หากทำพลุ จะทำอย่างไรให้ยิงขึ้นโดยไม่มีเสียง ไม่มีกลิ่นและไม่มีซากหลงเหลือ และมีความเข้มของแสงและสีแบบเดียวกันทุกลูก เป็นสิ่งที่ยากที่จะทำขึ้น การทำให้เกิดขึ้นที่หลายจุดในแม่น้ำโขงเป็นระยะทางยาวไกลดังที่เกิดขึ้นก็เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก^{๑๗}

๔) **สัตยະพันธ์ คชมิตร** กล่าวว่า ในช่วงยุคอุรังคธาตุ (พุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๓) จนถึงปัจจุบัน ตามหลักฐานทางโบราณคดีและเอกสารมีร่องรอยว่านาคเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในสัญลักษณ์ทางความเชื่อดั้งเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งลัทธิความอุดมสมบูรณ์ซึ่งมีการเคารพเช่นสรวงบูชาธรรมชาติ และสัตว์บางชนิด โดยเชื่อว่าจะเป็นผู้บันดาลให้เกิดความมั่งคั่งแก่ชุมชนแถบลุ่มน้ำโขง ในช่วงยุคอุรังคธาตุ คติเรื่องนาคได้ถูกนำมาใช้ในด้านการเมืองการปกครองโดยสัมพันธ์กับการขยายตัวของอาณาจักรล้านช้าง ในบริเวณลุ่มน้ำโขง รวมทั้งเป็นสัญลักษณ์สำคัญทางพุทธศาสนา ปัจจุบันชุมชนแถบลุ่มน้ำโขงยังคงมีความเชื่อ พิธีกรรมนิทาน เรื่องเล่าในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับคติเรื่องนาค เมื่อมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นผลให้นาคถูกใช้เป็นจุดขายทางการท่องเที่ยว โดยนาคได้กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม เมื่อคติเรื่องนาคเปลี่ยนไป ชุมชนในบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง จึงพยายามที่จะแสดงว่าคติความเชื่อเรื่องนาค เป็นคติความเชื่อที่มีมานานและเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนในบริเวณแถบลุ่มน้ำโขง^{๑๘}

๕) **กิตติพัฒน์ เพชรทอง** กล่าวว่า พญานาคในส่วนที่เป็นวัฒนธรรมของอีสาน เชื่อว่าพญานาคมีอยู่จริง แต่อยู่ในฐานะแห่งความศักดิ์สิทธิ์ มีพลังเหนือธรรมชาติ สามารถดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้ได้สมความปรารถนา พญานาคเป็นที่เคารพบูชา และได้รับการยกขึ้นเป็นเจ้าแห่งพิธีกรรม เช่น บุญบั้งไฟ ไหลเรือไฟ บุญฮอดสงขลิก พิธีบูชาพญาสัตตนาคราช และพิธีปลุกบ้านสร้างเรือน ส่งผลให้เกิดจริยธรรมขั้นพื้นฐาน ในการสร้างความสามัคคีให้กับชุมชน และประเพณีกรรม

^{๑๗}ปิยธิดา ตรีเดช, “ปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาค”, **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕.

^{๑๘}สัตยະพันธ์ คชมิตร, “บั้งไฟพญานาค” **กรุงเทพธุรกิจ**, (๑ ตุลาคม ๒๕๔๙) : หน้า ๓.

เหล่านั้น ใช้เป็นกลวิธีการนำพุทธศาสนิกชน ให้เข้าสู่หนทางแห่งการปฏิบัติธรรมในทาง พระพุทธศาสนาต่อไป^{๑๙}

๕) จิตรกร เอ็มพันธ์ กล่าวว่า สัญลักษณ์ของพญานาค ตามบริบททางสังคม วัฒนธรรม เป็นร่องรอยความคิดแห่งอดีตเรื่อง "พญานาค" มีความหมาย อยู่ในนิทานปรัมปราแห่ง โลกจินตนาการ ผสานความเป็นจริง ความคิดเรื่องพญานาค จึงมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิต การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สาธารณสุข และด้านสันตนาการ มีอิทธิพล เป็นพลังทางศาสนา การคลี่คลายร่องรอยความคิดเรื่องพญานาค ความเชื่อเรื่องพญานาค จึงเชื่อ อยู่ในรูปแบบของพิธีกรรม พญานาค อยู่ในลัทธิความอุดมสมบูรณ์ของสังคมวัฒนธรรมอีสาน ถูก ผสานความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อทางพุทธศาสนา เรื่องสวรรค์และนรก พิธีกรรมแสดงให้เห็นถึง ความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ ที่สำคัญที่สุดของพิธีกรรมนี้ ทำให้ผู้ที่อยู่ใน หมู่บ้านได้มีโอกาสพบปะกัน ก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นทางสังคม^{๒๐}

สรุป เอกสารและการวิจัยที่เกี่ยวข้องครั้งนี้ เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลมาสนับสนุน ในการทำวิทยานิพนธ์ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา เรื่องการศึกษาอิทธิพลของพญานาคที่มีผล ต่อสังคมไทยปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ตามแนวคิดนี้และมีน้ำหนักน่าเชื่อถือได้ ผู้วิจัยจึงได้ ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ผลงานการวิจัย และงานแปล ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น ดังนั้น เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้เกิดขึ้น ในความเชื่อเรื่องอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อ สังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งจะทำให้ผู้ที่สนใจศึกษาในเรื่องนี้ พิจารณาด้วยปัญญาอย่างรอบครอบ เป็น ตัวนำความเชื่อ และยึดหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา มาประกอบพิจารณาด้วยเหตุปัจจัย โดยแยกแยะ เพื่อให้เกิดขบวนการความคิดความเชื่อ ความเข้าใจได้อย่างถูกต้องตามหลักการ และนำไปใช้พัฒนาแนวคิดไปสู่การปฏิบัติตามความเชื่อเป็นองค์รวมของสังคม จะทำให้เกิด ประโยชน์ในสังคมไทย มีวิถีชีวิตที่ดำเนินไปตามความเชื่อด้วยความรัก สามัคคี สงบสุข ตามภูมิ ปัญญาของตน จึงจะถือว่าสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ที่ผู้วิจัยได้เสนอไว้ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้

^{๑๙}กิตติพัฒน์ เพชรทอง, “พุทธศาสนากับพญานาคศึกษาวิเคราะห์พญานาคในคัมภีร์พุทธศาสนา เถระวาทกับในวัฒนธรรมอีสาน”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๕), หน้า ๑๘.

^{๒๐}จิตรกร เอ็มพันธ์, “พิธีกรรมกับระบบความเชื่อพื้นบ้านแห่งวัฒนธรรมอีสาน”, **วิทยานิพนธ์ ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๔), หน้า ๒๙.

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

๑.๗.๒ ศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกอรรถกถาชุด ๙๑ เล่ม มหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๔ ฎีกา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และตำราอื่นเกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๑.๗.๓ สัมภาษณ์ผู้รู้ และผู้มีความรู้เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องพญานาค จำนวน ๗ คน/รูป ได้แก่ (๑) พ่อปู่อินทร์ (เขาภูตำแย) (๒) ชุมพล สายแวว (๓) บุญจันทร์ คำมุงคุณ (๔) บุญทอง แสนสร้อย (๕) พันตำรวจเอกชยรพ สายจันยนต์ (๖) พระครูสิริปิยธรรม (พระมหาวิจุล ปิยภาณี) และ (๗) หลวงปู่สมบุญ ปุณฺณสีโร

๑.๗.๔ วิเคราะห์ ข้อมูลและเรียบเรียง ตามกรอบของวัตถุประสงค์

๑.๗.๕ สรุปผลการวิจัย ข้อเสนอแนะ

๑.๗.๖ เสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบเรื่องพญานาคที่ปรากฏในพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท

๑.๘.๒ ทำให้ทราบความเชื่อเรื่องพญานาคที่ปรากฏในสังคมไทย

๑.๘.๓ ทำให้ทราบอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน

บทที่ ๒

พญานาคที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระพุทธศาสนา อาทิเช่น คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา กล่าวถึงพญานาคที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเถรวาท ในด้านที่เป็นกุศล คือ ศรัทธาที่มั่นคงในพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า การรักษาศีลด้วยชีวิต แต่ยังมีพญานาคบางตนที่มีนิสัยมานะทิฐิกล่าวโทษ ผู้ทรงศีลประพฤติพรหมจรรย์ตลอดเวลา เช่น พญานันโทปนันทนาคราชที่กล่าวโทษพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งทรงเสด็จกลับโปรดพระมารดาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นต้น สำหรับการศึกษานี้ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบการศึกษาไว้ ๔ ประเด็น คือ (๑) กำเนิดของพญานาคในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) ความสำคัญของพญานาคในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๓) ลักษณะและถิ่นที่อยู่อาศัยของพญานาคในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ (๔) ประเภทของพญานาคที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑ กำเนิดของพญานาคในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การกำเนิดของพญานาคในพระพุทธศาสนานั้น กล่าวถึงพญานาคที่มีเชื้อสายของสุภินาคราชหรือนาคสุเนมิ ผู้เป็นพี่ชายคนโตของสุภินาคราช ในเรื่องชัมพูวานะ ได้กล่าวถึงนาคทั้งหลายเป็นลูกของนางกัทฐุและยังได้เล่าถึง การที่นาคต้องตกเป็นอาหารของครุฑในเรื่องมหาภารตะในปัจฉิมวรรค^๑ ในสุทถกสูตรกล่าวถึงพญานาคว่า มีกำเนิด ๔ อย่าง คือ (๑) เกิดในฟองไข่เรียกว่า อัณฑชชะ (๒) เกิดในครรภ์เรียกว่า ชลาพุชะ (๓) เกิดในที่หมักหมมเรียกว่าสังเสทชะ และ (๔) เกิดแล้วโตทันที เรียกว่า โอบปาติกะ^๒ อีกพระสูตรหนึ่งคือ หิตสูตตร ได้แบ่งพญานาคในกำเนิดทั้ง ๔ ดังกล่าวออกเป็น ๔ ตระกูล คือ (๑) ตระกูลวิรูปักชะ เป็นพญานาคที่มีผิวกายเป็นสีทองคำ (๒) ตระกูลเอราปักชะ มีผิวสีเขียว (๓) ตระกูลฉัพยาศุตชะ มีผิวสีรุ้ง (๔) ตระกูลกัณหาโคตมะ มีผิวสีดำ^๓ นาคในคัมภีร์สันสกฤตนั้น ถือกำเนิดมาจากนางกัทฐุและพระกัศยพราหมณ์ฤๅษี และนางกัทฐุนั้นอาจมีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า นางสุรสา ลักษณะการกำเนิดนั้น มีลักษณะเป็นสัตว์ คือ

^๑ ธีรพล พิณฑุวงศ์, ความสัมพันธ์ระหว่างงูกับมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๑๐), หน้า ๑๗๙.

^๒ ส.ข.อ. (ไทย) ๒๗/๕๑๙/๕๕๖.

^๓ อ.จตุก.อ. (ไทย) ๓๕/๖๗/๒๑๕.

เกิดจากฟองไข่และจำนวนที่เกิดมาแต่ละครั้งนั้นเป็นจำนวนมาก ดังเช่นนางกัทธูได้ให้กำเนิดลูกเป็นครั้งแรก^๕ ถึง ๑,๐๐๐ ตัว นาคในคัมภีร์บาฬี พระพุทธเจ้าทรงแสดงเหตุและปัจจัย ที่บุคคลเมื่อตายไปแล้วกำเนิดเป็นนาคไว้ในพระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ชันธวารวรรคานาคสังยุตต์นาคทั้งสี่ประเภท คือ อัญหะชะ ชลาพุชะ สังเสทชะ และอุปาติกะ ล้วนกำเนิดด้วยอำนาจบุญ ได้แก่การบริจาคทาน และการตั้งปรารถนาอย่างแรงกล้าของอดีตชาติว่า เมื่อตนตายไปแล้ว ขอให้ได้เกิดเป็นนาค จัมเปยยชาตก สังขปาลชาตก วิรุทธชาตก ก็ได้แสดงคติเกี่ยวกับการกำเนิดของนาคไว้คล้ายกันว่าบุคคลที่ปรารถนาในกำเนิดนาคเมื่อสิ้นชีวิตแล้วก็จะได้ไปบังเกิดเป็นนาค อยู่ในนาคพิภพอันสวยงาม

พญานาคเป็นชาติภพอีกชั้นหนึ่ง มีความละเอียดและพิเศษกว่าสัตว์โลกหรือภูตทั่วไป คือ มีสภาพเป็นทิพย์ มีกำเนิดในลักษณะเดียวกับเทวดาเป็นการเกิดแบบที่เรียกว่า โอบปาติกะ โดยมีบุพกรรมเป็นตัวกำหนด ภพภูมิของพญานาค คือ หนึ่งในภพภูมิของเทวดา ซึ่งมีอยู่ ๑๖ ชั้น (ดังที่ปรากฏในบทสวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตรตั้ง) โดยแบ่งเป็นกามาวจรภพ ๖ ชั้น และอกามาวจรภพ ๑๐ ชั้น เหตุที่แบ่งออกมาเป็น ๒ กลุ่ม ก็เพราะว่าทั้ง ๒ กลุ่ม มีความแตกต่างกัน คือ กลุ่มแรกที่มี ๖ ชั้นนั้น เป็นภพภูมิที่ยังติดอยู่ในสุข ยังเสพยาภม ส่วนกลุ่มหลังที่มี ๑๐ ชั้นนั้น ไม่ติดอยู่ในกามแล้ว เรียกว่า กามาวจรภพ เป็นภพภูมิของเทวดาชั้นต่ำ ส่วนอกามาวจร เป็นภพภูมิของเทวดาชั้นสูง ๖ ชั้นของกามาวจรภพ มีดังนี้ (๑) ภูมมานัง (ชั้นต่ำสุด) (๒) จาตุมะหาราชิกา โดยมีชั้นละเอียดกว่าซ้อนอยู่อีกชั้น เรียกว่าจาตุมะหาราชิกานัง แต่ก็ถือว่าเป็นชั้นที่ ๒ ด้วยกัน (๓) ดาวะติงสา เภานิยม เรียกชั้นนี้ว่า ดาวติงส์ จนถึงชั้นเปรียบเทียบกับมีความสุขเหมือนชั้นสวรรค์ชั้นดาวติงส์ และในชั้นนี้ยังมีรายละเอียดเข้าไปอีก คือ ดาวะติงสานัง (๔) ยามา ก็มีซ้อนกันอีกชั้นหนึ่งที่ละเอียดกว่า คือ ยามานัง (๕) ตุสิตา ที่เรียกว่าสวรรค์ชั้นดุสิต ก็ยังมีที่ละเอียดเข้าไปอีก คือ ตุสิตานัง (๖) นิมมานะระตี ซึ่งละเอียดประณีตเข้าไปอีกเป็น นิมมานะระตีหัง ประระนิมิตะวะสะวัตตี และ ประระนิมิตะวะสะวะตีหัง กล่าวคือ ๖ ชั้นภพภูมิแรกนี้เป็นภูมิของเทวดาชั้นหยาบ จากชั้นที่ ๗ ขึ้นไปเป็นชั้นละเอียดและสูงกว่าจนถึงชั้นสุดท้าย คือชั้นที่ ๑๖ ที่เรียกว่าชั้นอะกะนิฐฐะกา รวมแล้วเรียก ๑๐ ชั้นนี้ว่า ชั้นพรหม หรือสวรรค์ชั้นพรหม ส่วน ๖ ชั้นแรกเป็นชั้นต่ำ และไม่ถือว่าเป็นพรหม ภพภูมิของพญานาคนั้นอยู่ชั้นแรกสุด คือ ชั้นภูมมานัง ซึ่งไม่มีความโลก แต่ยังมีราคะ และโทสะพญานาคจึงมีทั้งคุณและโทษอยู่ในตัวภพภูมิ ชั้นภูมมานัง ยังคงเป็นภพภูมิของเทวดาที่มีทิพย์อำนาจเหนือธรรมดา และอยู่ใกล้ขีดภพภูมิของมนุษย์มากที่สุด แหล่งกำเนิดของพญานาค มีทั้งบนบกและในน้ำ เรียก

^๕อรพิมพ์ บุญอาภา, คัมภีร์ปุระณะกำเนิดพญานาค, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๒-๑๓.

ตามพระไตรปิฎกว่า ถลชะ เกิดบนบก และ ชลชะ เกิดในน้ำ กำเนิดพญานาคในแบบอุบัติขึ้นเอง ที่เรียกว่า แบบโอบปาติกะนั้น เกิดได้ทั้งบนบกและในน้ำ คือ นอกจากจะอาศัย บุญกรรมเป็นตัวกำหนดแล้วยังอาศัยสัญญาเป็นตัวพาให้เกิดด้วย พญานาคที่เกิดบนบกและในน้ำ มีการดำเนินชีวิตเหมือนกัน คือ เป็นไปด้วยอำนาจทิพย์สุดแต่จิตปรารถนา โดยมีเรือนกายที่ประกอบด้วยธาตุ ๓ คือ ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ สามารถไปไหนมาไหนได้ทุกที่ และเสวยสมบัติทิพย์เหมือนเทวดา

๒.๒ ความหมายของพญานาคในพระพุทธศาสนาเถรวาทและนักวิชาการ

พระไตรปิฎกกล่าวถึงนาค ไว้ในบทเทศนารวมทั้งชาดกต่าง ๆ มีการจัดให้นาคอยู่ถัดจากมนุษย์ และก่อนราชสกคนธรรพ์ กิณนร ฯลฯ^๕ ในโทณสูตรนั้นจัดให้นาคอยู่ในระดับกึ่งกลางระหว่างมนุษย์และเทพ^๖ ในมหาสมยสูตรได้แสดงให้เห็นว่านาคเป็นบริวารของท้าววิรูปักษ์และอาศัยอยู่ในอุตตรกุรุทวีป โดยมีเมืองอาลมกัณฑ์เป็นเมืองหลวง ในพระไตรปิฎกซึ่งวิเคราะห์ภาษาบาลีนั้นกล่าวว่า นาค มาจากคำว่า น ซึ่งแปลว่าไม่ ส่วน อค แปลว่า บาบ หากคำว่า นาค แปลว่าไม่มีบาปจริง ก็อาจมีนัยถึงช่วงเปลี่ยนผ่านจากความเป็นมนุษย์ไปสู่ความเป็น นาค ซึ่งน่าจะมีคุณสมบัติดีกว่ามนุษย์ เป็นผู้ศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า เสียสละ มีความเพียร รักษาศีลขั้นสุดท้าย คือความเป็นผู้เข้าถึงความหลุดพ้นซึ่งอาจถือได้ว่าผู้บริสุทธิที่สุด และพญานาคยังได้ชื่อว่า เป็นผู้ค้ำจุนพระพุทธศาสนา ดังที่ปรากฏสืบมาจากอดีตกาลถึงปัจจุบัน

พระไตรปิฎกนั้น เมื่อกล่าวถึงนาค ว่าเป็นสัตว์จำพวกเดียวกันกับงู หรือพวก อูรคา ผู้เลื้อยไปด้วยอก แต่มีความพิเศษกว่างูทั้งหลาย เพราะเป็นสัตว์ที่มีฤทธิ์และเดช แตกต่างจากงูโดยทั่วไป นาคบางจำพวกสามารถจำแลงกายในรูปของมนุษย์และสัตว์อื่นได้ จึงกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า และไม่ต้องตีความตัวอักษร เพราะเมื่อพูดถึง "งู" ท่านก็ใช้คำว่า "งู" หรือเมื่อพูดถึงนาคในความหมายอื่น เช่น หมายถึงสิ่งที่ยิ่งใหญ่หรือประเสริฐกว่าสิ่งอื่น ท่านก็บรรยายขยายความไว้ยกตัวอย่าง เรียกช้างตัวประเสริฐว่า "นาค" ท่านก็กล่าวถึงคุณลักษณะของช้างที่ได้คุณนามเช่นนั้น หรือแม้แต่ที่เรียกพระพุทธเจ้าว่า "พระพุทธนาค" ท่านก็จึงพรรณนาถึงพระพุทธคุณเช่นนั้นไว้ พญานาค หมายถึง งูใหญ่ มีหงอน สัญลักษณ์แห่งความยิ่งใหญ่ ความอุดมสมบูรณ์ ความมีวาสนา และบันไดสายรุ้งสู่จักรวาล เป็นผู้มียุทธิฤทธิ์ จากการจำศีล ภาวนา ศรัทธาในพุทธศาสนา ไม่เบียดเบียนผู้อื่น พญานาคนั้นเรามักจะพบเห็นเป็นรูปปั้นหน้าโบสถ์ ตามวัดต่าง ๆ บันไดขึ้นสู่วัด

^๕อุดม รุ่งเรืองศรี, **เทวดาพุทธ**, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๓), หน้า ๔๖.

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

ในสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น บันไดทางขึ้นสู่ตอมุขเทพลั่นฆ้องมีภาพเรื่องราวพญานาคเข้าไปเกี่ยวข้อง

๒.๒.๑ พญานาคในพระวินัยปิฎก

พระวินัยปิฎก ได้กล่าวถึงแรงศรัทธาของมุจจลินทนาคราช ที่มีต่อพระผู้มีพระภาค ครั้นเสวยวิมุตติสุข ณ ควงไม้มุจจลินท์ ตลอด ๗ วัน ได้เกิดฝนตกพรมมิใช่ฤดูกาล มุจจลินทนาคราช จึงออกจากที่อยู่ของตนไปขนดล้อมรอบพระวรกายพระผู้มีพระภาค ๗ รอบ แผ่พังพานใหญ่เหนือพระเศียร เพื่อป้องกันความหนาว ความร้อน มิให้มาสัมผัสพระวรกาย ป้องกันเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานมิให้เข้ามาเบียดเบียนพระผู้มีพระภาค ครั้นล่วงไปแล้วได้ ๗ วัน มุจจลินทนาคราช รู้ว่าอากาศปลอดโปร่งปราศจากฝนแล้ว จึงคลายขนดจากพระกายของพระผู้มีพระภาค จำแลงรูปของตนเป็นเพศมาณพ ได้ยื่นประคองอัญชลีถวายนมัสการหน้าเบื้องพระพักตร์พระผู้มีพระภาค ครั้นหนึ่งมีนาคตัวหนึ่งอัครธรรมาภิเษกกำเนิดนาค^๓ ซึ่งนาคนั้นได้มีความดำริว่า ด้วยวิธีอะไรหนอ เราจึงจะพ้นจากกำเนิดนาค และกลับได้อัตภาพเป็นมนุษย์เร็วพลัน ครั้นแล้วได้ดำริต่อไปว่า พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้แล เป็นผู้ประพฤติธรรม ประพฤติสงบ ประพฤติพรหมจรรย์ กล่าวแต่คำสัตย์ มีศีล มีกัลยาณธรรม หากเรา จะพึงบวชในสำนักพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร ด้วยวิธีเช่นนี้ เราก็จะพ้นจากกำเนิดนาค และกลับได้อัตภาพเป็นมนุษย์เร็วพลัน ครั้นแล้วนาคนั้นจึงแปลงกายเป็นชายหนุ่ม แล้วเข้าไป หาภิกษุทั้งหลายขอบรรพชา ภิกษุทั้งหลายจึงให้เขาบรรพชาอุปสมบท สมัยต่อมา พระนาคนั้น อาศัยอยู่ในวิหารสุดเขตกับภิกษุรูปหนึ่ง ครั้นปัจจุสมัยแห่งราตรี ภิกษุรูปนั้น ตื่นนอนแล้ว ออกไปเดินจงกรมอยู่ในที่แจ้ง ครั้นภิกษุรูปนั้นออกไปแล้ว พญานาคนั้นก็วางใจจำวัด วิหาร ทั้งหลังเต็มไปด้วยงู ขนดยื่นออกไปทางหน้าต่าง ครั้นภิกษุรูปนั้นผลัดบานประตูด้วยตั้งใจจัก เข้าวิหาร ได้เห็นวิหารทั้งหลังเต็มไปด้วยงู เห็นขนดยื่นออกไปทางหน้าต่าง ก็ตกใจ จึงร้อง เออะอะขึ้น ภิกษุทั้งหลายพากันวิ่งเข้าไปแล้วได้ถามภิกษุรูปนั้นว่า อาวุโส ท่านร้องเออะอะไปทำไมภิกษุรูปนั้นบอกว่า อาวุโสทั้งหลาย วิหารนี้ทั้งหลังเต็มไปด้วยงูขนดยื่นออกไปทางหน้าต่าง ขณะนั้น พระนาคนั้น ได้ตื่นขึ้นเพราะเสียงนั้น แล้วนั่งอยู่บนอาสนะของตน ภิกษุได้ถามว่าท่านเป็นใคร พญานาคจึงบอกความจริงแก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นจึงกราบทูลเรื่องนี้ แต่พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมภิกษุสงฆ์ ในเพราะเหตุเป็นเค้ามูลแรกเกิดนั้น แล้วได้ทรงประทานพระพุทธโอวาทนี้แก่นาคนั้นว่า พวกเจ้าเป็นนาคมีความไม่องกามในธรรมวินัยนี้เป็นธรรมดา จึงให้นาคไปรักษาอุโบสถในวันที่ ๑๔ ที่ ๑๕ และที่ ๑๖

^๓วิ.มหา.อ.(ไทย) ๔/๑๒๗/๓๒๒.

แห่งปักษ์นั้น ด้วยวิธีนี้นาคจึงจะพ้นจากกำเนิดนาค และจะกลับได้อัตภาพเป็นมนุษย์เร็วพลัน ครั้น นาคนั้นได้ทราบวาทน์มีความไม่ออกงามในพระธรรมวินัยนี้เป็นธรรมดาที่เสียใจหลังน้ำตา ส่งเสียง ดังแล้วหลีกไป พระผู้มีพระภาครับสั่งดับภิกษุทั้งหลายว่า เหตุแห่งความ ปราภฏตามสภาพของ นาค มีสองประการนี้ คือ เวลาเสพเมถุนธรรมกับนางนาคนาคผู้มีชาติเสมอกัน และเวลาวางใจนอน หลับขาดสติ ภิกษุทั้งหลาย เหตุแห่งความปราภฏตามสภาพของนาค ๒ ประการนี้ นาคนั้น คือ สัตว์ดิรัจฉาน ภิกษุจึงไม่พึงให้อุปสมบท ที่อุปสมบทอยู่แล้ว ต้องให้สึกเสีย

ดังนั้น แม้พญานาคจะมีกำลังศรัทธาในพระพุทธศาสนามากถึงขนาดจำแลงกายเป็น มนุษย์มาขอบวชเป็นพระสงฆ์ ด้วยเกิดความอึดระอาในกำเนิดนาคของตนก็ตาม แต่ด้วยเหตุที่ พญานาคเป็นสัตว์ดิรัจฉาน ไม่เป็นผู้ออกงามในพระธรรมวินัย จึงไม่อนุญาตให้ภิกษুবวชให้ และที่ บวชอยู่ก่อนหน้านั้นแล้วต้องขอให้สึกเสีย

๒.๒.๒ พญานาคในอรรถกถา

ได้กล่าวถึงพญานาคเคยถวายทานแด่พระพุทธเจ้าว่า ครั้งนั้นกุกุมพีทั้งสองนั้นทำการ บำรุงดาบสเหล่านั้นจนตลอดชีวิต เมื่อเหล่าดาบสบริโภคน้ำแล้วอนูโมทนา รูปหนึ่งกล่าวพรรณนาคุณ ของภพท้าวสักกะ รูปหนึ่งพรรณนาคุณภพของนาคราช เจ้าแผ่นดิน บรรดาภิกษุทั้งสอง คนหนึ่ง ประารถนาภพท้าวสักกะก็บังเกิดเป็นท้าวสักกะ คนหนึ่งประารถนาภพนาคก็เป็นนาคราชชื่อ ปาลิตะ ท้าวสักกะเห็นนาคนั้นมาอยู่ที่บำรุงของตน จึงถามว่าท่านยังยินดีอยู่ในกำเนิดนาคอยู่หรือ ปาลิตะ นาคราช นั้นตอบว่าเราไม่ยินดีท้าวสักกะบอกว่า ถ้าเช่นนั้นขอให้ท่านจงรีบถวายทาน แต่พระผู้มี พระภาคเจ้าปทุมุตตรระสี แล้วทำความปรารถนาจะอยู่ในที่นี้ เราทั้งสองจะอยู่เป็นสุข นาคราช นิมนต์ พระศาสดามาถวายมหาทาน ๗ วัน แก่พระผู้มีพระภาคเจ้าซึ่งมี ภิกษุ ๑๐๐,๐๐๐ รูป เป็น บริวาร เห็นสามเณรโอรสของพระปทุมุตตรทศพลที่อุปเวตตะ วันที่ ๗ ถวายผ้าทิพย์แต่ภิกษุสงฆ์มี พระพุทธเจ้าเป็นประมุข จึงปรารถนาตำแหน่งของสามเณรในคัมภีร์อรรถกถา^๑ ดังต่อไปนี้กล่าวถึง มุจจลินทนาคราช ความว่า ครั้นล่วง ๗ วัน พระผู้มีพระภาคทรงออกจากสมาธินั้น เสด็จจากควงไม้ อชปาลนิโครธ เข้าไปยังต้นไม้มุจจลินท์ แล้วประทับนั่งด้วยบัลลังก์เดียว เสดยวิมุตติสุข ณ ควงไม้ มุจจลินท์ ตลอด ๗ วัน ครั้งนั้น เมฆก้อนใหญ่ในสมัยมิใช่ฤดูกาลตั้งขึ้นแล้ว ฝนตกพริ้วเจ้าด้วยลม หนาว ตลอด ๗ วัน มุจจลินทนาคราชออกจากที่อยู่ของตนได้แหวกวงพระกาย พระผู้มีพระภาคด้วย ฆนด ๗ รอบ ได้แผ่พังพานเหนือพระเศียรด้วยหวังใจว่าความหนาวความร้อนอย่าเบียดเบียน พระผู้มีพระภาค สัมผัสเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน อย่าเบียดเบียน พระผู้มีพระภาค

^๑วิ.มหา.อ.(ไทย) ๔/๕/๗.

ครั้งล่วง ๗ วัน มุจจลินทนาคราช รู้ว่าอากาศปลอดโปร่งฝนหยุดแล้ว จึงคลายตนจากพระวรกายของพระผู้มีพระภาค จำแลงรูปของตนเป็นเพศมาณพ ยืนประคองอัญชลีถวายมนัสการเบื้องหน้าพระผู้มีพระภาค

ดังนั้น ในอรรถกถา กล่าวถึงอนิสงค์แห่งทาน ฎุมพีสองตนถวายทานแก่ดาบสเมื่อดาบสบริโภคแล้วอนุโมทนา ฎุมพีตนหนึ่งได้อธิษฐานจิตอยากกำเนิดเป็นพญานาคและอีกตนหนึ่งอธิษฐานจิตอยากกำเนิดเป็นเทวดาสักกะเทวราช เมื่อฎุมพีของตนตายไปได้กำเนิดตามที่ได้อธิษฐานไว้

๒.๒.๓ พญานาคในชาดก

ครั้งสมัยพุทธกาล พระบรมศาสดาเสด็จประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงกล่าวถึงคุณความดีของการรักษาศีลอุโบสถของอุบาสก อุบาสิกว่าเป็นราชบัณฑิต เป็นเหตุให้ นาคทั้งหลายได้ละนาคสมบัติ เพื่อมุ่งรักษาศีลอุโบสถให้พ้นจากกำเนิดนาคของตน เช่น ครั้งสมัยที่ พระโพธิสัตว์ได้เสวยชาติเป็นนาคราชสมบัติอยู่ในนาคพิภพ ก็ทรงรักษาศีลอุโบสถกรรม อยู่ในปราสาทนั้นจนหลุดพ้นจากกำเนิดเป็นนาค จากนั้นมาพญานาคทั้งหลาย ได้มุ่งบำเพ็ญรักษาศีลอุโบสถสืบต่อกันมา ครั้งหนึ่งสมัยพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติในกรุงพาราณสี ได้จัดให้มี มหรสพและการประชุมใหญ่ พวกนาคและครุฑทั้งหลายได้เข้าประชุมด้วย พญานาคอยู่ด้านหลัง พญาครุฑจำไม่ได้จึงได้วางมือพาดลงเหนือบ่าพญาครุฑ พญาครุฑจึงหันหลังกลับไปมอง รู้ว่าเป็นพญานาค พญานาครู้ว่าภัยที่ตนได้ล่วงเกินพญาครุฑกำลังจะเกิดขึ้น จึงรีบหนีออกไปจากที่แห่งนั้น ไปยังทำน้ำพญาครุฑก็ติดตามไปเพื่อจะจับพญานาคนั้นให้ได้ ในสมัยนั้น พระโพธิสัตว์เป็นดาบสอาศัยอยู่ ณ บรรณศาลาใกล้ฝั่งแม่น้ำนั้น เพื่อระงับความกระวนกระวายในตอนกลางวัน จึงนุ่งผ้าอุทกสาฎก (ผ้าอาบน้ำ) วางผ้าเปลือกไม้ไว้ที่นอกฝั่ง แล้วลงอาบน้ำ พญานาคคิดว่า เราจักได้ชีวิต เพราะอาศัยบรรพชิตนี้ จึงแปลงเพศเดิม เนรมิตเพศเป็นก้อนมณี เข้าไปอาศัยอยู่ในผ้าเปลือกไม้ พญาครุฑติดตามไปเห็นพญานาคนั้นเข้าไปอาศัยอยู่ในผ้าเปลือกไม้นั้น ไม่กล้าจับพญานาคมาเป็นอาหาร ด้วยความเคารพในเพศของพระคุณเจ้าผู้ทรงศีล แม้ว่าพญาครุฑจะหิวอาหาร^๙

สรุป พระโพธิสัตว์เจ้าเมื่อครั้งเสวยชาติเป็นนาคราชในนาคพิภพ ได้รักษาอุโบสถศีลอยู่ในปราสาทที่เดียว ได้กระทำที่สุดแห่งกองทุกข์ เพื่อให้ตนพ้นจากกำเนิดเป็นนาค ในสมัย พระโพธิสัตว์เป็นดาบสอาศัยอยู่ ณ บรรณศาลาใกล้ฝั่งแม่น้ำนั้น ในตอนกลาง ได้นุ่งผ้าอุทกสาฎก (ผ้าอาบน้ำ) วางผ้าเปลือกไม้ไว้ที่นอกฝั่ง แล้วลงอาบน้ำ พญานาคหนีจากการถูกพญาครุฑ จับกินเป็นอาหาร จึงเนรมิตเพศเป็นก้อนมณี เข้าไปอาศัยอยู่ในผ้าเปลือกไม้ พญาครุฑตามไปเห็น

^๙ ชุ.ชา. (ไทย) ๕๗/๒๕-๒๖.

พญานาคนั้นเข้าไปอาศัยอยู่ในผ้าเปลือกไม้ นั่น ก็ไม่จับต้องผ้าเปลือกไม้เพราะความเคารพในผู้ทรงศีล แม้ตนเองจะหิวก็ไม่กล้าจับพญานาคมากินเป็นอาหารได้

๒.๒.๔ พญานาคตามทัศนะของนักวิชาการ

๑) **พิเชษฐ สายพันธ์** เรื่อง “นาคาคติ อีสานลุ่มน้ำโขง : ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย”^{๑๐} เสนอว่า สัญลักษณ์นาคเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันมีค่าที่ปรากฏในเกือบทุกแง่มุมของชีวิตชาวลุ่มน้ำโขง และสามารถจัดนาคออกได้ ๕ ประเภทความหมาย ดังนี้

- (๑) นาคผู้เป็นสัญลักษณ์ของน้ำ
- (๒) นาคในฐานะเจ้าที่เจ้าทาง
- (๓) นาคผู้ให้กำเนิดและผู้ทำลายเมือง
- (๔) นาคในฐานะผีบรรพบุรุษตามระบบการสืบสายตระกูลทางแม่ (มาตุพงศ์)
- (๕) นาคผู้สะสมธรรมเพื่อบรรลุนิพพาน

๒) **จิตร ภูมิศักดิ์** อธิบายเรื่องความหมายของชื่อนาคไว้ในหนังสือ ความ เป็นมาของคำสยามไทย ลาว และกัมพูชา^{๑๑} สรุปความว่า พจนานาค เป็นชนส่วนน้อยทาง ตะวันออกสุดของอินเดียติดพรมแดนพม่า ณ บริเวณเทือกเขานาค เดิมเป็นส่วนหนึ่งของรัฐอัสสัม แต่ชาวนาคได้ต่อสู้จนรัฐบาลอินเดียนยอมให้จัดตั้งขึ้นเป็นรัฐนาค (Nagaland) ในปี พ.ศ. ๒๕๐๗

๓) **เสฐียร โกเศศ** กล่าวว่า แต่เดิมชาวนาคมีประเพณีล่าหัวมนุษย์ ชาวอารยัน ในครั้งโบราณจึงเหยียดหยามดูถูกพจนานาคมาก ถือว่าเป็นมีลักษณะ คนป่าเถื่อน คำเรียกนาคก็ สันนิษฐานว่ามาจากภาษาอัสสัมเขียนว่า naga ออกเสียงว่า “นอค” แปลว่า เปลือย หรือ แก้วผ้า หรือ สันนิษฐานในอีกทางหนึ่งว่าเป็นคำที่มาจากภาษาฮินดูสตานี คือ นัค (nag) แปลว่า คนชาวเขา

๔) **รศ.ดร.ยรรยง สิ้นธงาม** กล่าวถึง บั้งไฟพญานาคในเชิงวิชาการไว้ ๒ ทฤษฎี คือ ๑) ทฤษฎีเกี่ยวกับการถ่ายภาพ ๒) ทฤษฎีทางฟิสิกส์ ได้ยึดศาสตร์ทั้งสองนี้ศึกษาควบคู่ไปกับ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เพียงแต่คิดว่า เมื่อไหร่ที่เราให้สิ่งที่มีอยู่เดิมมาครอบงำเรามากเกินไป ก็จะทำให้เราไม่พบกับสิ่งใหม่ ซึ่งเรื่องบั้งไฟพญานาคจึงไม่ก้าวหน้า ยังคงใช้ทฤษฎีกลุ่มแก๊ส ทฤษฎีกดดัน แรงดึงดูดระหว่างดวงดาวมาอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวเท่านั้น

^{๑๐}พิเชษฐ สายพันธ์, “นาคาคติ อีสานลุ่มน้ำโขง : ชีวิตทางวัฒนธรรมจากพิธีกรรมร่วมสมัย”, **วิทยานิพนธ์สาขามานุษยวิทยา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), (บทคัดย่อ).

^{๑๑}จิตร ภูมิศักดิ์, **ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว ขอม และลักษณะทางสังคมของชื่อชนชาติ ฉบับสมบูรณ์เพิ่มเติมข้อเท็จจริง ว่าด้วยชนชาติขอม**, (กรุงเทพมหานคร : เคล็ดไทย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗.

๕) **อารีรัตน์ ลิทธิทอง** เชื่อว่าพญานาค เป็นสัตว์มหัศจรรย์ ที่มีคุณสมบัติพิเศษ คือ สามารถแปลงกายได้ มีอิทธิฤทธิ์และมีชีวิตใกล้เคียงกับคน ปรากรกฎการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น บั้งไฟพญานาค จึงน่าจะเกิดจากการแสดงอิทธิฤทธิ์ของพญานาคจริงก็เป็นได้ แต่จากการศึกษาในเชิงวิชาการที่ได้ศึกษามายังสรุปได้ไม่ชัดเจน

ดังนั้น นาคจึงเป็นสัญลักษณ์และ มรดกทางวัฒนธรรมอันมั่งคั่ง เป็นสัญลักษณ์ของน้ำ เป็นเจ้าที่เจ้าทาง เป็นผู้ให้กำเนิดและผู้ทำลายเมือง เป็นผู้สะสมธรรมชาติเพื่อบรรลุปุทธิภาวะ และชาว นาคมีประเพณีล่าหัวมนุษย์เป็นพวกมีลักษณะคนป่าเถื่อน ชาวอัสสัมเรียกว่า นอค แปลว่า เปลือย หรือแก้ผ้า แต่ชาวฮินดูศตानी เรียกว่า นัค แปลว่า คนชาวเขา

๒.๓ ความสำคัญของพญานาคในพระพุทธศาสนาเถรวาท

เนื่องจากพญานาค หรือ นาค เป็นสัตว์ทิพย์กึ่งเทพในทางพระพุทธศาสนานั้น ถือว่า พญานาคส่วนใหญ่ เป็นพญานาคสัมมาทิฏฐิ นิสสัยดี อยู่ในศีลธรรม มุ่งในการเจริญบำเพ็ญเพียร เพื่อให้หลุดพ้นจากภพภูมิของกำเนิดนาค ดังนั้น พญานาคจึงมีความสำคัญเกี่ยวข้องและส่งเสริมพระพุทธศาสนา มีบทบาทในการส่งเสริมบารมีของพระพุทธเจ้าในโอกาสต่าง ๆ ดังนี้

๒.๓.๑ ด้านพุทธศาสนา

การค้นพบร่องรอยของการบูชาพญานาคที่ในถ้ำที่ไธสีสาปราชฎในสมัยเมารยะหรือ การกระทำสถูปประดับด้วยรูปนาค ในศิลปะอมราวดีตลอดจนการทำนาคประกอบเรื่องตามพุทธประวัติที่สาธยายอย่างชัดเจนให้เห็นว่า เรื่องราวของนาคได้เข้ามามีความสำคัญในพุทธศาสนา ทั้งในด้าน คติความเชื่อ และด้านศิลปกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรากฏอยู่ในพุทธประวัติ กล่าวโดยลำดับ ดังนี้^{๑๒}

(๑) **พระพุทธองค์รับนิมนต์จากนาค** เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จเผยแผ่พระพุทธศาสนา ขณะเดินทางจากคูรุเวลาไปยังเมืองพาราณสี พระองค์ได้รับนิมนต์จากนาคราชชื่อสุทรรค์ แห่งตะยะ ซึ่งพบภาพเล่าเรื่องราวสลักอยู่ที่บุโรพุทโธในชวา โดยสลักเป็นรูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งอยู่บัลลังก์ สุทรรค์นาคราชยืนอยู่ข้าง ๆ ด้านซ้าย ส่วนนาคบริวารอยู่ในลักษณะครึ่งนั่งครึ่งยืน นาคทุกคนล้วนถือภาชนะใส่อาหารมาถวายพระพุทธองค์^{๑๓}

^{๑๒} คัมภีร์ฝ่ายมหายาน นาคเอราปละ, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๑๘.

^{๑๓} สมชาติ มณีโชติ, นาคถวายอาหารพระพุทธองค์, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๕๑.

(๒) **การนำไปสู่อหันท** คัมภีร์ฝ่ายมหายานได้กล่าวถึงนาคเอราปถะ (เอพาบัตร์) ได้นำบทเทศน์เรื่องมหากาตยายนะ ซึ่งมีมาก่อนพระพุทธองค์ประสูติ แต่ไม่มีใครอ่านได้ ผู้มีสำเนาคาถาฉบับนี้ คือ พญานาคสุวรรณประภาส นำมาปรึกษา เอราปถะ มีความต้องการพบพระพุทธเจ้าจึงแปลงเป็นพราหมณ์มายังเมืองพาราณสี และได้พบกับพระนลทะ พระนลทะจึงอาสาหาคำตอบอธิบายเทศน์คาถาฉบับนี้ภายใน ๗ วัน แล้วพระนลทะก็เข้าไปหาพระพุทธองค์ตรัสเทศนาให้ฟัง พระนลทะเกิดธรรมจักขุเห็นอริยสัจ แล้วจึงไปบอกกล่าวกับเอราปถะ แล้วกลับมาเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า จึงได้นามว่า กาทยายนะ หรือมหากาตยายนะ

(๓) **นาคขอบวชในพุทธศาสนา** ในคัมภีร์มหาวัตตได้กล่าวถึงนาคซึ่งแปลงกายเข้าไปบวชในศาสนา เมื่อจับได้พระพุทธองค์จึงตรัสประชุมสงฆ์ และตรัสแก่นาคให้ไปรักษาอุโบสถศีล แล้วพ้นจากการเป็นนาคกลายเป็นมนุษย์ พระองค์ได้ตรัสถึงปัจจุบันที่ทำให้นาคปรากฏภาวะของตน คือ เมื่ออยู่ร่วมกับนาคที่มีชาติเสมอกัน และปล่อยใจสู่ความหลับ ซึ่งบางครั้งตำราได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้นาคปรากฏตัวถึง ๕ ประการ ดังได้กล่าวมาแล้ว

๒.๓.๒ ด้านสัญลักษณ์

ในศิลปกรรมของไทยพบรูปนาคปรากฏอยู่กับองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมมากมาย ตั้งแต่ฐานถึงหลังคา โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมในศาสนาพุทธเราอาจพบรูปร่างของนาคได้หลายรูปร่างเป็นรูปร่างตัวนาค เช่น คันทวน นาคประดับราวบันได หรือบริเวณหน้าประตูหน้าต่างหรือนาคที่เป็นเพียงสัญลักษณ์ เช่น ซ้อฟ้า นาคลายอง นาคสะดุ้ง หางหงส์ เหล่านี้ เป็นต้น^{๑๔} นาคเป็นสัญลักษณ์ของน้ำ จึงปรากฏความเชื่อเรื่องนาคกับน้ำไว้ในด้านต่าง ๆ เช่น ที่เรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์ เป็นเรือพระที่นั่งรองในกระบวนพยุหยาตราชลมารค ที่ลักษณะเด่น คือ เป็นเรือที่จำหลักและปิดทองเป็นรูปพญานาคจำนวนมาก จึงได้ชื่อว่าอเนกชาติภุชงค์ อเนก หมายถึง จำนวนมาก ชาติภุชงค์ หมายถึง พญานาค สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ที่พระองค์ใช้ในการเสด็จพระราชดำเนินล่องเรือ เรียกว่าเรือพระที่นั่งรอง ปัจจุบันเก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เรือพระราชพิธีริมคลองบางกอกน้อย^{๑๕} การปิดทองเป็นรูปพญานาคจำนวนมาก แสดงให้รู้ว่าพญานาคเป็นเทพเจ้าแห่งสายน้ำและแสดงถึงความมีอำนาจวาสนา ความอุดมสมบูรณ์ เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช เป็นเรือพระที่นั่งกิ่งซึ่งมี ไชลเรือเป็นรูปพญานาคเจ็ดเศียร สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ พระองค์โปรดให้สร้างขึ้นเพื่อคู่กับเรือครุฑที่มีอยู่

^{๑๔}จาวรอน ธรรมวัตร, **ตำนานการสร้างศาสนสถาน**, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๓๔.

^{๑๕}www.th.wikipedia.org/wiki/เรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์, (๑๔ มีนาคม ๒๕๕๕).

แล้ว เรือทำด้วยไม้ขุดทั้งลำเรือเป็นเรือพระที่นั่งน้ำหนัก ๗ เเคียร ต่อมาสมัยรัชกาลที่ ๔ พระองค์ทรงโปรดให้ใช้เรืออนันตนาคราชเป็นเรือพระที่นั่งลำทรง^{๑๖}

ดังนั้น พญานาคจึงมีปรากฏให้เห็นผ่านงานด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรมในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางพระพุทธศาสนา และสถาบันชั้นสูงอย่างสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทย พญานาคเป็นสัญลักษณ์แทนความสูงศักดิ์ ความมีอำนาจวาสนา ความอุดมสมบูรณ์ ความปลอดภัยในชีวิตและเป็นสัญลักษณ์ที่อยู่กับพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน เช่น ที่พบอยู่ทั่วไปตามวัด เจดีย์ วิหาร ปราสาทราชวังทุกที่ของประเทศไทย

๒.๔ ลักษณะและถิ่นที่อยู่อาศัยของพญานาคในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๔.๑ ลักษณะของพญานาค

ลักษณะของพญานาคตามความเชื่อในแต่ละภูมิภาคจะแตกต่างกันไป แต่พื้นฐานคือพญานาคนั้นมีลักษณะตัวเป็นงูตัวใหญ่มีหงอนสีทอง และตาสีแดงเกล็ดเหมือนปลาหลายสีแตกต่างกันไปตามบารมี บ้างก็มีสีเขียว บ้างก็มีสีดำหรือบ้างก็มี ๗ สี เหมือนสีของรุ้ง และที่สำคัญคือ นาคตระกูลธรรมดาจะมีเศียรเดียว แต่ตระกูลที่สูงขึ้นไปนั้นจะมีสามเศียร ห้าเศียร เจ็ดเศียร และเก้าเศียร นาคจำพวกนี้จะสืบเชื้อสายมาจาก พญาเศษนาคราช (อนันตนาคราช) เป็นบัลลังก์ของพระวิษณุวรายนปรมาณู ณ เกษียรสมุทร^{๑๗} อนันตนาคราชนั้นเล่ากันว่ามียายใหญ่โตมเหสีมีความยาวไม่สิ้นสุดมีพันศีรษะ พญานาคนั้นมีทั้งเกิดในน้ำและบนบก เกิดจากกรรมและจากไข่ มีอิทธิฤทธิ์สามารถบันดาลให้เกิดคุณและโทษได้ นาคนั้นมักจะแปลงร่างเป็นมนุษย์รูปร่างสวยงาม

พญานาคแสดงลักษณะชาติกำเนิดให้ปรากฏในเวลา คือ ในขณะที่ปฏิสนธิ (เกิดอยู่) ต้องปรากฏรูปร่างพื้นฐานเป็นพญานาค ในขณะที่กำลังลอกคราบอยู่รูปร่างพื้นฐานก็คงปรากฏเป็นพญานาคอยู่ตามเดิม ในขณะที่เสพเมถุนอยู่กับพญานาคด้วยกัน ก็เป็นพญานาคและในขณะที่นอนหลับนั้น ถ้าหากเวลาไดนอนหลับไปโดยปราศจากสติ ขณะนั้นร่างกายก็กลับเป็นพญานาคขึ้นมา และในขณะที่ตายก็ต้องปรากฏเป็นพญานาค นอกจากพญานาคจะแสดงลักษณะชาติกำเนิดให้ปรากฏในเวลาดังกล่าวแล้ว พญานาคยังมีลักษณะพิเศษได้อีก คือ พญานาค หรือ นาค สามารถผสมพันธุ์กับสัตว์อื่นได้ แปลงกายแล้วผสมกับมนุษย์ได้ เมื่อตั้งท้องจะออกลูกเป็นไข่เหมือนงูมีทั้ง

^{๑๖} www.IMS,thaicyberu.go.th/official/tciaitcu/advcourse/, (๑๔ มีนาคม ๒๕๕๕).

^{๑๗} อรพิมพ์ บุญอาภา, **คัมภีร์ปุระณะกำเนิดพญานาค**, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๒-๑๓.

สายพันธ์ุเศียรเดียว ๓ ๕ เศียรและ ๗^{๑๘} เศียร สามารถขึ้นลงตั้งแต่ใต้บาดาล พื้นโลกจนถึงสวรรค์ ในทุกตำนานมักจะกล่าวถึงขนาดที่ขึ้นลงระหว่างเมืองบาดาลกับเมืองนาคสวรรค์ ที่จะเนรมิตกายเป็นอะไรได้ตามที่คิด ตามสภาวะเหตุการณ์นั้นขนาดที่มีลิ้น ๒ แฉก มีชื่อว่าทวิชีวหาหรือทวิรสนะในมหาภารตะ^{๑๙}

อิทิบรพ กล่าวถึงสาเหตุที่ขนาดมีลิ้น ๒ แฉก ว่าครุฑต้องการไถ่ นางวินตามารดาของตน ให้เป็นอิสระจากการเป็นทาสของนาค บรรดานาคจึงขอให้ครุฑนำน้ำทิพย์มาเป็นเครื่องแลกเปลี่ยน เมื่อครุฑฝ่าอันตรายไปขโมยน้ำทิพย์จากพระอินทร์มาได้ ก็เอามาวางไว้บนหญ้ากุกะเมื่อนาคจะเข้ามากินน้ำทิพย์ก็มาฉวยเอาไปเสียนาคเห็นน้ำค้างเกาะอยู่ตามใบหญ้าคิดว่าเป็นน้ำทิพย์หกกระเซ็นอยู่จึงเอาลิ้นไปเลีย ใบหญ้าก็บาดลิ้นออกเป็น ๒ แฉก ในพระไตรปิฎก กล่าวถึงลักษณะเศียรของงูว่ามีลิ้น ๒ แฉก เช่น กันเพราะอรรถว่า มีลิ้นสองแฉก งูจึงเรียกว่า ทูชีวหา เพราะอรรถว่าลิ้มรสด้วยลิ้นสองแฉก งูจึงเรียกว่า ทิรสัญญ^{๒๐} และมีตอนหนึ่งได้กล่าวว่า ในกาลเมื่อครั้งเราเป็นพญานาคชื่อ สังขपालะมีฤทธิ์มาก มีเขี้ยวมาก มีเขี้ยวเป็นอาวุธ มีพิษแรงกล้า มีลิ้นสองแฉก เป็นใหญ่กว่าขนาดทั้งหลาย ลักษณะของพญานาคอีกประการหนึ่ง คือ มีสีกายต่าง ๆ กัน ถ้าพิจารณาจากรายชื่อของพญานาคซึ่งเป็นลูกของนาคก็ทึ่งก็จะเห็นว่า ชื่อขนาดบางตัวมีความหมายถึงสีต่าง ๆ เช่น บัญชรกะ มีความหมายว่า สีเหลือง ปิคละ สีน้ำตาล นิลละ สีน้ำเงิน ในพิธีผลาญงู ของพระเจ้าชนชมัยก็มีความหมายถึงบรรดานาคทั้งหลายที่ต้องอำนาจมนต์ตกเข้าไปสู่กองไฟว่ามีทั้งนาคกายสีขาว ดำ และน้ำเงิน เศษนาคราช นั้นมีสีกายขาวดุจดั่งแสงจันทร์^{๒๑}

รูปร่างของขนาดนั้นปรากฏร่างในลักษณะของงู มีสภาพเป็นสัตว์ทิพย์กึ่งเทพ ถ้าปรากฏในลักษณะที่เป็นนุรธรรมดาก็จะเป็นงูที่แผ่พังพาน ถ้าปรากฏในลักษณะกึ่งเทพมีลักษณะเป็นนาค มีเครื่องประดับ มีขนาดยาวใหญ่กว่างูธรรมดา บนเศียรมีเครื่องหมายสวัสดิกะ และมีจำนวนเศียรแตกต่างกันไปมีลิ้นสองแฉกและมีกายสีต่างๆ ในบางครั้งนาคก็ปรากฏในลักษณะของเทพ คือ มีลักษณะคล้ายกษัตริย์ ที่ทรงเครื่องประดับอันงดงาม นี้เพราะนาคเป็นผู้รักษาสมบัติมั่งมีทรัพย์^{๒๒} ในคัมภีร์บาลีจึงมีเรื่องนาคตอบแทนผู้กระทำความดีด้วยทรัพย์สมบัตินั้นมืออยู่มากมายหลายเรื่อง

^{๑๘} อรรถพิมพ์ บุญอาภา, คัมภีร์ปุระณะกำเนิดนาค, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๒๖๑.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๕.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๑.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๕ .

เช่น มหาวาณิชชาดก และชฎท ปานชาดก พญานาคได้ตอบแทนหัวหน้าพ่อค้า ผู้ไม่มีความโลภ ด้วยเพชรนิลจินดา มีค่า อุบาสกผู้ประพฤติธรรมในสี่ลทนิสชาดก ก็ได้รับสมบัติอันมีค่าจาก พญานาค นาคราชในขระปุตตชาดกก็ตอบแทนพระเจ้าเสนกะที่ได้ช่วยชีวิตของตนไว้ โดยถวาย เพชรพลอยอันมีค่ามากมายแก่พระองค์ และยังได้ถวายมนต์วิเศษพร้อมทั้งกันยานางหนึ่งอีกด้วย สังขपालนาคราช จัมเปยยนาคราช และภริยัตตนาคราช ต่างก็มอบรัตนะและทรัพย์สินอันมีค่าแก่ การผู้มีบุญคุณแก่ตนเช่นกัน ถ้าเปรียบเทียบอุปนิสัยระหว่างพญานาค ในคัมภีร์สันสกฤตส่วนใหญ่ จะมีนิสัยดุร้ายขาดความเมตตา ชอบแสดงอิทธิฤทธิ์ทำลายชีวิตมนุษย์และสิ่งต่าง ๆ ให้พินาศอยู่ เสมอ จะมีนาคที่มีอุปนิสัยดีอยู่ไม่กี่ตน แต่นาคในคัมภีร์บาลีสส่วนใหญ่เป็นนาคที่มีอุปนิสัยดี ใฝ่ ธรรมะ ทั้งนี้เพราะนาคในคัมภีร์บาลีเป็นพญานาคที่มีสัมมาทิฐิ มุ่งในการเจริญบำเพ็ญเพียร เพื่อหวังให้หลุดพ้นจากภพภูมิของพญานาคโดยกำเนิด ดังนั้นจึงมีบทบาทในการส่งเสริม รักษา พระพุทธศาสนา และส่งเสริมบารมีของพระพุทธเจ้า ทั้งได้มีส่วนโน้มน้าวให้มนุษย์เกิดเลื่อมใส ศรัทธาในพระพุทธเจ้า พระธรรมคำสอน และพระสงฆ์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีวัตรปฏิบัติที่งดงาม ซึ่งเป็นเนื่อานุบุญในพระพุทธศาสนา คือ บำเพ็ญความดีละเว้นความชั่ว ชำระจิตของตนให้ชาว ครอบงำอยู่ตลอดเวลา

๒.๔.๒ ถิ่นที่อยู่อาศัยของพญานาค

ถิ่นที่อยู่อาศัยของนาคแตกต่างกันไปซึ่งในอรรถกถาบันทึกไว้ว่าพญานาคบางจำพวก อาศัยอยู่ใต้ทะเลลึกที่กว้างใหญ่ถึง ๕๐๐ โยชน์ และเสวยทิพย์สมบัติดุจดัง ท้าวสักกะเทวราช พญานาคบางพวกชอบอาศัยอยู่ในแม่น้ำ เช่น กาฬนาคราช ที่อาศัยอยู่ในแม่น้ำเนรัญชรา จะตื่น ขึ้นครั้งหนึ่งในวันที่มีพระโพธิสัตว์มาอธิฐานจิตลอยภาคทองในแม่น้ำเนรัญชรา ก่อนจะตรัสรู้เป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ไตรภูมิพระร่วง ได้บันทึกถึงชีวิตความเป็นอยู่ของพญานาคไว้ว่า^{๒๓} เมื่อไฟไหม้กัลป์ แล้วแลตั้งแผ่นดินใหม่มิได้ตั้งทุกแห่งบมิเป็นโดยธรรมดาแต่ก่อนมีที่เปล่า ยังมีบางแห่งเปล่าโดย กว้างโดยสูงแลได้แต่ก็ยังมีบางแห่งโดยกว้างโดยสูงแลได้ ๕๐๐ โยชน์ (๑ โยชน์เท่ากับ ๑๖ กม) ก็มี บางคาบกลางแห่งโดยกว้างโดยสูงได้ ๗๐๐ โยชน์ก็มี และมีเข็อกเขาเถาว์วัลย์กลางสิ่งเป็นดอกแดงกลาง สิ่งเป็นดอกขาว บางสิ่งเป็นดอกเหลือง ดุรงเรืองงาม แต่ที่นั่นทุกแห่งตั้งท่านสร้างแต่งไว้ แลแห่งนั้น เรียกว่า นาคพิภพ แลเป็นที่อยู่แก่ฝูงนาคทั้งหลาย และมีปราสาทแก้ว ปราสาทเงิน และมีปราสาท ทอง งามนักหนานาคจำพวกหนึ่งในสมุทรถ้าแลเมื่อใดฝูงนาคตัวเมียมีครรภ์แก่ และเขาคำนิ่งในใจ

^{๒๓} ม.ม.อ. (ไทย) ๙/๒๑๙/๑๑.

เขาว่า ฉันนี่มีแล้วออกลูกในกลางสมุทรนี้ตีฟองหนักหนาแลอีกทั้งนกน้ำก็ตีฟอง ด้วยลมปีกครุฑ ผุ่งตัวเมียวก็มีครุฑแก่นั้น เขาก็ดำน้ำลงไปออกจากแม่น้ำใหญ่ ๕ อัน อันชื่อว่า คงคา ยมนา อจิรวดี สรรภูมิมหานทีอันใหญ่ ไปสู่มหาสมุทรใหญ่นั้น จึงดำน้ำขึ้นไปถึงป่าใหญ่ อันชื่อพระหิมพานต์ นั้น^{๒๔} มีถ้ำคูหาคำ หมูครุฑไปขมิถึง จึงคลอดลูกไว้ในที่แห่งนั้นแล้วแลอยู่เลี้ยงลูกในที่นั้น ต่อเมื่อ ลูกตนนั้นกล้าแล้วจึงพาไปยังน้ำลึกเพียงหน้าแข้งแลสอนให้ว่ายน้ำแรง ว่าว่ายน้ำไปจนถึงที่น้ำ ลึกแลน้อยถ้วน ๒ ครั้งว่าเห็นลูกตนนั้นใหญ่แล้วว่ายน้ำดีแล้ว จึงพาลูกนั้นว่ายน้ำใหญ่ตามมา ผิดว่า ลูกนั้นตามพลันแล้ว นาคนั้นจึงนฤมิตให้ฝนนั้นตกหนักและให้น้ำนั้นนองเต็มป่าพระหิมพานต์จึง เนิรมิตปราสาททองคำ อันประดับด้วยแก้วสัตตพิรุฑตะอันรุ่งเรืองงามนักหนาแล ภายในปราสาท นั้นมีเครื่องประดับแลเครื่องบริโภคนั้น ทั้งเครื่องกินเครื่องอยู่นั้นเพียรยอมเป็นทิพย์ทุกประการ ดัง วิมานเทพยดาในสวรรค์นั้นแลฯ นาคนั้นจึงเอาลูกตนขึ้นอยู่ปราสาทนี้ล่อลวงน้ำลงมาถึง มหาสมุทรที่ลึกได้ ๑,๐๐๐ วา จึงพาเอาปราสาท แลลูกตนนั้นดำน้ำลงไปอยู่สมุทรนั้นแล ในคัมภีร์ สันสกฤตและบาลีได้กล่าวถึง ที่อยู่ของนาค^{๒๕} ว่ามีหลายแห่งแตกต่างกันไป ดังนี้

๑. จอมปลวก เป็นสถานที่นาคชอบอยู่อาศัยแห่งหนึ่ง ความหมายของคำว่าจอมปลวก นั้นมาจากศัพท์ภาษาสันสกฤต หมายถึงที่อยู่อาศัยของงู ซึ่งลักษณะของนาคที่อาศัยอยู่ในจอม ปลวกนั้น มักปรากฏของรูปของงูธรรมดา แต่มีลักษณะเป็นสัตว์ทิพย์

๒. น้ำ เป็นสถานที่นาคอาศัยอีกแห่งหนึ่ง ทั้งนี้ นาคมีความสัมพันธ์กับน้ำมาก นางนาค มาณวิภาในภุริทัตตชาติ ได้กล่าววว่า ลูกของนางมีกำเนิดจากธาตุน้ำ เป็นธาตุที่ละเอียดอ่อน และ ในลลิตวิสตระ ได้กล่าวถึงนาคที่เป็นผู้ดลบันดาลให้เกิดมีน้ำเย็นสรงพระสิริทัตตกุมาร

สำหรับพญานาคในแม่น้ำโขงนั้น^{๒๖} แม้จะไม่มีบันทึกไว้ในพระไตรปิฎก แต่มีผู้ที่ฝึก เจริญสมาธิได้ในระดับสูงถึงขั้นได้ญาณ ต่างก็ยืนยันตรงกันว่าพญานาคในแม่น้ำโขงนั้นมีอยู่จริง และยังสามารถบรรยายลักษณะรูปร่างของพญานาคโดยจำลองออกมาเป็นภาพวาดให้ดูได้ นอกจากนี้ยังสามารถบอกได้อีกด้วยว่า พญานาคลำน้ำโขงนั้นมีถิ่นที่อยู่เป็นเมืองที่อยู่ใต้ท้อง

^{๒๔} ส. พลายน้อย (นามแฝง), สัตว์หิมพานต์, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๒๗-๒๙.

^{๒๕} อรพิมพ์ บุญอากาศ, ที่อยู่ของนาคในคัมภีร์สันสกฤตและบาลี, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์ การพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๓๔.

^{๒๖} เมธราช รัตนภาคี, เปิดตำนานพญานาค จากพุทธกาลสู่ตำนานลุ่มน้ำโขง, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์อุทยานความรู้, ๒๕๕๑), หน้า ๔๒.

แม่น้ำโขงลึกลงไปได้แผ่นดินที่รองรับน้ำในแม่น้ำโขงไม่มากนัก ซึ่งเป็นภพละเอียดที่ซ้อนอยู่กับโลกมนุษย์ของเรา

๒.๕ ประเภทของพญานาคที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พญานาคเป็นเจ้าของสัตว์เลื้อยคลานทั้งหมดแม้พญานาคจะเป็นสัตว์เดรัจฉาน แต่ก็เป็นผู้มีฤทธิ์อำนาจมาก จัดอยู่ในชั้นภูมิของเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา รายละเอียดดังนี้

๒.๕.๑ พญานาคแบ่งออกเป็น ๔ ตระกูลใหญ่ ดังนี้

๑) ตระกูลวิรูปักข์ เป็นนาคมีผิวกายเป็นสีทอง ในกำเนิดนาคสี่ตระกูลนี้ พญานาคตระกูลวิรูปักข์นี้ถือว่าเป็นราชาใหญ่มากกว่านาคทั้งปวง ทำวิรูปักข์ ซึ่งเป็นหนึ่งในสี่มหาราชาที่ปกครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาด้านทิศตะวันตก

๒) ตระกูลเอราปัทมา เป็นนาคมีผิวกายเป็นสีเขียว

๓) ตระกูลฉัพพาปุตตะ เป็นนาคที่มีผิวกายเป็นสีรุ้ง

๔) ตระกูลกัณหาโคตรมะ เป็นนาคที่มีผิวกายเป็นสีดำ^{๒๗}

นอกจากนี้ยังได้แบ่งพญานาคออกเป็นตระกูลย่อย ๆ ออกไปอีกถึง ๑,๐๒๔ ชนิด คือพวกสัตว์เลื้อยคลานประเภทงู ทั้งที่เป็นงูเห่า งูจงอาง งูเหลือม และงูทุกชนิดถือว่าเป็นลูกหลานของพญานาคทั้งสิ้น

๒.๕.๒ พญานาคแบ่งตามหน้าที่ออกเป็น ๔ พวก ตามระดับของนาค คือ

๑) นาคสวรรค์ มีหน้าที่เฝ้าวิมานของเทวดา

๒) นาคกลางหาว มีหน้าที่ให้ลมให้ฝน

๓) นาคโลกบาล มีหน้าที่รักษาแม่น้ำลำธาร

๔) นาครักษาขุมทรัพย์ มีหน้าที่รักษาขุมทรัพย์ในดิน และป่าไม้

นอกจากนี้พญานาคยังแบ่งออกได้เป็นกามรูปพญานาค คือ พญานาคที่เสวยกามคุณ อพามรูปพญานาค คือ พญานาคที่ไม่เสวยกามคุณพญานาคบางพวกมี อายุสั้น บางพวกก็มีอายุยืน อาจจะมีอายุยาวนานเป็นกัลป์ก็ได้ อย่างพญานาคตัวหนึ่งชื่อพญานาคกาละมีอายุยืนยาวมาก ตั้งแต่พระพุทธเจ้ากัณณะจนถึง พระสมณโคตมะ และจะมีอายุจนถึงพระศรีอาริยะเมตไตรย์ ใน คัมภีร์ปรหมัตตโชติกพมหาอภิธรรมมัตถสังหุฎฐิกา องค์นาคาธิบดีทั้ง ๗ องค์ (แต่ละเศียร) นั้น คือ

^{๒๗} อภ.จตุก.อ. (ไทย) ๓๕/๖๗/๒๑๕, (ภาคผนวก ข) (รูปที่ ๑).

กษัตริย์แห่งเมืองบาดาลที่ปกครอง วังนาคินทร์ต่าง ๆ ซึ่งแต่ละองค์เป็นพญานาคที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบอยู่ในศีลในธรรมแล้วทั้งสิ้น องค์นาคาธิบดี ทั้ง ๗ องค์ (แต่ละเศียร) มีพระนามดังต่อไปนี้

๑. พญาอนันตนาคราช เชื่อว่าเป็นบัลลังก์ของพระวิษณุวรายนณ์ปรมมาถ ฤๅษีเกษียรสมุทร^{๒๔} อนันตนาคราชนั้นมีกายใหญ่โตมหึมา มีความยาวไม่สิ้นสุดมีพันเศียร มักจะแปลงร่างเป็นมนุษย์รูปร่างสวยงาม

๒. พญามุจลินท์นาคราช เป็นพญานาคมีอานุภาพมาก อาศัยอยู่ที่สระโบกขรณี ใกล้ต้นไม้มุจลินท์ สายพันธุ์ของพญามุจลินท์นาคราช คือ พญานาค ๗ เศียร ซึ่งสืบสายพันธุ์มาจากจนถึงพญาศรีสัตตนาคราช (นาคาธิบดีสี่สัตตนาคบาดาล) ซึ่งเชื่อว่าเป็นกษัตริย์แห่งพญานาคที่ฝั่งลาว

๓. พญาภูษงค์นาคราช เป็นพญานาคที่มีผิวกายเป็นสีเทา มีหงอนและเศียรสีแดง มีเศียร ๑ เศียร เป็นเจ้าวิสุทธิเทวา เป็นพญานาคราชประจำองค์พระศิวะเทพ หรือพระอิศวรเจ้า อยู่ในตระกูลฉัพพะยาปุตตะ

๔. พญาศรีสุทโธนาคราช เป็นพญานาคมีผิวกายสีเขียวมรกตมีเศียรสีทอง ๙ เศียร ผู้ครองเมืองหนองกระแสดำทางฝั่งไทย และมีบริวาร ๕,๐๐๐ ตัว เป็นพญานาคที่ขอรักษาศีลปฏิบัติธรรม และมาที่วัดพระธาตุพนมเสมอ เป็นเพื่อนกันกับพญาศรีสัตตนาคราชที่ปกครองอยู่ทางฝั่งลาว ต่อมาเกิดการสู้รบกันนานถึง ๗ ปี เรื่องการแบ่งอาหารไม่ยุติธรรม พระอินทร์จึงยุติสงครามด้วยการให้พญานาคทั้งสองสร้างแม่น้ำแข่งกัน พญาสุทโธนาคราช จึงพาบริวารไปพร้อมพวยพอกออกจากหนองกระแสดำ สร้างแม่น้ำมุ่งไปทางทิศตะวันออกของหนองกระแสดำ เมื่อถึงตรงไหนที่เป็นภูเขา ก็คิดโค้งไปตามภูเขา หรืออาจจะลอดภูเขาบ้างตามความยากง่ายในการสร้าง พระสุทโธนาคราชเป็นคนใจร้อน แม่น้ำนี้จึงคิดโค้ง เรียกชื่อว่า แม่น้ำโขง

๕. พญาศรีสัตตนาคราช มีความเชื่อว่าเป็นกษัตริย์แห่งพญานาคแม่น้ำโขงด้านฝั่งลาว มีเศียร ๗ เศียร เป็นตระกูลพญานาคที่มีมาแต่ครั้งพุทธกาล มีความใกล้ชิดพระพุทธรองค์ และพระพุทธรูทศนาถือว่าเป็นต้นตระกูลแห่งพญานาคทั้งหมด มีบริวาร ๕,๐๐๐ ตัว เป็นพญานาคที่ขอรักษาศีลปฏิบัติธรรม และมาที่วัดพระธาตุพนมเสมอ เป็นเพื่อนกันกับพญาศรีสุทโธนาคราชที่ปกครองอยู่ทางฝั่งไทย

๖. พญาเพชรภัทรนาคราชหรือพญาเกล็ดแก้วนาคราช เป็นพญานาคที่มีผิวกายสีเงินเหมือนแก้ว มีหงอนและเศียรสีแดง มีเศียรเดียว เป็นลูกขององค์อนันตนาคราช

^{๒๔} อรพิมพ์ บุญอาภา, **คัมภีร์ปุระณะกำเนิดพญานาค**, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๑๒-๑๓.

๗. พญานาคดำแสนศิริจันทรานาคราช เป็นพญานาคาราชตระกูลค้นหาโคตมะองค์สีดำ มีผิวกายเป็นสีดำ อายุเก้าหมื่นปีมนุษย์ มีอาวุธทรงฤทธาภาพ คือ ตรีศูรย์ ปกครองอาณาจักรใต้ทะเลแอตแลนติส ดูแลไซนยุโรปทั้งหมด มีวิมานใต้ทะเลเป็นทองทั้งหมด มีหน้าที่กวาดล้างคนชั่วด้วยการทำแผ่นดินไหวสึนามิ พายุฝนลมต่าง ๆ คนดีท่านจะให้คุณ มีฤทธิ์เดชชนะศัตรู เมตตามหานิยม ผ่านความเจริญรุ่งเรือง และร่วงโรยของอารยธรรมมนุษย์มาแล้วหลายครั้ง สำหรับฝรั่งจะคุ้นเคยท่านในภาพของเทพโปเซดอน

ซึ่งในการเทียบชั้นของพญานาคนั้น ให้องค์นาคาธิบดี เทียบเท่า พระเจ้าแผ่นดินกษัตริย์องค์นาคาธิบดีศรีสุทโธ เดิมเป็นนาครธมดาสังเกตจากที่มีเศียรเดียวแต่ได้เป็นองค์นาคาธิบดี (กษัตริย์แห่งนาค) ฝั่งไทย เพราะองค์อิศวรประทานให้ เนื่องจากได้ทำความดีความชอบในการค้นหาโคศุภราชขององค์อิศวร เมื่อครั้งโคศุภราชหนีมาเที่ยวบนโลกมนุษย์ ปกติเหล่าพญานาคที่มีสัมมาทิฐิ เป็นผู้ที่ไม่ถือศีลแปดเคร่งครัด มุ่งในการบำเพ็ญเพียร เกิดความเบื่อหน่าย ในกำเนิดในภพชาติของความเกิดเป็นพญานาคจะไม่ทำร้ายใคร แต่ก็มีพญานาคชั้นเลวหรือที่เรียกว่าเงือก เป็นผู้ไม่ถือศีล มีมิชฌาทิฐิชอบทำร้ายมนุษย์ที่ทำมาหาเลี้ยงชีพตามแม่น้ำ นาคมีพิษร้ายสามารถทำอันตรายผู้อื่นได้ด้วยพิษถึง ๖๔ ชนิด ซึ่งตามตำนาน^{๒๙} กล่าวว่า สัตว์จำพวกงู แมงป่อง ตะขาบ คางคก มด ฯลฯ มีพิษได้ก็ด้วยเหตุที่นาคคายพิษทิ้งไว้ แล้วพวกงูไปเลียพวกที่เข้ามาถึงก่อนก็เอาไปมาก พวกมาทีหลัง เช่น แมงป่อง กับ มด ได้พิษน้อย แคเอาหางเอาหัวป้าย เศษพิษสัตว์จำพวกนี้จึงมีพิษน้อยและพญานาคต้องคายพิษทุก ๑๕ วัน พิษของพญานาคนั้น ถ้าใครโดนพิษแล้วจะมีลักษณะอาการ คือ ร่างของผู้ถูกกัดจะแข็งราวกับหิน บริเวณรอยแผลที่กัดจะเน่าและมีน้ำเหลืองไหลออกมา พญานาคมีพิษที่กัดแล้วคน ๆ นั้นจะมีอาการอ่อนรอยแผลคล้ายถูกรอยไฟไหม้ อาการเหมือนถูกฟ้าผ่า พญานาคมีวิธีทำอันตรายที่แตกต่างกัน คือ ใช้เขี้ยวขบกัดแล้วพิษค่อยแผ่ซ่านไปทั้งตัว ใช้ตามองดูแล้วพ่นพิษออกมาทางตา ใช้ร่างกายกระทบสัมผัส พิษจะแผ่ออกมาทั้งตัว ใช้ลมหายใจพ่นพิษออกมาและพิษนั้นจะแผ่ซ่านไปทั่วทั้งตัว^{๓๐}

ถ้าเปรียบเทียบอุปนิสัยระหว่างพญานาค ในคัมภีร์สันสกฤตส่วนใหญ่จะมีนิสัยร้ายขาดความเมตตา ชอบแสดงอิทธิฤทธิ์ ทำลายชีวิตมนุษย์และสิ่งต่าง ๆ ให้พินาศอยู่เสมอ จะมีนาครที่มีอุปนิสัยดีอยู่ไม่กี่ตนแต่นาคในคัมภีร์บาลีสันสกฤตส่วนใหญ่เป็นนาครที่มีอุปนิสัยดีไฝ่ธรรมทั้งนี้เพราะนาคร

^{๒๙} อรพิมพ์ บุญอาภา, คัมภีร์ปุระณะกำเนิดนาค, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๔), หน้า ๒๖๓.

^{๓๐} พีรพล พิสูจน์วงศ์, การกำเนิดของงู, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๐), หน้า ๔๐. (ภาคผนวก ข) (รูปที่ ๒).

ในคัมภีร์บาลีมีบทบาทสำคัญ ในการส่งเสริมบารมีของพระพุทธเจ้า และโน้มน้าวให้คนศรัทธา เลื่อมใสพุทธศาสนา คือ บำเพ็ญความดีละเว้นความชั่ว

๒.๖ สรุป

จึงกล่าวได้ว่า รูปร่างของนาคนั้นสามารถปรากฏร่างในลักษณะสภาพของความเป็น สัตว์ทิพย์กึ่งเทพ และสัตว์ เสวยทิพย์สมบัติบนสวรรค์วิมารดุจดั่งเทวดาถ้าปรากฏในลักษณะทิพย์ กึ่งเทพ ก็จะมีลักษณะเป็นมนุษย์นาคมีเครื่องประดับคล้ายเครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ ถ้า ปรากฏในลักษณะที่เป็นสัตว์ก็เป็นงูที่แผ่พังพานมีขนาดยาวใหญ่กว่างูธรรมดาอาศัยอยู่ใต้ทะเลลึก และตามแม่น้ำ เช่น กาฬนาคราช ที่อาศัยอยู่ใต้แม่น้ำเนรัญชรา บนเคียรพญานาคมีเครื่องหมาย สัตว์ตึกะและมีจำนวนเคียรแตกต่างกันไปตั้งแต่ ๑ เคียร ๓ เคียร ๕ เคียร ๗ เคียร และ ๙ เคียร มี ลิ้นสองแฉก และมีกายสีต่างกันตามตระกูล เช่น ตระกูลวิรูปักษ์ เป็นนาคมีผิวกายสีทองเป็นราชา ของนาคทั้งสี่ประเภท ท้าววิรูปักษ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในสี่มหาราชาที่ปกครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาด้าน ทิศตะวันตกพญานาคแบ่งตามหน้าที่ออกเป็น ๔ พวก ตามระดับของนาค คือ (๑) นาคสวรรค์ มี หน้าที่เฝ้าวิมานของเทวดา (๒) นาคกลางหาว มีหน้าที่ให้ลมให้ฝน (๓) นาคโลกบาล มีหน้าที่รักษา แม่น้ำลำธาร (๔) นาครักษาขุมทรัพย์ มีหน้าที่รักษาขุมทรัพย์ในดิน และป่าไม้ พญานาคแบ่ง ออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๒ ประเภท คือ (๑) กามรูปีพญานาค พญานาคที่เสวยกามคุณ (๒) อพามรูปีพญานาค พญานาคที่ไม่เสวยกามคุณ นอกจากนี้ยังได้แบ่งพญานาคออกเป็นตระกูลย่อย ๆ ออกไปอีกถึง ๑,๐๒๔ ชนิดนาคเป็นผู้รักษาสมบัติมั่งมีทรัพย์ในคัมภีร์บาลีจึงมีเรื่องพญานาค ตอบแทนผู้กระทำความดีด้วยทรัพย์สมบัตินั้น พญานาคที่มีมัจฉาทิฎฐิสามารถทำอันตรายผู้อื่นได้ ด้วยพิษถึง ๖๔ ชนิด และปกติพญานาค จะคลายพิษทิ้งทุก ๑๕ วัน

บทที่ ๓

ความเชื่อเรื่องพญานาคที่ปรากฏในสังคมไทย

ได้กำหนดกรอบการศึกษาไว้ ๔ ประการ คือ (๑) ความเชื่อว่าพญานาคมีจริงในทัศนะของคนไทยทั่วไป (๒) ความเชื่อเรื่องอิทธิฤทธิ์ของพญานาคในทัศนะของสังคมไทย (๓) ความเชื่อเรื่องพญานาคในทัศนะของพระมหากษัตริย์ไทย และ (๔) ความเชื่อเรื่องผลของการบูชาพญานาค รายละเอียด ดังนี้

๓.๑ ความเชื่อว่าพญานาคมีจริงในทัศนะของคนไทยทั่วไป

คติความเชื่อของชาวพุทธ มีความเชื่อว่าพญานาคมีจริง เป็นพวกกายทิพย์กึ่งเทพ และสัตว์เดรัจฉาน มีอิทธิฤทธิ์ศักดิ์ดานุภาพยิ่งนัก สามารถเนรมิตร่างกายเป็นมนุษย์ชาย หญิงและสัตว์อื่นตามสภาวะเหตุการณ์นั้น ๆ ได้

ก. ความเชื่อว่าพญานาคมีจริง

จากการได้ฟังเรื่องพญานาคจากผู้มีประสบการณ์ที่ท่านรู้ และได้สัมผัสด้วยตนเองว่าพญานาคมีจริง คือ ได้ปรากฏมีพญานาคนำเงินและสมบัติมามอบให้เป็นทุนสร้างโบสถ์ วิหารหลายครั้ง ซึ่งลักษณะการมาปรากฏตัวนั้น จะแปลงกายเป็นมานพหนุ่ม พร้อมบอกความประสงค์แล้วก็ลากลับไป พญานาคจะไม่ค่อยพูดมากสำเร็จวัตถุประสงค์แล้วก็จะลากลับทันที การสังเกตว่าใครเป็นมนุษย์หรือพญานาคแปลงกายมาจะมีข้อสังเกต คือ พญานาคแม้จะแปลงกายเป็นมนุษย์มาแต่ที่ไม่เปลี่ยนแปลง คือ ดวงตาสีแดง ที่ต่างจากมนุษย์ และมีความสงบเสงี่ยม นอบน้อมต่อพระสงฆ์หรือผู้ทรงศีล ครั้งที่ลากลับไปก็จะถอยหลังไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งหายลับไปในที่สุด^๑ ที่บริเวณแก่งอางหรือที่เรียกว่าสะดือแม่น้ำโขง มีผู้พบเห็นสิ่งประหลาดมองห่างจากเรือประมาณ ๑ กิโลเมตร จะมีสิ่งหนึ่งคล้ายต้นตาลขนาดใหญ่ ไม่มีใบโผล่ขึ้นมาจากน้ำประมาณ ๒ เมตร มีละอองน้ำเป็นฝอยโดยรอบ ต้นตาลนั้นสีดำมัน แต่เมื่อเดินเรือเข้าไปใกล้ ๆ จะไม่มีอะไร ทำให้ผู้คนที่เดินทางตามลำน้ำเกิดความเชื่อสิ่งที่โผล่ขึ้นมาเหนือน้ำนั้น คือพญานาคเมื่อใครผ่านบริเวณนี้ ก็จะทำน้ำมากพลู เหล้าขาว โยนลงไปใต้น้ำเพื่อเป็นการเซ่นไหว้เจ้าแห่งน้ำ บางวันที่แก่งอางมีผู้เห็นบางอย่างลักษณะเหมือนงูขนาดใหญ่ว่ายน้ำข้ามจากฝั่งไทยไปยังฝั่งลาว ในลักษณะตรงน้ำผุดขึ้นเป็นฟองเคลื่อนไปเรื่อย ๆ จนถึงฝั่งลาว บางครั้งที่บริเวณริมฝั่งโขงจะเห็นรอยการคืบคลานคล้าย

^๑สัมภาษณ์ ท่านพ่อปู่อินทร์ (เขากู่ตาแย), ๒ มีนาคม ๒๕๕๕.

การเลื้อยของงูขนาดใหญ่ ซึ่งคนส่วนใหญ่เชื่อว่าเป็นรอยพญานาคไปสักการะพระพุทธรูปปางไสยาสน์องค์หนึ่งที่ริมแม่น้ำโขง ในวันที่ ๑๕ ค่ำ จะได้ยินเสียงไม้ไผ่เสียงมนุษย์มาซุ่มนุ่กันคล้ายทำพิธีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ได้ยินแต่เสียงไม้ไผ่ดังตวน การเคลื่อนที่ของพองได้น้ำ รอยประหลาดที่เกิดขึ้นตามริมฝั่งโขง รอยประหลาดบนหน้ารถของชาวบ้านที่จอดหน้าวัดไทย อำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคาย รอยเหมือนสัตว์เลื้อยคลาน เป็นรอยขนาดใหญ่ขึ้นทั่วหลังคารถ และบางรอยก็เกิดขึ้นตามริมฝั่งแม่น้ำโขง^๒ อีกเหตุการณ์หนึ่งที่มีผู้พบเห็น คือ ภาพของสิ่งมีชีวิตลักษณะลำตัวยาว ๆ ที่คาดว่ามิใช่หลายตัว เล่นน้ำอยู่กลางลำน้ำโขงใกล้ ๆ กับพระธาตุกลางน้ำ (พระธาตุกลางน้ำจะมองเห็นองค์พระธาตุเฉพาะฤดูแล้ง) ซึ่งเหตุการณ์นี้มีผู้ให้ความสนใจเป็นจำนวนมาก และเชื่อกันว่าเป็นเหตุการณ์ที่พญานาคขึ้นมานมัสการพระธาตุกลางน้ำ^๓ ความเชื่อของชาวลำน้ำโขงว่าแม่น้ำโขงมีเทพอาศัยอยู่ และบ่อยครั้งที่ชาวลุ่มน้ำโขงต้องเสียชีวิตลงในระหว่างการเดินทางน้ำ และเชื่อว่าเขากระทำผิดต่อเทพแห่งสายน้ำ หรือเจ้าแม่สองนาง คือ ๑ คู่ ตามริมฝั่งแม่น้ำโขงจึงได้มีการสร้างหอเจ้าแม่สองนางเอาไว้ เพื่อเซ่นไหว้เจ้าแม่ก่อน^๔ ที่ห้วยน้ำเป มีผู้เห็นสัตว์ชนิดหนึ่งมีลักษณะคล้ายงูกำลังว่ายน้ำ ลักษณะมีหางที่ส่วนหัว และดวงตาสีแดงมีขนาดเท่าไข่ไก่ งูนั้นมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒๐ เซนติเมตร ว่ายน้ำเล่นม่วนตัวเป็นวงกลมบ้าง เหยียดตัวยาวเป็นเส้นตรงบ้าง ประมาณ ๑๐ นาที ก็จมหายลงไปใต้น้ำทุกอย่างก็สงบลงสู่สภาวะปกติ ซึ่งทำให้ผู้พบเห็นเชื่อว่าเป็นพญานาค และได้มีการขอขมาด้วยเครื่องเซ่นไหว้ที่บริเวณนี้ส่งผลทำให้คนในชุมชนหมู่บ้านน้ำเปเกิดความสงบสุข มีอาหารอุดมสมบูรณ์ และไม่เคยมิได้รับอันตรายทางน้ำนี้เลย^๕ ที่หมู่บ้านปลาปาก ดงอีนา เกิดรอยแยกตัวของผิวน้ำขึ้น เมื่อ ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๔ ได้มีผู้ถ่ายภาพรอยถนนแยกไว้ เมื่อนำมาเปิดดูพบภาพประหลาด คล้ายเกล็ดหลังของพญานาคปรากฏอยู่ จึงได้นำภาพแจกจ่ายให้คนดู ทุกคนต่างยืนยันว่าเป็นภาพพญานาคที่กำลังโผล่ตัวส่วนหลังขึ้นมาให้เห็น เป็นเหตุให้เกิดการแยกตัวของถนนภายหลังคนในชุมชนหมู่บ้านปลาปากดงอีนาได้ทำพิธีเชิญสิ่งทีเชื่อว่าเป็นพญานาคนี้ไปสถิตย์ที่ศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน^๖ เมื่อ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๕๔ ที่บึงโขงหลง ได้มีประชาชนที่รู้ข่าวรีบพันคนได้มารอชมการปรากฏตัวของพญานาคชื่อว่าปู่ฮือฮือ

^๒พระสมพร อนุบาลโย (จิตรกล้ำ), “ความเชื่อเรื่องพญานาคในชุมชนคำชะโนด”, **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐).

^๓สัมภาษณ์ นายจุมพล สายแหว, ๕ มีนาคม ๒๕๕๕.

^๔เมธาราช รัตนภาคี, **เปิดตำนานพญานาค จากพุทธกาลสู่ตำนานลุ่มน้ำโขง**, (นนทบุรี : สำนักพิมพ์พุทธยานความรู้, ๒๕๕๑), หน้า ๔๕.

^๕สัมภาษณ์ นายบุญจันทร์ คำมุงคุณ, ๕ มีนาคม ๒๕๕๕.

^๖เรื่องเล่าผ่านสื่อออนไลน์, บุญทอง แสนสร้อย, ๒๐ มีนาคม ๒๕๕๕.

จนถึงเวลาประมาณบ่าย ๓ โมง ทุกคนได้เห็นสิ่งหนึ่งคล้าย ภูเขาใหญ่ความยาวประมาณ ๑๐ เมตร ขึ้นมาว่าายอยู่น้ำกลาง บึงโขงหลงนานประมาณ ๒ นาทีทำให้ผู้ที่ไปรอชมต่างก็เชื่อว่าเป็น พญานาค^๙ ที่วัดปางคีรีดา อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา มีญาติโยมที่มาปฏิบัติธรรมพบ พญานาคจำแลงกายเป็นงูตัวเล็กขนาดหัวแม่เท้า ตัวสีเขียว มีหงอนสีแดง ปากสีแดง ในบริเวณ โดยรอบศาลาการเปรียญ พญานาคเหล่านี้อยู่ในพวก สัมมาทิฏฐิ ชอบฟังธรรม และรักษาศีล อุโบสถ นิสัยดีไม่ดุร้ายและทำร้ายใคร การจำแลงกายเป็นงูเล็กนี้ ก็เพื่อไม่ให้ผู้พบเห็นเกิดความตื่นกลัวเกิดความไม่สงบในการปฏิบัติธรรม กระแสพญานาคในฐานะผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ส่งผลให้สังคมไทยตื่นตัวเข้าวัดฟังธรรมมากขึ้น^{๑๐}

พระสงฆ์ไทยที่ท่านได้ออกปฏิบัติธรรมตามป่าในที่ต่าง ๆ กล่าวถึงพญานาคส่วนใหญ่ ที่มาฟังธรรม จากท่านจะเป็นประเภท (ถลชะ) คือประเภทเกิดบกรรมที่กลุ่มกายทิพย์ชอบที่สุดคือ กรรมเมตตาสูตฺร ท่านได้ถามกลุ่มกายทิพย์นี้ว่าทำไมจึงชอบฟังธรรมบทนี้ ได้รับคำตอบว่า ได้ฟังแล้วมีความสุข เกิดความรักสามัคคีธรรมในกลุ่มกายทิพย์^{๑๑} จากความเชื่อข้างต้น ไม่ว่าจะพูดถึง ความเชื่อเรื่องพญานาคในแง่มุมใดในสังคมไทย พญานาคก็ยังคงเป็นสิ่งที่คนไทยเคารพเชื่อถือเป็นเครื่องร้อยรัดคนไทยเข้ากับความเชื่อที่เกิดขึ้นมาโดยตลอด ส่งผลให้เกิดความสามัคคีเชิงแนวคิด นำไปสู่การปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน เกิดความสงบสุข เป็นรากฐานเบื้องต้นในการสืบสานพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน ควบคู่ไปกับสังคมไทยที่มีการพัฒนาแนวคิดขยายความเชื่อเป็นวงกว้างมาโดยตลอด^{๑๒} พญานาคที่ปรากฏตัวให้เห็นในแต่ละครั้งนั้น รูปร่างของพญานาคนั้น คล้ายคลึงกับรูปลักษณะของลำน้ำ ดังนั้น พญานาคอาจเป็นสัญลักษณ์ของน้ำและสะท้อน ความสำคัญของน้ำด้วย^{๑๓} นาคเป็นสัญลักษณ์ของเจ้าแห่งดินและน้ำ ในช่วงออกพรรษาเป็นระยะ สิ้นสุดฤดูฝนประมาณเดือนตุลาคม และเป็นเวลาพืชพันธ์ต่าง ๆ ที่ปลูกไว้ได้เติบโตขึ้นแล้วน่าสนใจว่าในเดือนนี้มีงานบุญบั้งไฟพญานาคและในช่วงเวลาเดียวกันนี้ชาวบ้านจะยิงบั้งไฟพญานาคขึ้น

^๙ สัมภาษณ์ พันตำรวจเอกชยพร สายจันยนต์, ๘ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๑๐} พระครูสิริปิยธรรม (พระมหาวิจุล ปิยภาณี), **อัครชีวประวัติ**, (นครราชสีมา : สมชายการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๙๓. (ภาคผนวก) (ภาพที่ ๑๐)

^{๑๑} สัมภาษณ์ หลวงปู่สมบุญ ปุณฺณสีโร, ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๕.

^{๑๒} ไพโรจน์ เพชรสังหาร, **คติเรื่องนาคในภาคอีสาน นาคในประเพณีกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๔๘.

^{๑๓} สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, **ตำนานจีนและญวน**, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๓๖.

ฟ้าเพื่อขอฝน ในงานบุญพระเวส ซึ่งเป็นงานบุญใหญ่ประจำปีนั้น ชาวบ้านจะอัญเชิญ พระอุปัชฌาย์ มาทำงานบุญ โดยเชื่อกันว่า พระอุปัชฌาย์นั้นเป็นพญานาคซึ่งเป็นบุตรของพระพุทธรูปเจ้ากับนางเงือก^{๑๒}

สรุป จากความเชื่อดังกล่าว จะเห็นได้ว่า พญานาคในพุทธศาสนาไทย ได้เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทความเชื่อตามประเพณี ทางสังคม วัฒนธรรม รูปร่างของพญานาคคล้ายคลึงกับลักษณะของลำน้ำ และสะท้อนความสำคัญของน้ำด้วย พญานาคเป็นสัญลักษณ์ของเจ้าแห่งดินและน้ำ พญานาคที่แปลงกายปรากฏให้เห็นส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะทางกายภาพเหมือนนงูธรรมดา แต่ที่แตกต่างจากงูทั่วไปคือมีเครื่องหมายสวัสดิคติที่หัวจากความเชื่อข้างต้น ไม่ว่าจะพูดถึงความเชื่อเรื่องพญานาคในแง่มุมใดในสังคมไทย พญานาคก็ยังคงเป็นสิ่งที่คนไทยเคารพเชื่อถือเป็นเครื่องร้อยรัดคนไทยเข้ากับความเชื่อที่เกิดขึ้นมาโดยตลอด ส่งผลให้เกิดความสามัคคีเชิงแนวคิดนำไปสู่การปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน

ข. ความเชื่อว่าพญานาคสร้างเมืองอยู่ใต้พิภพ

ในทัศนะของคนไทยทั่วไปเชื่อว่าพญานาคมีบ้านเมืองอยู่ใต้พื้นพิภพเรียกว่า เมืองบาดาล ที่มีผู้พบเห็นบ่อย คือ พญานาคเนรมิตเป็นพญานูใหญ่ปรากฏให้เห็นตามี่ต่าง ๆ เช่น แม่น้ำโขง ในป่าลึก ภูเขา และในถ้ำ เป็นที่น่าสังเกตุว่าเวลาหายตัวไปจะหายตัวจมไปใต้น้ำ หรือในถ้ำ เรื่องบั้งไฟพญานาค ก็เชื่อว่าพญานาคได้จุดฟั่นดวงไฟจากเมืองบาดาลขึ้นบูชาพระพุทธรูปครั้งเสด็จกลับจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ในสมัยพุทธกาล ซึ่งเหล่าเทวดาได้เนรมิตบันไดแก้วสีรุ้ง ถวายรองรับการเสด็จและมีพญานาคสองตัว ได้ใช้หลังหนุนบันไดแก้วสีรุ้งนั้นไว้เหล่าพญานาคทั้งหลายก็ได้จุดฟั่นดวงไฟขึ้นถวายจนกลายเป็นประเพณีนาคนับปัจจุบัน จึงเป็นความเชื่อว่าพญานาคมีเมืองนาคนาดาลอยู่ลึกลงไปใต้พิภพจริง^{๑๓} และพญานาคเป็นผู้รักษาศีล ปฏิบัติเจริญภาวนาตามที่บุคคลทั่วไป หลายท่านเล่าให้ฟังว่าท่านรู้และได้สัมผัสด้วยตนเองว่าพญานาคมีจริงทั้งยังปรากฏว่าได้มีพญานาคนำสมบัติมาให้เป็นทุนสร้างโบสถ์ วิหารหลายครั้ง ซึ่งลักษณะการมาปรากฏตัวจะแปลงกายเป็นมานพหนุ่มนำเงินมามอบให้ พร้อมบอกความประสงค์แล้วก็ลากลับไป ท่านบอกว่าพญานาคจะไม่ค่อยพูดมากสำเร็จวัตถุประสงค์แล้วก็จะลากลับทันที การสังเกตว่าใครเป็นมนุษย์หรือเทพคือพญานาคแปลงกายมาจะมีข้อสังเกต คือ พญานาคแม้จะแปลงกายเป็นมนุษย์มาแต่ที่ไม่เปลี่ยนแปลง คือ ดวงตาสีแดง ที่ต่างจากมนุษย์ และมีความสงบเสงี่ยม นอบน้อม

^{๑๒}สุจิตต์ วงษ์เทศ, *นาคในประวัติศาสตร์อุษาคเนย์*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒.

^{๑๓}สมชาย มณีโชติ, *ความเชื่อเรื่องพญานาคในพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๕๔.

ต่อพระสงฆ์หรือผู้ทรงศีล ครั้งที่ลากลับไปก็จะถอยหลังไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งหายลับไปในที่สุด ท่านได้เล่าให้ฟังว่าท่านได้ไปเจริญกรรมฐานบนลานหินใหญ่ ที่วัดป่าท่าน้ำซำบ บนเชิงเขาเขื่อนลำพระเพลิง (เทือกเขาเดียวกับเขาใหญ่) ในขณะที่ท่านเจริญกรรมฐานอยู่นั้นท่านได้ทราบด้วยญาณว่าได้ล่านก้อนหินนี้มีทางน้ำไหลผ่านอยู่ เป็นทางของเหล่าพญานาค ท่านจึงได้ถอดกายทิพย์ไปเที่ยวเมืองพญานาค^{๙๔} ในสังคมชาวพุทธและในสถานที่ที่เป็นสถานที่ เช่น ที่แม่น้ำโขง บึงโขงหลง หนองหาน ลำน้ำสงคราม และในที่ที่พระสงฆ์ได้สัมผัสกับพญานาคนั้นท่านได้ยืนยันว่าพญานาคมีจริง แต่อยู่คนละภพกับมนุษย์เรา สำหรับชาวบ้านท้องถิ่นสองฝั่งโขง ทุกวันนี้ความเชื่อศรัทธาพญานาคในแม่น้ำโขงยังคงไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่กลับส่งผลให้สังคมตามลุ่มน้ำโขงมีความผูกพันกับพญานาคและแม่น้ำโขงจนแยกกันไม่ออก ความเชื่อว่พญานาคมีจริงจึงยังคงถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ผู้ได้สัมผัสจริงกับพญานาคผ่านทางสื่อให้ผู้ที่สนใจและสังคมไทยตลอดมา

๓.๒ ความเชื่อเรื่องอิทธิฤทธิ์ของพญานาคในทัศนะของสังคมไทย

อิทธิฤทธิ์ของพญานาคจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับกรรมที่เคยสร้างไว้ในอดีตชาติเป็นตัวส่งผลให้ จากความเชื่อว่พญานาคเป็นสัตว์กึ่งเทพ มีอิทธิฤทธิ์ สามารถแปลงกายเป็นมนุษย์หรือสัตว์อื่นได้ ทำให้เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้พญานาคในทัศนะของคนไทย ด้วยความที่มีมาแต่ครั้งพุทธกาล^{๙๕} ทำให้เกิดประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงามขึ้นในสังคม โดยอาศัยความเชื่อหรือเรื่องปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นว่าเป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์ของพญานาค เช่น เรื่องบั้งไฟพญานาค เรื่องคำชะโนดเมืองพญานาค แม้ว่าความเชื่อนี้จะมีการคิดต่างกันของคนในสังคมไทย ที่บางกลุ่มยังต้องพิสูจน์หาความจริง บางกลุ่มอยู่กึ่งกลางเชื่อบางไม่เชื่อบาง บางกลุ่มมีความเชื่อสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลเรื่องอิทธิฤทธิ์ของพญานาคในทัศนะของคนไทยมีต่างกันไปปรากฏการณ์ที่ตนเองได้พบสิ่งที่เกิดขึ้นในแม่น้ำโขง บึงน้ำขนาดใหญ่ที่บึงโขงหลง เหตุการณ์เทปูนเสาเข็มสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงที่จังหวัดมุกดาหาร ยังเป็นเหตุการณ์คนไทยที่กล่าวขานถึงและเชื่อว่เป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์ของพญานาค

^{๙๔}ท่านพ่อปู่อินทร์ (เขาภูตำแย), พุทธทำนาย อักขระธรรมโบลานคัมภีร์, (นครราชสีมา : โรงพิมพ์อินดี, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕.

^{๙๕}สมชาย มณีโชติ, ความเชื่อเรื่องพญานาคในพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๒๑.

๓.๒.๑ ความเชื่อเรื่องพญานาคพันดวงไฟบูชาพระพุทธรองค์

ในทัศนะของคนในสังคมไทยความเชื่อในปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาค คนไทยส่วนใหญ่โดยเฉพาะ ตามแถบลุ่มน้ำโขงมีความเชื่อว่าจะเกิดจากแสงอภินิหารของพญานาค สืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ที่พญานาคพันดวงไฟถวายต้อนรับสักการบูชาพระพุทธรองค์ ครั้งเสด็จกลับจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์สู่โลกมนุษย์หลังโปรดพระมารดา ในคืนวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันออกพรรษาในวันรุ่งขึ้น ดังนั้นเพื่อเป็นการต้อนรับพระพุทธรองค์ บรรดานาคทั้งหลายจึงได้ทำลูกไฟพุ่งขึ้นมาจากลำน้ำจึงเรียกว่า บั้งไฟพญานาค ๆ แม้ว่ายังไม่สามารถหาคำอธิบายที่ชัดเจนได้ ว่าเกิดจากการกระทำของพญานาค หรือเกิดจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติก็ตาม แต่โดยที่ลักษณะการเกิดของลูกไฟสีชมพู ไม่มีกลิ่น ไม่มีควัน ไม่มีเสียง พุ่งขึ้นเหนือลำน้ำโขงและแหล่งน้ำอื่น ๆ ในแถบอีสานตอนบนนั้น ลูกไฟที่พุ่งขึ้นมีระดับความสูงตั้งแต่ ๑-๓๐ เมตร ถึงประมาณ ๕๐-๑๕๐ เมตร จะมองเห็นลูกไฟเป็นเวลาประมาณ ๕-๑๐ วินาที แล้วก็จะหายไป โดยเกิดขึ้นปีละ ๑ ครั้งเท่านั้น คือในช่วงก่อนวันออกพรรษาจะพบที่จังหวัดหนองคายและจังหวัดบึงกาฬ มากที่สุด โดยในจังหวัดหนองคายจะพบที่หน้าวัดไทย และบ้านน้ำเป อำเภอรัตนวาปี วัดหินหมากเป้ง และอ่างปลาบึก อำเภอสังคม ส่วนที่จังหวัดบึงกาฬจะพบที่วัดอาฮง อำเภอเมืองบึงกาฬ^{๑๖}

ความเชื่อเรื่องบั้งไฟพญานาค ว่าเกิดจากการแสดงอภินิหารของพญานาคนั้นได้พัฒนามาเป็นพิธีกรรมสำคัญอย่างหนึ่งในภาคอีสานของไทย เรียกว่าประเพณีบุญบั้งไฟ คือ การจุดบั้งไฟซึ่งมีวิธีปฏิบัติคือ ในช่วงก่อนถึงฤดูกาลทำนา หรือทำการเกษตรด้วยเหตุที่ในถิ่นอีสานกันดารแห้งแล้งขาดน้ำในการทำเกษตร การเพาะปลูกต่าง ๆ เกรวงานาคบนสวรรค์ (พญาแถน) จะลืมหำหน้าที่ให้น้ำแก่ชาวมนุษย์โลก จึงมีประเพณีงานบุญบั้งไฟขึ้นเพื่อเตือนนาคบนสวรรค์ให้ส่งน้ำลงมาให้ชาวมนุษย์โลกได้ทำการเกษตร อย่างที่จังหวัดยโสธรได้จัดขึ้นประจำปี จากความเชื่อดั้งเดิมเป็นงานประเพณีที่จัดขึ้น เพื่อขอฝนจากนาคบนสวรรค์เท่านั้น ในสังคมไทยปัจจุบันได้พัฒนาแนวคิดเชิงธุรกิจการท่องเที่ยวเข้ามา เพื่อเชิญชวนให้ผู้สนใจเข้าชมริ้วขบวนแห่บั้งไฟอันสวยงาม มีการถ่ายทอดสืบสานประเพณีอื่น ๆ เข้ามาด้วย เช่น ขบวนฟ้อนรำ การแต่งกายด้วยเครื่องแต่งกายประจำถิ่น เพิ่มรายได้ให้คนในสังคมอีกทางหนึ่ง และกลายเป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัดถ้าพูดถึงเรื่องประเพณีบุญบั้งไฟจะต้องไปชมที่จังหวัดยโสธร การจุดบั้งไฟเพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ให้น้ำอุดมสมบูรณ์ เป็นการขอฝนจากนาคบนสวรรค์ (พญาแถน) เพราะเชื่อว่า

^{๑๖} ธรรมะมีเดีย, **คู่มือการชมบั้งไฟพญานาคจังหวัดหนองคาย**, (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษากระทรวงศึกษาธิการ : สำนักพิมพ์สายฝน, ๒๕๓๙), หน้า ๔๒, (ภาคผนวก ข) (รูปที่ ๑๐).

นาคนบสนวรรคคือเจ้าแห่งน้ำ เป็นผู้ให้น้ำแก่โลกมนุษย์ ให้ชีวิต ให้ความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ที่เกิดจากการเพาะปลูก^{๑๗}

นอกจากนั้นอิทธิฤทธิ์ของพญานาคส่งผลให้ทัศนยะของคนไทยพัฒนาแนวคิดตามความเชื่อได้ถ่ายทอดแนวคิดนั้นออกมาหลายด้าน เช่น ด้านศิลปกรรม รูปปั้นพญานาคที่ทอดตัวยาวเป็นราวบันไดสองข้างทางขึ้นโบสถ์ที่เกิดจากจินตนาการเป็นงานศิลปะเห็นภาพลักษณะของพญานาค ด้านประเพณีกรรมการจัดเตรียมตกแต่งเครื่องบูชา ประดับดอกไม้ประดับสวยงามจัดวางในทิศทางที่เชื่อว่าจะให้ผลดีมีความเจริญก้าวหน้า ด้านเศรษฐกิจก่อให้เกิดรายได้จากการค้าขายทั้งอาหารเครื่องดื่มให้กับคนที่ไปเที่ยวชมงาน ด้านสังคมได้มีการพัฒนาแนวคิดไปในทิศทางเดียวกัน เกิดความสามัคคี มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เกิดปฏิสัมพันธ์ฉันพี่น้องมีน้ำใจต่อกันระหว่างที่ไปรอชม ทำให้คนในสังคมไทยยิ้มแย้มแจ่มใสมีความสุข เกิดพลังผลักดันให้สังคมมีความเข้มแข็งขึ้น ความเจริญในด้านต่าง ๆ เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

จากความเชื่อเรื่องอิทธิฤทธิ์ของพญานาคในทัศนยะของคนไทย นำไปสู่การพัฒนาแนวคิดร่วมกันของคนในสังคมไทย เกิดความเข้มแข็งมีพลังแห่งความสามัคคี มีประเพณีวัฒนธรรมที่ตงงามขึ้น โดยอาศัยความเชื่อในปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเช่น ความเชื่อเรื่องอิทธิฤทธิ์ของพญานาคเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างแนวคิด กับสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างลงตัว แม้ว่าความเชื่อนี้จะมีแตกต่างกันไปบ้าง ในบางกลุ่มที่ต้องการพิสูจน์หาความจริงมายืนยัน แต่ก็มิได้ต่อต้านหรือขัดขวางกับกลุ่มที่มีความเชื่อสืบทอดต่อกันมายาวนานหลายชั่วอายุคน ทำให้เกิดผลดีต่อการพัฒนาสังคมไทยให้เจริญยิ่งขึ้น

๓.๒.๒ ความเชื่อเรื่องพญานาคสร้างเมืองนาคบาดาล

วังนาคินทร์คำชะโนด หรือชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า เมืองคำชะโนด ตำบลวังทอง หนองจอก อุดรธานีวังนาคินทร์คำชะโนด มีเนื้อที่ประมาณ ๒๐ ไร่ เป็นสถานที่ที่ชาวบ้านมีความเชื่อว่าพญานาคได้ใช้อิทธิฤทธิ์เนรมิตขึ้นเป็นที่อยู่อาศัยซึ่งอยู่บริเวณวัดศรีสุทโธ เชื่อว่ามีบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ใช้รักษาโรคภัยต่าง ๆ ได้ เป็นที่อาศัย และเป็นเมืองบาดาลของพญานาค มีคนจ้างหนังเร่ ไปฉายที่คำชะโนด มีคนมาเป็นจำนวนมาก ที่แปลกคือเรื่องการแต่งกายผู้หญิงจะนุ่งขาวห่มขาวจะนั่งอยู่ด้านหนึ่ง ส่วนผู้ชายใส่เสื้อผ้าสีดำนั่งอีกข้างหนึ่ง และคนทั้งหมดนั่งกันเรียบร้อยเป็นระเบียบไม่เคยเลื่อนไหว ไม่เหมือนคนทั่วไป ไม่มีเสียงพูดคุย หรือเสียงหัวเราะสนุกสนานในขณะที่ฉายหนัง ในงานไม่มีแม่ค้าขายของ ทำให้คณะที่ไปฉายหนังเกิดความสงสัยว่าคนที่มาดูหนังในคืนนั้นต้องเป็น

^{๑๗} ศรีศักร วัลลิโภดม, "อีสานในตำนานอุรังคธาตุ." แอ่งอารยธรรมอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๓๓), หน้า ๓๒.

พวกวิญญาน เป็นชาวบังบด หรือพวกพญานาคขึ้นมาจากเมืองบาดาล ชุมชนคำชะโนดก็เชื่อว่า พญานาคแสดงอิทธิฤทธิ์แปลงกายขึ้นมาจากเมืองบาดาลหรือวังนาคินทร์ ที่เชื่อว่าอยู่ใต้ป่าดง คำชะโนด และได้แสดงอิทธิฤทธิ์ปกปิดไม่ให้เสียงดังออกมาสู่ภายนอกเพื่อไม่ให้ชาวบ้านใกล้เคียง ได้ยินเสียง

หลวงปู่คำตา สิริสุทโธ เจ้าอาวาสวัดศิริสุทโธ ซึ่งเป็นวัดที่อยู่ใกล้ ๆ ดงคำชะโนดได้ กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า ในช่วงเทศกาลของบรรดาวิญญานซึ่งอาศัยอยู่ในนั้น จะไปว่าจ้างให้หนังมาฉาย ฉลองเหมือนพวกมนุษย์ วิญญานเหล่านั้นเรียกว่า ผีบังบด และในขณะที่หลวงปู่เล่าอยู่นั้นได้มี เสียงดัง ชู่ ๆ เหมือนมีพายุกัด ปรากฏว่ามีงูตัวหนึ่งสีดำสนิท ท่าทางน่ากลัวเลื้อยเข้ามานอนขดอยู่ ตรงหน้าหลวงปู่ คงจะเป็นวิญญานผู้ที่อาศัยอยู่ในดง คำชะโนดที่ไม่ต้องการให้ท่านเล่าหรือ เปิดเผยเรื่องราวต่าง ๆ ในคำชะโนดให้ใครฟัง จึงมาปรากฏตัวให้เห็นเพื่อเป็นการแจ้งเตือนอย่างไร ก็ตามทัศนะของคนไทยเรื่องอิทธิฤทธิ์ของพญานาคที่คำชะโนดได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพทาง เศรษฐกิจ สังคม ประเพณี และวัฒนธรรม สังเกตได้จากมีคนสนใจและนักท่องเที่ยวเข้ามาชม บรรยากาศทั้งช่วงกลางวันและกลางคืน เกิดร้านค้าของหมู่บ้านตามเส้นทางผ่านมากขึ้นทำให้คน ในชุมชนมีรายได้เพิ่มจากการค้าขาย ความเชื่อที่ปรากฏถ่ายทอดออกมา ของงานด้านศิลปกรรมที่ รูปปั้นปูนของพญานาค ๒ ตัว แต่ละตัวมีเศียร ๗ เศียร ที่นอนทอดตัวยาวผ่านท้องทุ่งนาลึกเข้าสู่ ป่าดงคำชะโนด สร้างบรรยากาศที่น่ากลัว ป้ายประกาศคำแนะนำในการปฏิบัติตนสำหรับผู้ที่จะ เข้าไปสัมผัสบรรยากาศภายใน ถูกกำหนดไว้จากความเชื่อตามประเพณีวัฒนธรรม เช่น การถอด รองเท้า ถอดหมวก ถอดแว่นตา ไม่กางร่มไม่ส่งเสียงดัง ขณะเข้าไปในสถานที่ที่เชื่อว่าเป็นสถานที่ ศักดิ์สิทธิ์ ถ้าใครฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามก็จะมีอาการเจ็บป่วย หรือเกิดภัยต่าง ๆ ขึ้นกับตัวเองด้วย อำนาจฤทธิ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสถานที่นั้นดลบันดาลให้เกิดขึ้นทำให้ผู้เข้าชมไม่กล้าฝ่าฝืน เหล่านี้ ได้ส่งผลถึงการปฏิบัติตนที่ดั่งตามประเพณีวัฒนธรรมของคนในสังคมไทย ในฐานะเป็นชาว พุทธเป็นสังคมที่มีความเคารพอ่อนน้อม เชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นการเพิ่มพลังศรัทธาให้มากยิ่งขึ้น^{๑๘}

^{๑๘}พระสมพร อนุบาลโย (จิตรกรล้ำ), “ความเชื่อเรื่องพญานาคในชุมชนคำชะโนด”, **วิทยานิพนธ์ พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๙.

๓.๓ ความเชื่อเรื่องพญานาคมีจริงในทัศนะของพระมหาเถระไทย

ในมุมมองทางศาสนามีเรื่องเล่าว่าพระสงฆ์หลายรูป ซึ่งคนไทยเป็นจำนวนมากเชื่อว่าพระสงฆ์สามารถจะพบปะกับพญานาคทางจิตได้ เป็นผู้ปฏิบัติดี รักษาศีล เจริญสมาธิ จินตละเอียดสามารถ สื่อสารกับสิ่งมีชีวิตในภพภูมิอื่นได้ เช่น การพบพญานาค ซึ่งพญานาคนั้นเป็นผู้ศรัทธาในการฟังธรรมจากพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีตรงตามธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ เป็นพญานาคสัมมาทิฐิผู้ไฝ่ธรรม

ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่ออกเที่ยวแสวงวิเวกอยู่ ตามป่าเขา ในภาคเหนือและภาคอีสาน ตลอดฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ขณะที่ท่านบำเพ็ญสุขวิหารธรรม อยู่สบาย ในป่าเขาที่สงัดปราศจาก ผู้คนทั้งกลางวัน กลางคืน ท่านได้มีการติดต่อทางจิตกับพวกกายทิพย์^{๑๙} เช่น เทวบุตร เทวธิดา อินทร์ พรหม พญานาค ครุฑ ยักษ์ กุมภัณฑ์ คนธรรพ์ วิทยาธร และภูตผีปีศาจ ที่มาจากที่ต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ ถือว่าเป็น เรื่องธรรมดา เหมือนกันกับมนุษย์ ที่ติดต่อกับมนุษย์ต่างชาติในโลกเพื่อผลประโยชน์ซึ่ง กันและกัน ท่านเล่าให้ฟังว่า ขณะที่ท่านกำลังแสดงธรรมอบรมพระเถระตอนกลางคืน ที่หมู่บ้านสามผง จังหวัด นครพนม ได้มีพญานาคอยู่แถบ ลำแม่น้ำสงคราม มาฟังเทศน์แทบทุกคืน โดยเฉพาะวันพระ ถ้าไม่มาตอนท่าน อบรมพระเถระพญานาคก็มาตอนดึก ขณะที่ท่านนั่งสมาธิภาวนา หลวงปู่มั่นได้จุดธูปไปปักบำเพ็ญเพียร อยู่ชายฝั่งไทยตะวันตกของไทย ท่านเล่าว่า ที่ได้ชยเขาภูนั้นก็มีเมืองพญานาคตั้งอยู่ใหญ่มาก หัวหน้าพญานาคพร้อมบริวารมาฟังธรรมกับท่านเสมอ พวกนาคไม่ค่อยมีปัญหาในข้ออรรถข้อธรรมมาก เหมือนพวกเทวดา พวกเทวดาทั้งเบื้องบน และเบื้องล่างมีปัญหาสอบถามในธรรมมากกว่าพวกพญานาค ท่านได้พักอยู่ที่นั่นเป็นประจำทุกวัน และเทวดาโดยเฉพาะไม่ค่อยได้พบปะกับประชาชน ที่พักสงัดและอยู่ไกลจากหมู่บ้าน พวกนาคมาเยี่ยมท่านเวลาประมาณ ๔-๕ ทุ่ม ส่วนพวกเทพดาจะมาฟังธรรมจากท่านประมาณ ๒๔ นาฬิกา ถึง ๒ นาฬิกา (๖ ทุ่มถึงตี ๒) ถ้าอยู่ในเขาห่างไกลจากหมู่บ้านพวกเทพดาจะมาประมาณ ๒๒ นาฬิกา ถึง ๒๓ นาฬิกา พญานาคมีจิตทิฐิไม่เคยฟังธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็มี ท่านเล่าว่าสมัยเมื่อครั้งท่านไปปักบำเพ็ญเพียรอยู่ที่ถ้ำเชียงดาว ถ้ำที่ว่านี้ไม่ใช่ถ้ำเชียงดาวซึ่งยาวเข้าไปในกลางเขาที่ประชาชนเข้าไปเที่ยวกัน หากเป็นอีกถ้ำหนึ่งซึ่งอยู่สูงขึ้นไป ประชาชนขึ้นไปไม่ถึง เพราะทำเลชันจนเร้นลับตา ถ้ำที่ท่านขึ้นไปบำเพ็ญเพียรนี้แหละมีพญานาคตนหนึ่งเฝ้ารักษาถ้าอยู่มาเป็นเวลานานพญานาคตนนี้ไม่ได้ปรากฏร่างออกมาให้พระอาจารย์มั่นเห็นด้วยสายตาธรรมดา ที่พญานาคจ้องมองอยู่ในถ้ำลึกเวียงวังของตน ไม่ได้เผลอ

^{๑๙} สุริยา บุญยศิริชัย, ตามรอยอุคตควัตร พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๔๖), หน้า ๙๘-๑๐๒.

เข้ามาใกล้ที่ปากของหลวงปู่มันแต่อย่างใด แต่พญานาคมีสายตาเป็นทิพย์มองไกลแค่นั้นก็ย่อมเห็นได้แต่พญานาคตนนี้ ก็ยอมรับฟังเทศนาธรรมจากสายหลวงปู่มันในที่สุด

หลวงปู่ชอบ ฐานสโม กล่าวถึงทางขึ้นลงของพญานาคที่ถ้ำผาบึง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดเลย การเห็นพญานาคนั้น แต่ละบุคคลจะเห็นไม่เหมือนกันเสมอไป อาจเห็นด้วย สายตาปกติธรรมดา บางคน เห็นแต่ในนิมิตสมาธิ ขณะนั่งเจริญภาวนาเท่านั้น พญานาคเล่าว่าได้บาดาล ไม่มีแสงอาทิตย์ แต่มีแสงแก้ว สว่างไสวตลอดกลางวันกลางคืน เวลาพญานาคไปจากหลวงปู่จะไปไม่เหมือนงู คือ ค่อย ๆ ถอยหลังลงแม่น้ำ โขงแล้วหายไป ที่บ้านน้ำมีถ้ำผาร่มพร้าว มีพญานาค ๒ ตัวเมีย มาหาท่านหลายครั้ง พญานาคเล่าว่าชาติก่อนพวกเขาที่บ้านใกล้ถ้ำนี้แล้วถ้ำนี้เป็นวัด พวกเขา นำเอาเสียม เอาจอบ เอาไม้ของวัดไปใช้ แล้วไม่ได้ส่งคืน ถือเอาเป็นเจ้าของ พอตายไปกรรมนั้นทำให้มาเกิดเป็น พญานาคได้บาดาลแม่น้ำโขง^{๒๐} มีพระอุปัชฌาย์ออกอุปัชฌาย์ไปตามชายฝั่งแม่น้ำโขง ได้นำบาตรไปล้างที่ท่าน้ำและได้เห็นฝูงปลา จึงพากันสาธตข้าวให้ปลากิน พอล้างบาตรกลับมาที่ถ้ำ ได้ยินเสียงดังสนั่นริมฝั่งน้ำ หลวงปู่ชอบออกไปดู และกล่าวว่าในสถานที่นี้เป็นที่อาศัยของพญานาค พวกเขาไม่ชอบสกปรก พวกเขาโกรธ แสดงอภินิหารให้ดู^{๒๑}

พระอาจารย์บุญเพ็ง มีประสบการณ์เรื่องพญานาคว่าแต่ละพื้นที่ที่อุปัชฌาย์ผ่านได้เจอพญานาคทั้งที่อาศัยในน้ำและถ้ำต่าง ๆ แสดงตนออกมาในลักษณะของงูใหญ่ ตาแดง หงอนแดง ออกมาแสดงฤทธิ์ข่มขู่ ทดสอบการปฏิบัติธรรมว่ามีความหวาดกลัวอยู่หรือไม่ ถ้าการปฏิบัติเจริญภาวนาไม่ดีพอก็ต้องหนีถอยออกจากพื้นที่นั้น และยังมีหลวงปู่คำพันธ์ยังได้กล่าวไว้ดีกว่า ส่วนใดที่อยู่ใกล้ต้นน้ำลำธาร หรือ แม่น้ำใหญ่ หากจะจัดให้มีพิธีกรรมอันใดเกิดขึ้น ให้อัญเชิญบอกกล่าวแก่เหล่าพญานาค พิธีกรรมนั้นจะศักดิ์สิทธิ์ยิ่ง^{๒๒}

หลวงพ่อพระครูสิริปิยธรรม (พระมหาวิจุล ปิยภาณี) วัดปรางค์สีดา อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา เมื่อ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕ ท่านได้เล่าถึงประวัติของวัดปรางค์สีดาว่าศาลาวัดท่านได้สร้างปิดที่ตั้งของเมืองนาคบาล มีพญานาคอาศัยอยู่ช่วงดึกของคืนวันพระจึงมีเสียงดังกึกก้องขึ้น เหมือนมีใครโยนของหนักในถ้ำ เสียงดังสะท้อนได้ยินถึงข้างบนหลวงพ่อบิณฑาย

^{๒๐} สุริยา บุญยศิริชัย, ตามรอยอุตุดควัตร์ พระอาจารย์มัน ภูริทตฺโต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๕๖), หน้า ๙๘-๑๐๒.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐.

^{๒๒} สุริยา บุญยศิริชัย, ตามรอยอุตุดควัตร์ พระอาจารย์มัน ภูริทตฺโต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๒.

ว่าเสียงนี้เกิดจากการบิดตัวของพญานาค หลวงพ่อแนะนำว่า ถ้าอยากรู้ว่าพญานาคมีจริงก็ให้เจริญสมาธิภาวนาจนจิตสงบ ถึงระดับฌานสี่ขึ้นไป ก็จะสามารถสัมผัสทางจิตกับพญานาคได้^{๒๓}

ความเชื่อเรื่องพญานาคในทัศนะของพระมหาเถระไทยนั้นมีหลายรูปที่ท่านได้พบปะกับพญานาคทางจิต โดยเฉพาะพระป่าศิษย์สายหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ที่ปฏิบัติดี รักษาศีล เจริญสมาธิ จนจิตละเอียดสามารถสื่อสารกับพญานาคได้ในวาระต่าง ๆ ที่เจริญสมาธิมีพญานาคปรากฏให้เห็นทั้งตามลำน้ำ และป่าภูเขา ตามถ้ำ ที่ท่านไปพักเจริญสมาธิอยู่เสมอ ลักษณะของพญานาคส่วนใหญ่จะเป็นงูใหญ่มีหงอนสีแดง เกล็ดสีดำ สีเขียว บ่อยที่สุด^{๒๔} จากที่พระมหาเถระไทยมีประสบการณ์พบพญานาคนี้ เมื่อท่านจะสร้างวัด โบสถ์ วิหาร สถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา จึงนำภาพพญานาค มาติดไว้ในวัดที่ท่านอยู่ กลายเป็นงานศิลปกรรม จิตรกรรมฝาผนัง สถาปัตยกรรมเกิดขึ้น ได้พัฒนาช่าง พัฒนาศาสนสถาน ความเชื่อนี้ยังแผ่เข้าไปถึงการสร้างรูปพญานาคให้เป็นวัตถุมงคล แล้วทำพิธีกรรมปลุกเสกให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ ให้คนในสังคมไทยบูชา ติดตัวไปด้วย เกิดความเจริญทางด้านวัตถุ ควบคู่กับทางด้านจิตใจ นำไปสู่การพัฒนาคน พัฒนาสังคมไทย และพระมหาเถระไทย หลายองค์ที่มีประสบการณ์เรื่องพญานาคที่ได้ใช้ประสบการณ์ ยกเอาเรื่องพญานาคเป็นตัวอย่าง ในการรักษาศีลอุโบสถ บำเพ็ญเพียรในสมัยต่าง ๆ ครั้งพุทธกาล ผสมผสานเข้ากับประสบการณ์จริงที่ท่านได้พบพญานาคมา ถ่ายทอดเป็นภาษาธรรมเผยแผ่สู่สังคมไทยชาวพุทธ ทำให้เกิดแรงศรัทธาในการเข้ารักษาศีลอุโบสถ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา แสวงหาความสงบสุขทางด้านจิตใจด้วยการเจริญสมาธิมากขึ้น นอกจากนี้พระมหาเถระไทยยังได้ปั้นรูปพญานาคในลักษณะต่าง ๆ ไว้ที่วัด เพื่อให้คนในสังคมไทยชาวพุทธ และชนชาติอื่นได้ศึกษาด้วย

๓.๔ ความเชื่อว่าพญานาคมีอิทธิฤทธิ์จริงในทัศนะของพระมหาเถระไทย

พระอริยสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ บริสุทธ์ิในการรักษาศีล มีจิตละเอียดมักจะมีประสบการณ์พบกับพญานาคในรูปแบบต่างๆ มาครั้งแต่โบราณกาล ตั้งแต่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กระทั่งในปัจจุบัน ก็ยังพบว่าพระภิกษุ ผู้บรรลุนิพพานชั้นสูงได้พบเจอกับพญานาค ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็น

^{๒๓} สัมภาษณ์ หลวงพ่อพระครูสิริ ปิยธรรม (พระมหาวิบูลย์ ปิยภาณี), เมื่อ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕, (ภาคผนวก ข) (รูปที่ ๑๑).

^{๒๔} สุริยา บุญยศิริชัย, ตามรอยธุดงค์วัตร พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๒.

ความจริง แต่ผู้ที่สัมผัสกับพญานาคได้นั้นจะต้องปฏิบัติธรรมชั้นอภิญาญาณพิเศษ และจิตที่
 แก่กล้า พญานาคจึงเป็นสิ่งคู่กันกับพระระดับอภิญาญาณ หรือผู้ที่บรรลุธรรมชั้นสูง หลวงปู่ฝาง
 กล่าวถึงพญานาคที่มาปรากฏให้เห็นขณะท่านกับพระสงฆ์ด้วยกันกำลังเดินจงกรมอยู่ไม่ห่างกัน
 นัก ท่านได้ยินเสียงร้องตื่นกลัวของพระสงฆ์รูปนั้น จึงได้มาดูพบพวงใหญ่หงอนสีแดง อ้าปากอยู่
 หลวงพ่อฝางจึงเดินเข้าไปหาตัวนั้น ฐโฏใหญ่ได้หายวับไปท่านบอกกับพระรูปนั้นว่านี่ คือ พญานาค
 ที่มาทดสอบกำลังจิตของพระป่าที่แสวงหาที่สงบทางจิต^{๒๕} และหลวงปู่หลุย จันทสาโร เผลอญกับ
 พญานาคขณะมีท่านกำลังนั่งภาวนาอยู่ พญานาคแห่งภูบักบิดตนนี้เป็นผู้มีมัจฉาทิฏฐิมาแต่เดิม
 ไม่ยอมรับนับถือพระสุปฏิปันโน เมื่อหลวงปู่มาบำเพ็ญภาวนาในเขตของตน จึงแสดงฤทธิ์ปรากฏ
 ภาย โดยใช้ส่วนหางพันรอบตัวหลวงปู่หลายรอบรัดแน่น ๆ เข้า หลวงปู่หลุยแล้วว่า ท่านที่รู้ลึกรู้
 พญานาคมารัดตัว ท่านตั้งสติไม่ทันทำให้ตกใจ ที่จริงหลวงปู่หลุยเคยมีประสบการณ์เรื่อง
 พญานาคมา แต่ไม่เคยพบถึงขั้นมารัดตัวท่าน จึงทำให้ท่านอดสะดุ้งหวั่นไหวไม่ได้ แต่เมื่อตั้งสติได้
 ก็กำหนดจิตเอา “พุทโธ” ป่าไปที่ลำตัวพญานาคซึ่งรัดตัวท่านก็คลายออกอย่างรวดเร็ว กระทั่งหาย
 วับไป แม้หลวงปู่หลุยจะเผลอญกับความน่ากลัวของพญานาค ท่านก็ไม่หนีไปจากถ้ำภูบักบิด คง
 บำเพ็ญภาวนาต่อไปด้วยความมั่นคงแน่วแน่พร้อมกันนั้นก็แผ่เมตตาไปให้พญานาคตนนั้นจน
 จิตของพญานาคอ่อนลง ยอมรับนับถือท่าน และกลายเป็นมิตรที่ดีของหลวงปู่^{๒๖}

ในทัศนะของพระมหาเถระไทย เชื่อว่าพญานาคเป็นเทพทิพยกึ่งสัตว์ มีผละกำลัง
 มหาศาลทรงอำนาจด้วยอิทธิฤทธิ์ เนมิตเมืองอาศัยอยู่ใต้บาดาลที่เรียกว่านาคพิภพ รูปร่าง
 ทั่วไปถ้าเป็นสัตว์ลักษณะคล้ายงู ถ้าเป็นกึ่งเทพคล้ายมนุษย์มีเครื่องแต่งตัวคล้ายพระมหากษัตริย์
 ด้วยลักษณะทางกายภาพนี้ พญานาคจึงสามารถแปลงกายเป็นมนุษย์และสัตว์อื่นได้ตามเหตุ
 สภาวะการณ์นั้น ๆ นาคที่แปลงกายและเกิดได้เฉพาะบนบก เรียกว่า ถลชะ และนาคที่แปลงกาย
 และเกิดได้เฉพาะในน้ำ เรียกว่า ชลชะ มีเหตุการณ์ที่พระมหาเถระไทยเชื่อว่าเป็นการแสดง
 อิทธิฤทธิ์ของพญานาค คือ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๗ ที่บริเวณวัดสิริสุขุทโธ พบรอยคล้ายรอยเลื้อยของงู
 ขนาดใหญ่ กว้างประมาณ ๖๐-๗๐ ซม. ครั้งล่าสุดเกิดรอยพญานาคขึ้น ในวันขึ้น ๙ ค่ำเดือน ๑ ปี
 พ.ศ.๒๕๔๙ รอบศาลาวัดสิริสุขุทโธ แห่งนี้ และที่ “วัดโพธิ์ชัย” อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เกิดขึ้น

^{๒๕} ภัณฑานต์ กิมทอง, พญานาคกับพระอริยสงฆ์ไทย, เล่ม ๑. (นครราชสีมา : สำนักพิมพ์
 ธิญญพัทธ์, ๒๕๕๓), หน้า ๓๔.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒.

ที่ฝากระโปรงรถมีลักษณะคล้ายกัน เชื่อว่าเป็นรอยพญานาค^{๒๗} วัดนี้เป็นศูนย์กลางที่จะลงไปสู่เมืองบาดาล และเกิดบั้งไฟพญานาคขึ้นมากที่สุดกว่าที่อื่น ทำให้มีผู้มารอดู บั้งไฟพญานาคมากที่สุดจุดหนึ่ง หลวงปู่คำพันธ์ กล่าวว่พญาศรีสุทโธนาคราช และบริวารจะแสดงฤทธิ์ในโอกาสที่มีผู้บูชาพญานาคตามแม่น้ำ ป่าเขา จะช่วยผู้ที่บูชาด้วยศรัทธาบวงสรวงบอกกล่าวในการทำพิธีกรรมขอให้ผ่านพ้นอันตรายจากภัยพิบัติ ใ้ทำงานที่จะทำสำเร็จไม่มีอุปสรรค^{๒๘} พญานาคยังได้แสดงอิทธิฤทธิ์ทำให้เกิดความเชื่อของพระมหาเถระไทยไม่ประมาทในความเพียรเมื่อออกอุทงค์ด้วยเกรงว่าจะได้รับการกลั่นแกล้ง

ความเชื่อว่พญานาคมีอิทธิฤทธิ์จริงในทัศนะของพระมหาเถระไทย เชื่อตามประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริงขณะเจริญสมาธิของแต่ละองค์ การสัมผัสทางจิตการแสดงฤทธิ์ของพญานาคข้างต้น ส่งผลให้พระมหาเถระไทยนำประสบการณ์นั้นมาสร้างศรัทธาให้ชาวพุทธสนใจในเรื่องการปฏิบัติธรรมมากขึ้น เนื่องจากต้องการรู้และเกิดประสบการณ์ทางจิตด้วยตนเอง และได้นำวัตถุที่เชื่อว่ามีอิทธิฤทธิ์เกิดขึ้นจากอิทธิฤทธิ์ของพญานาค เช่น ลูกแก้วพญานาค เพชรพญานาค มาทำพิธีกรรมปลุกเสกเพิ่มพลังความศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อ มาเป็นเหตุปัจจัยหาทุนสร้างพุทธสถาน บำรุงพระพุทธศาสนา จากผู้ศรัทธาเข้าบูชา ทำให้การสร้างพุทธสถานหลายแห่งสำเร็จได้ตามประสงค์โดยเร็วไม่ต้องใช้เวลานาน พระมหาเถระไทยได้นำเรื่องอิทธิฤทธิ์ของพญานาคมาสอดแทรกเข้ากับพระธรรมคำสอนให้คนเกิดศรัทธา ทำบุญเพิ่มตามศรัทธา พญานาคยังมีส่วนช่วยให้พระมหาเถระไทยได้มีโอกาสสร้างความเพียรโดยไม่ประมาทขณะออกอุทงค์ ตามป่าเขา ถ้าใกล้แหล่งน้ำต่าง ๆ ที่เชื่อว่าเป็นที่อาศัยของพญานาค ทำให้สำเร็จธรรมได้เร็วขึ้น ด้วยกลัวภัยจากอิทธิฤทธิ์ของพญานาค

ยรรยง สิ้นธุ์งาม กล่าวว่า พญานาค เป็นวิญญูณอยู่ในสวรรค์ ชั้นที่ ๑ ขึ้นจากตุมหาราชิกา มีท้าววิรูปักษ์ เป็นราชาผู้ปกครอง ซึ่งท่านจะดูแลอยู่ที่ทิศตะวันตกของสวรรค์ชั้นนี้ ดังนั้นเมื่อมีพญานาคก็ต้องมีสวรรค์ชั้นนี้อยู่จริง เมื่อมีภพสวรรค์อยู่จริงการทำความดีก็ย่อมมีผลดีและส่งผลให้ผู้กระทำไปสู่ภพภูมิที่ดี ส่วนผู้ทำความชั่วก็ย่อมได้รับผลที่ไม่ดี และทำให้วิญญูณของผู้นั้น ต้อง

^{๒๗} พระครูอุดมพิสัยคณาภิรักษ์, เจ้าอาวาสวัดจอมทอง เจ้าคณะอำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย : ๒๕๓๙, ฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, คณะกรรมการวัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญา จังหวัดหนองคาย, (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, ๒๕๔๒), หน้า ๗๙.

^{๒๘} ภัณฑกานต์ กิมทอง, **พญานาคกับพระอริยสงฆ์ไทย**, (นครราชสีมา : สำนักพิมพ์ธรรมาพัทธ์, ๒๕๕๔), หน้า ๓๙.

ไปรับทุกข์ทรมานอยู่ในนรกภูมิ เราจะเห็นว่าพญานาคเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์ไม่ว่าจากตำนาน จากเรื่องเล่า ของพระอู่ดงค์ นักวิปัสสนาทั้งหลาย ทำให้เรารู้ว่าพญานาคมีฤทธิ์แปลงกายเป็นงู หรือเป็นคนก็ได้เรื่องการแปลงร่างของ พญานาค สามารถแปลงเป็นเรือให้คนข้ามฟากก็ได้ เป็นเต่าเป็นจระเข้ ก็เคยมี^{๒๙}

ดังนั้น ความเชื่อว่าพญานาคมีอิทธิฤทธิ์จริงของพระมหาเถระไทยนั้น ที่ท่านได้สัมผัสมา ส่วนใหญ่จะพบพญานาคมาแสดงตนให้เห็นและกลั่นแกล้งขณะปฏิบัติธรรมในที่ต่าง ๆ ที่พบส่วนมากจะเป็นงูใหญ่ มีหงอนแดงตัวใหญ่เท่าต้นตาลบ้าง ต้นมะพร้าวบ้าง บางครั้งก็ใช้หางรัดตัวพระมหาเถระให้ตื่นกลัว เช่น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับหลวงปู่ฝาง และหลวงปู่หลุย แต่พญานาคที่เป็นสัมผัสปฏิญญา พญานาคสามารถแปลงร่างเป็นเรือให้คนข้ามฟากก็ได้ เป็นเต่า เป็นจระเข้ หรือสัตว์อื่นตามเหตุสภาวะต่างก็ได้

๓.๕ ความเชื่อเรื่องผลของการบูชาพญานาค

บูชาพญานาค เนื่องมาจากความจำเป็นในการดำรงชีวิต เพราะมนุษย์ในยุคแรก ๆ มีอาชีพกสิกรรมเป็นหลักจึงต้องการความสมบูรณ์ของแผ่นดิน แต่ความผันผวนทางธรรมชาติ ดินฟ้าอากาศ เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ ชนพื้นเมืองดั้งเดิมเหล่านี้จึงเชื่อถือว่า วิญญาณสิงสู่อยู่ตามที่ต่าง ๆ ดังนั้นไม่ว่าจะเชื่อถือเทพเจ้า โลกธาตุหรือสิ่งอื่นใด จะเป็นเทพีแห่งความอุดมสมบูรณ์ แม้ธรรณีหรือพญานาคก็ตาม สิ่งเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ที่สมมติขึ้นให้เป็นตัวตน สำหรับติดต่อหรืออ่อนนวยขอสสิ่งที่ตนปรารถนา และยังเชื่อถือต่อไปอีกว่าเทพเจ้าหรือวิญญาณที่สิงสถิตย์อยู่นั้น มีอิทธิฤทธิ์สามารถดลบันดาลสิ่งที่ดีและสิ่งที่ย่ำได้ ส่วนพระพุทธรูปการบูชาพญานาคเกิดขึ้นจากได้รับอิทธิพลแนวความคิดมาจาก ความเชื่อดั้งเดิมของชาวพื้นเมือง และศาสนาพราหมณ์ โดยคำว่าพญานาค มาใช้ในความหมายของเทพเจ้าและเทวดาต่าง ๆ ตามคตินิยม^{๓๐}

จากความเชื่อที่ว่าพญานาค คือ เทพเจ้าแห่งความอุดมสมบูรณ์ เทพเจ้าแห่งน้ำ กระทั่งทรงเกษตรได้ธัญเชิงรูปปั้นพญานาค ในลักษณะของเทพผู้ให้น้ำไว้ที่หน้ากระโทงเกษตร และจะทำการบวงสรวงบูชาเป็นประจำทุกปี ถ้าปีไหนน้ำมากเกิดน้ำท่วมก็จะทำพิธีบูชาขอให้ลดปริมาณน้ำตามความเชื่อ เช่น ในปี ๒๕๕๔ ที่น้ำท่วมพื้นที่การเกษตรไทยเสียหายมากที่สุด ในรอบหลายปี จึงทำให้มนุษย์ทำพิธีบวงสรวงบูชาพญานาคขึ้นหลายแห่ง และส่งผลให้วิถีชีวิตใน

^{๒๙} <http://www.gotoknow.org/profiles/users/yanyong007>, [๑๕ มีนาคม ๒๕๕๕]

^{๓๐} พระมหาประภาส แก้วสุวรรณ, “นาคในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๑.

ภาพรวมของสังคมไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะในภาคอีสานตอนบนและทางภาคเหนือของไทยมีการบวงสรวงบูชา ด้วยกลัวว่าพญานาคจะแสดงอิทธิฤทธิ์ให้โทษต่อวิถีชีวิตได้ โดยเฉพาะด้านความเจ็บป่วย และความเสียหายทางการเกษตร จากเหตุผลดังกล่าว ทำให้เกิดการยอมรับนับถือพญานาคมากขึ้น ส่งผลให้มีการบูชาพญานาคเพื่อหวังให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น มีปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน หวังให้ช่วยในเรื่องโชคลาภ เกิดความอุดมสมบูรณ์ในเรื่องทำการเกษตร ขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล

๓.๕.๑ การบูชาพญานาคเพื่อขอให้คุ้มครองพุทธศาสนา

จากความเชื่อว่าพญานาคมีฤทธิ์เดชพลังอำนาจนี้ พบว่ามีมาแต่ครั้งสมัยพุทธกาลอย่างที่ปรากฏในพุทธประวัติว่า หลังจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมพิเศษแล้ว ได้เสด็จไปตามเมืองต่าง ๆ เพื่อแสดงธรรมเทศนา ครั้งหนึ่งได้เสวยวิมุตติสุข เสด็จออกจากร่มไม้ชะปาละนิโครธ (ต้นไทร) ไปยังร่มไม้จิกชื่อมุจลินท์ ทรงนั่งเสวยวิมุตติสุขอยู่ ๗ วัน ขณะนั้นมีฝนตกพรวด ๆ ลมหนาวพัดผ่านตลอด ๗ วัน ได้มีพญานาคตนหนึ่งชื่อพญานาคมุจลินท์เข้ามาวางด้วยขนดรองรับพระศาสดา ๗ รอบ พร้อมกับแผ่พังพานปกพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อจะป้องกันฝนและลมหนาวมิให้ถูกพระวรกายของพระผู้มีพระภาคเจ้า หลังจากฝนหยุดตกแล้ว พญานาคมุจลินท์ได้คลายขนดออก แปลงเพศเป็นมาณพน้อยมายืนเฝ้าที่เบื้องพระพักตร์ ด้วยความศรัทธาอย่างแรงกล้าของพญานาคในองค์พระศาสดา ด้วยความเชื่อดังกล่าวทำให้ชาวพุทธนิยมสร้างพระพุทธรูปปางนาคปรก แต่มักจะสร้างแบบองค์พระพุทธรูปนั่งบนตัวพญานาค ซึ่งดูเหมือนว่าเอาพญานาคเป็นบัลลังก์ เพื่อให้เกิดความสง่างาม และทำให้คิดว่าพญานาค คือผู้คุ้มครองพระศาสดา^{๓๑} ตั้งแต่นั้นมาจึงมีความเชื่อว่าพญานาคนั้นคู่ควรกับพระพุทธรูป และศาสนสถานต่าง ๆ จึงสร้างพญานาคไว้เป็นสัญลักษณ์ตามวัดต่าง ไร่ข้างเคียงกับพระพุทธรูปให้คนศรัทธากราบไหว้ไปขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัดไปตามลำดับ และความเชื่อของแต่ละบุคคล นอกจากนั้นพญานาค หรืองูใหญ่มีหงอนยังถือว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งความยิ่งใหญ่ ความอุดมสมบูรณ์ ความมีอำนาจวาสนา และเป็นสัญลักษณ์ของบันไดสายรุ้งสู่จักรวาล พญานาคยังเป็นเทพเจ้าแห่งท้องน้ำ บางแห่งก็ว่าเป็นเทพเจ้าแห่งฟ้า มักเรียกกันว่า พญานาคของพวคนาค และยังมีชื่อเรียกเป็นอย่างอื่น เช่น ภูซังค์ วาสกรี นาค นาคา อนันตนาคร หรือเศษนาค (อนันตนาคราช) เป็นต้น

การคุ้มครองพระศาสนาของพญานาค อาศัยหลักการที่สำคัญที่ธรรมาเทพ ทัตถกรรมนาคราช กล่าวไว้ คือ ต้องวางองค์นาคราชให้อยู่ใต้ฐานพระพุทธรูปหรือใกล้ชิดถัดจากฐานองค์

^{๓๑}ช.อุ.อ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๑๐๔.

พระพุทธรูปมากที่สุด เพราะพญานาคนั้นเป็นองค์เทพที่ ปกป้องรักษาพระพุทธศาสนา หัวใจของ องค์นาคราชทุกพระองค์คือ พระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ วิธีการบูชา จะขาดน้ำไม่ได้ พญานาค เป็นเทพแห่งน้ำผู้ให้ชีวิต ให้ความอุดมสมบูรณ์ ให้อำนาจวาสนา ให้โชคลาภ ให้ความปลอดภัยในชีวิต ให้ทั้งคุณและโทษ จึงมีผู้นิยมนำรูปปั้นของพญานาคไปไว้บูชาตามวัดและที่บ้าน เป็นจำนวนมาก ของไหว้บูชาถวายด้วยมีผลไม้ หมากพลูทุกวันพระ จุดธูป ๙ ดอก ให้ใช้ธูปสี่เหลี่ยม หรือ สี่เหลี่ยม เทียนจุด ๒ หรือ ๓ หรือ ๙ เล่ม ก็ได้แล้วแต่สมควร^{๓๒}

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ปัจจุบันได้มีวัดหลายวัดของไทยนำรูปปั้นของพญานาค สีต่าง ๆ จัดให้ผู้ที่ศรัทธาในพญานาคกราบไหว้ขอพรคู่กับพระพุทธรูป และก็เป็นที่น่าสังเกตว่าวัดใดจัดในลักษณะนี้ วัดจะพัฒนาได้เร็วทั้งการก่อสร้าง และเรียกศรัทธาให้คนเข้าวัดฟังธรรมเป็นจำนวนมาก จึงเชื่อได้ว่าพญานาคคุ้มครองและยืดอายุพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไป

๓.๕.๒ การบูชาพญานาคเพื่อขอให้เกิดความอุดมสมบูรณ์เรื่องน้ำ

ด้วยความเชื่อของคนไทยส่วนใหญ่เชื่อว่าพญานาคสามารถดลบันดาล ให้สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นได้ซึ่งเป็นการเชื่อที่มีสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาล และพญานาคมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยซึ่งเลี้ยงชีพด้วยการเกษตร ได้พึ่งพาอาศัยน้ำฝนมาโดยตลอด ถ้าปีไหนฝนดีการเกษตรปลูกพืชเจริญงอกงามให้ผลผลิตดี ก็มีความสุข แต่ถ้าปีไหนฝนแล้งไม่มีน้ำสำหรับทำการเกษตร เกิดความอดอยากทุกข์ยาก คนไทยจึงต้องหาที่พึ่งโดยที่ที่มีความเชื่ออยู่แล้วว่า พญานาคคือผู้ให้น้ำ เป็นสัญลักษณ์แห่งน้ำ ความอุดมสมบูรณ์ จึงเกิดพิธีกรรมทำการบูชาขอ น้ำ เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ขอให้ฝนตกตามฤดูกาล และได้อาศัยค่าเสี่ยงทายในแต่ละปีที่จะ ทำนายถึงปริมาณของน้ำและฝนที่จะตกเรียกว่า นาคให้น้ำ จำนวนนาคให้น้ำมีไม่เกิน ๗ ตัว ถ้าปีไหนอุดมสมบูรณ์มีน้ำมากเรียกว่า นาคให้น้ำ ๑ ตัว หากปีไหนแห้งแล้งเรียกว่าปีนั้น มีนาคให้น้ำ ๗ ตัว จะวัดกลับกันกับจำนวนนาค คือ ที่น้ำหายไปเกิดความแห้งแล้งนั้นก็เพราะ พญานาคเกียติกันให้น้ำ แต่ละตัวจึงกลืนน้ำไว้ในท้องไม่ยอมพ่นน้ำลงมา ซึ่งคำทำนายเรื่องนาคให้น้ำนี้ จะปรากฏเห็นได้ชัดที่สุดคือ ในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ในวันพืชมงคลของแต่ละปี^{๓๓} คนไทยในบางพื้นที่นิยมบวงสรวงบูชาพญานาค โดยเฉพาะ นาคกลางหาว ที่เชื่อว่ามีหน้าที่ให้ลมให้ฝนด้วยการจุดบั้งไฟ นอกจากนี้ชาวไทยเชื้อสายจีนบางพวกยังนิยมนับถือมังกรชนิดหนึ่งเรียกว่า

^{๓๒} กฤษณะ ไตรลักษณ์, **เพชรพญานาค และเขี้ยวพญานาค**, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์ การพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๔๙.

^{๓๓} ปรีชา พิณทอง, **คติเรื่องนาคในภาคอีสาน, นาคในวรรณคดีท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๑๘-๔๑๙, (ภาคผนวก ข) (รูปที่ ๑๒).

มังกรสวรรค์อันเป็นมังกรในความเชื่อว่า ยามใดที่มังกรตนนี้หลับ ความแห้งแล้งจะเกิดขึ้น และ ยามใดก็ตามที่มังกรตนนี้ตื่นขึ้นมา ต้นไม้จะผลิดอกออกผล รวมทั้งฝนก็จะตกลงมา ชาวล้านนา เชื่อว่า ในแต่ละปีน้ำจะน้อยหรือมากขึ้นอยู่กับจำนวนของนาที่ขึ้นมาพ่นน้ำให้ฝนตก หากปีใด นาคมีจำนวนน้อยปีนั้นน้ำจะมาก แต่ถ้าปีใดนาคมีจำนวนมากปีนั้นน้ำจะน้อย เพราะถ้ามีนาค หลายตัวจะเกียดกันพ่นน้ำ และการจะดูว่าปีไหนนาคจะให้ น้ำที่ตัว ก็มีสูตรในการดู คือการดูจากปี นักษัตร ก็ได้มีพระเถระไทยนำมาช่วยเหลือสังคมไทยได้อย่างผสมผสานเข้ากับวิถีชีวิตของคนใน สังคมไทย เช่น ที่ปรากฏในคัมภีร์พิบสาของวัดศรีมงคล อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ได้ระบุจำนวน นาคในแต่ละปีไว้ดังนี้ ปีใ้ (ชวด) ๘ ตัว ปีเป้า (ฉลู) ๒ ตัว ปียี่ (ขาล) ๕ ตัว ปีเหม้า (เถาะ) ๔ ตัว ปี สี่ (มะโรง) ๓ ตัว ปีใ้ (มะเส็ง) ๗ ตัว ปีสะง่า (มะเมีย) ๒ ตัว ปีเม็ด (มะแม) ๗ ตัว ปีสัน (วอก) ๔ ตัว ปีไร่ (ระกา) ๖ ตัว ปีเส็ด (จอ) ๙ ตัว ปีไ้ (กุน) ๓ ตัว นาครักษาในแต่ละปีจะมีการพยากรณ์ใน ใบบประกาศสงกรานต์ที่เรียก หนังสือปีใหม่ นอกจากจะบอกจำนวนนาคให้น้ำแล้ว ยังปรากฏว่า นาคมีหน้าที่รักษาปี รักษาป่า และรักษาน้ำ โดยดูจากตัวเลขเศษจากการนำเอาตัวเลขจุลศักราชหารด้วย ๑๒ หากเศษ ๓ หรือ ๕ นาคจะรักษาปี เศษ ๔ หรือ ๙ นาครักษาน้ำ

๓.๕.๓ การบูชาพญานาคเพื่อขอให้เกิดโชคลาภ

เรื่องโชคลาภหลาย ๆ คนอดถามไม่ได้เกี่ยวกับโชคลาภว่าบูชาพญานาคจะมีโชคลาภ หรือไม่ ความจริงเรื่องนี้ขึ้นอยู่กับกรรมและวาระของแต่ละบุคคลด้วย ส่วนพญานาคนั้นท่านเป็นผู้ ที่สามารถเข้าถึงทรัพย์ในดินและสินในน้ำ เป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ จึงมีความเป็น เลิศในด้านโชคลาภ และการช่วยเหลือของพญานาคก็มีข้อจำกัดน้อยกว่าพระสงฆ์ พญานาค สามารถช่วยเหลือเรื่องต่าง ๆ ได้แต่ไม่เกินกฎแห่งกรรม เช่น ชาวบ้านท่าหนองจันทร์ ตำบลท่าค้อ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม หนีไปกราบไหว้บูชาขอโชคลาภจากดินจอมปลวกที่เกิดขึ้นมีลักษณะ คล้ายหัวพญานาค จำนวน ๓๒ หัว ทำให้ถูกหวยได้ดินในงวดวันที่ ๑ กันยายน ๒๕๕๒ ซึ่งการ กราบไหว้บูชาดินจอมปลวกพญานาคนี้ เป็นความเชื่อของแต่ละบุคคล บางคนก็มาเพื่อขอโชคลาภ บางคนก็มากราบไหว้เพื่อเป็นสิริมงคลเท่านั้น ก่อนที่จะพบดินจอมปลวกพญานาคนี้ มีผู้เฒ่าเห็นงู ยักษ์มาบอกว่าจะมาจำพรรษาที่วัดบ้านท่าหนองจันทร์แห่งนี้ และต้องการให้ประชาชนเลื่อมใส ศรัทธา รู้จักเข้าวัดทำบุญ บูชาในสิ่งที่ควรบูชา

การบูชาเพชรนาคา หรือ เพชร ๗ สีมณี ๗ แสงเชื่อว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์มีพลังลึกลับ อย่างน่าอัศจรรย์ใจ^{๓๔} ที่ประชาชนสนใจแสวงหามาบูชา ซึ่งมีความเชื่อว่าวัตถุสิ่งนี้เกิดขึ้นมาด้วย

^{๓๔}กฤษณะ ไตรลักษณ์, **เพชรพญานาค และเขี้ยวพญานาค**, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์ การพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑.

บุญญาธิการแห่งการบำเพ็ญเพียรพระโพธิญาณ ขององค์มหาพระโพธิสัตว์พระองค์หนึ่ง ที่ตั้งจิตอธิษฐานปรารถนาที่จะได้ลงมาตรัสรู้เป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพชรพญานาค จะมีความพิเศษต้องขึ้นอยู่กับบุญวาสนาบารมี และการประพฤติปฏิบัติของผู้ที่ครอบครองเพราะสามารถเปลี่ยนสี จากสีอ่อนเป็นสีเข้ม หรือเปลี่ยนเป็นสีต่าง ๆ ได้อย่างน่าอัศจรรย์ใจ และเปลี่ยนเป็นขุ่นหรือใสตามสภาวะจิตของผู้ครอบครอง เพชรนาคาสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ สัณฐานใหญ่^{๓๕} คือ

๑. สัณฐานลูกวักบีร์ รูปร่างกลมยาวเรียวหัวท้ายเรียว ยาว ๒-๓ ซม.จนถึง ๙-๑๐ ซม. แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท เป็นเพชรนาคา และเป็นเหล็กไหล เหมือนแม่เหล็ก หรือแบบดุดไม่ติด

๒. สัณฐานเหมือนพลอยหลังเบี้ย แบ่งออกได้อีก ๒ แบบคือ

๒.๑ รูปกลม จะมีรูปลักษณะทรงกลมตรงกลางจะนูนขึ้นมาดังหลังเบี้ยทั้งสองด้าน ด้านข้างจะสามารถมองเห็นคล้ายขอบรอยเชื่อมของเพชรนาคา จะมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ตั้งแต่ ๗ มิลลิเมตร ถึง ๑ ซม.

๒.๒ รูปวงรี จะมีรูปทรงเป็นวงรีตรงกลางจะนูนขึ้นมาดังหลังเบี้ยทั้งสองด้านจะมีขนาดตั้งแต่ ๕ มิลลิเมตรจนกระทั่งมีความถึงยาว ๑-๒ นิ้ว

๓. สัณฐานกลมแบบลูกแก้ว จะมีลักษณะกลมเป็นลูกแก้ว แต่สังเกตดูดี ๆ แล้วบางเม็ดจะมีรอยขอบรอบ ๆ มีตั้งแต่ขนาดเม็ดเท่าปลายนิ้วก้อย (ประมาณ ๑ ซม.) ถึงขนาดเท่าไข่ไก่

๔. สัณฐานพิเศษที่หายากจะมี คือ

๔.๑ ลักษณะลูกสมอจันทน์ จะมีลักษณะกลมคล้ายดังลูกแก้วเหมือนกับสัณฐานกลมหลังเบี้ยแบบที่ ๒.๑ จะมีขนาดใหญ่เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณเกือบ ๒ ซม. หรือขนาดเท่านิ้วหัวแม่มือ

๔.๒ ลักษณะเป็นเขี้ยวแก้ว จะมีลักษณะรูปทรงสัณฐานเป็นเขี้ยวจะมีความยาวประมาณหนึ่งข้อนิ้วก้อยนิด ๆ จนกระทั่งมีความยาว ๖-๗ นิ้ว

๔.๓ ลักษณะรูปหยดน้ำ จะมีลักษณะรูปทรงคล้ายหยดน้ำขนาดใหญ่ประมาณปลายนิ้วก้อย

๔.๔ ลักษณะเป็นฟั่นกราม จะมีลักษณะรูปทรงคล้ายฟั่นหน้าหรือฟั่นกรามของคน จะมีส่วนที่ยื่นออกมาดังรากฟันจะมีหลายขนาดทั้งฟั่นกรามเล็กฟั่นกรามใหญ่

๔.๕ ลักษณะรูปหัวใจ

๔.๖ ลักษณะรูปดอกบัว

๔.๗ ลักษณะรูปหงอนพญานาค

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕.

๔.๘ ลักษณะเป็นไข่ นอกจากนี้ยังยังสัจฐานหายากอื่น ๆ คือ สัจฐานวัชระ (อาวุธของพระอินทร์) สัจฐานพญานาค ๗ หรือ ๙ เคียว สัจฐานพระปางนาคปรก พระพุทธรูปสัจฐานกฤษี พระซอว์รค์ มีดหมอ และสัจฐานสัตว์ในป่าหิมพานต์ เช่น หงษ์ คชหงษ์ เป็นต้น^{๓๖} การบูชาตามความเชื่อของสี่สันเพชรราคา คือ

๑. **สีขาว** หมายถึง สีเพียวถือศีลภาวนาปฏิบัติธรรมลดละกิเลสตัณหาอุปทานให้วางจิตให้อยู่ในสายกลางไม่มีบุญไม่มีบาปมีสติเป็นผู้รู้ (เกิดปัญญา) เท่าทันในสภาวะปัจจุบัน เกิดความใสสะอาดบริสุทธิ์มีจิตใจเยือกเย็นหนักแน่นมั่นคงไม่หวั่นไหวง่าย ๆ

๒. **สีแดง** หมายถึง พลังบารมีพุทธคุณหรือบารมี ขององค์มหาพระโพธิสัตว์ที่ได้ทรงบำเพ็ญแห่งกำลังฤทธิ์อำนาจ กล่าวหาญเด็ดเดี่ยว ความคิดฉับไวเฉียบคม ตัดสินใจรวดเร็ว เป็นที่เคารพเกรงขาม ผู้ที่ได้ครอบครองเพชรราชาสีแดงนี้ จะต้องเป็นผู้ที่ปฏิบัติธรรมฝึกฝนให้จิตมีสติรู้เท่าทันอารมณ์ สีแดงพิเศษจะเป็นสีที่มีพลังอำนาจฤทธิ์อำนาจสูงกว่าสีปกติ

๓. **เขียว** หมายถึง อำนาจจิตที่มีความเมตตา เย็นกายเย็นจิต มีเดชบะบารมีของผู้ทรงธรรมที่มีจิตสัมผัสทางโลกกลับ ทำให้จิตมีความสงบเยือกเย็นมั่นคง ยิ่งสีเข้มยิ่งมีอำนาจของพลังที่สื่อผ่านมาจากเพชรราชา เป็นที่เคารพเชื่อถือเกิดจากการบำเพ็ญเพียรบะบารมี สัจจะอธิษฐานเป็นสีของกายทิพย์ท้าวสักกะเทวราช ผู้เป็นจอมเทพมีอำนาจฤทธาานุภาพจ้าวแห่งสรวงสวรรค์แห่งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๔. **สีเหลือง** หมายถึง ความนุ่มนวลมีสง่าราศรี แสดงถึงความมั่งคั่ง มีโชคลาภไหลมาเทมา มีความเจริญสดใสรุ่งเรืองดังทองคำ ที่มีคุณค่าในตัวเอง กระแสแห่งสียิ่งสีสดใสเท่าใดยิ่งมีกระแสแห่งโชคลาภทรัพย์สินเงินทองเปล่งประกายมากขึ้นเท่านั้น เป็นกระแสที่ทำให้น่าเกรงขามเคารพศรัทธาในความมีสง่าราศรี ดังเจ้าพระยาผู้มีศักดิ์มีศรีจะได้รับการช่วยเหลืออนุเคราะห์ให้หน้าที่กิจการเจริญก้าวหน้าราบรื่น

๕. **สีส้ม** หมายถึง พลังแห่งการป้องกันภัยจากอาวุธภัยอันตรายต่าง ๆ เป็นพลังที่มีความคิดเด็ดเดี่ยว กล่าวหาญ กล่าวคิดกล้าทำ เป็นผู้ที่มีความคิดก้าวหน้ายุติธรรมไม่เอาर्डเอาเปรียบผู้อื่นเป็นกระแสพลัง ลดสลายอุปสรรคพลังที่ไม่ดีที่เข้ามา ผู้ใดคิดจะมาเบียดเบียนต้องพ่ายแพ้นตนเองไปในที่สุด มีเทพที่มีคุณธรรมดูแลปกป้องรักษา เป็นสีแห่งพระบารมีพระสยามเทวาธิราช ที่ดูแลปกป้องรักษาคุ้มครองประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์จากภัยอันตรายจากศัตรูผู้ไม่เป็นมิตรที่คิดมากจะทำร้าย

^{๓๖}กฤษณะ ไตรลักษณ์, เพชรพญานาค และเขียวพญานาค, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๔๕.

๖. **สีม่วง** หมายถึง พลังที่มีอำนาจลึกลับ ยากที่จะรู้ได้เกี่ยวข้องกับจิตวิญญาณโอบตีกะ ภูติผีปีศาจ^{๓๗} ทำให้เกิดความเกรงกลัว ไม่กล้าที่จะคิดไม่ดี กระทำไม่ดีเหมือนมีพลังลึกลับ จ้องมอง อยู่ยั้งสีที่เข้มจนเกือบดำไม่ต้องพูดถึง มีพลังลึกลับอำนาจมากขึ้นเป็นทวีคูณป้องกันภูติผีปีศาจ คุณผีคุณคน คุณไสย การกระทำร้ายต่าง ๆ ให้เสื่อมสลายหายไปและเป็นสีที่สามารถดูดซับพลัง อำนาจกลับทั้งดีและไม่ดีได้ ขึ้นอยู่กับผู้ที่เป็นเจ้าของบุคคลที่มีวาสนาครอบครองเพชรนาคาสีม่วง นี้จะเป็นคนที่มีพลังลึกลับหรือมีสัมผัสพิเศษเรื่องลึกลับ ควรที่จะฝึกปฏิบัติจิตให้มีความเมตตา หนักแน่นปล่อยวางจากอารมณ์ที่มากกระทบให้จิตมีความโปร่งใสบริสุทธิ์ จะทำให้อาณาภพของ เพชรนาคาสีม่วงนี้จะเปล่งประกายออกมาครอบคลุมทั่วร่างตลอดเวลาเหมือนเกราะแก้วคุ้มครอง

๗. **สีฟ้า** หมายถึง ถึงผู้ที่มีบุญวาสนาที่ได้สร้างสมมาในอดีต มีน้ำใจกว้างขวางใส สะอาดน่าเคารพอ่อนน้อมดังเพื่อนสนิทชิดเชื้อกันมานาน พุดจาเจรจาติดต่อค้าขายคล่องตัว สะดวกเป็นผู้ที่มีบุญฤทธิ์ที่เหล่าเทพดาคุณแลค้ำชู เดินทางไปไหนมาจะมีความสะดวกสบาย

๘. **สีน้ำเงิน** หมายถึง ผู้ที่มีอำนาจวาสนาบารมีสูงมีทั้งบุญฤทธิ์และอิทธิฤทธิ์บารมีเป็นผู้ มีอำนาจผู้ปกครองมีทั้งเดชบะบารมีเป็นที่เคารพน่าเกรงขามมีขุมทรัพย์มหาศาลที่ซ่อนเร้นอยู่ตั้ง ร่มโพธิ์ร่มไทรที่แผ่กิ่งก้านร่มเย็นที่פקพิงแก่สรรพสัตว์มีพลังที่ป้องกันศัตรูภัยอันตรายต่าง ๆ ทั้ง แปรทิศจะต้องมีเทพพรหมเทวดาคุณแลปกปักรักษาตลอดเวลาเสริมสร้างบารมียิ่งขึ้น

๙. **สีชมพู** หมายถึง สีแห่งพลังอำนาจเมตตาตามหานิยม มหาเสน่ห์มหานิยมมีมนวล อ่อนโยนมีความโดดเด่นสะดุดตาดึงดูดสำหรับเพศตรงข้ามและผู้คนรอบข้างผู้ที่เกี่ยวข้องจะทำให้ ผู้คนรอบข้างเกิดความเมตตาช่วยเหลืออย่างน่าอัศจรรย์ใจยิ่งสีชมพูเข้มออกสดใสยิ่งมีพลังมหา เสน่ห์ดึงดูดเป็นที่รักใคร่เป็นที่พึงปรารถนาดังนางพญาที่สูงศักดิ์ส่งงามอย่างน่าประหลาดผู้ที่ ได้ครอบครองจะต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจที่ตั้งงามไม่นำพลังไปใช้ในทางไม่ดีกระทำกับเพศตรงข้าม จนกระทั่งผิดศีลในข้อที่สาม

๑๐. **สีขา** หมายถึง สีที่มีพลังอำนาจ สามารถที่จะยับยั้งอารมณ์ความคิดที่ใช้แต่ อารมณ์ทำให้สติปัญญาความรู้สึกผิดชอบชั่วดีที่ถูกที่ควรที่ตามไม่ทันจนกระทำพลาดพลั้ง ผิดพลาดไปจนเกิดความเสียหายเหมาะกับผู้ที่ขาดแหล่งพึ่งพิงทางจิตใจหรือผู้ที่มีจิตใจเลือนลอย เส่ร้างเสียใจผิดหวังท้อแท้และมีความพิเศษก็คือจะมีอาณาภพทางมีโชคมีลาภอย่างที่ไม่ถึง

^{๓๗} ฤกษ์ณะ ไตรลักษณ์, **เพชรพญานาค และเขี้ยวพญานาค**, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์ การพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๔๙.

การอธิษฐานจิตบูชาเพชรพญานาค^{๓๘} การบูชาเพชรพญานาค หรือเพชรเจ็ดสีมณีเจ็ดแสงนั้น มิใช่บูชาตามความหมายของสี่ว่าสี่นี้ดีอย่างนี้แบบนี้หรือสี่ที่เหมาะสมกับวันเกิดเดือนเกิดแล้วจะได้ตามนั้น จะต้องขึ้นอยู่กับบุญวาสนาบารมีที่ได้สร้างสมกันตั้งแต่ในอดีตชาติและเคยได้เป็นเจ้าของกันมาก่อน ผู้ดูแลจะต้องอยู่ในศีลในธรรมเป็นที่ตั้ง จึงจะต้องมีการอธิษฐานจิตเสียดบารมี ตามกำลังบุญวาสนาบารมีของตนเองว่าสี่ใดแบบใดจะคู่ควรกับบุญวาสนาบารมีของตัวเอง หรือได้คำแนะนำจากครูบาอาจารย์ผู้รู้เท่านั้น สำหรับผู้ได้เพชรพญานาคมาครั้งแรก คือ เมื่อได้หินมาก่อน ฝ่าให้อธิษฐานก่อนว่าอยากได้สี่อะไร ส่วนมากก็จะได้สี่ตามจิตที่อธิษฐานการอธิษฐานจิตบูชาเพชรพญานาค มีเครื่องสักการบูชา ดังนี้

๑. ธูป ๙ ดอก
๒. เทียนสี่ชมพูหรือสีขาว ๕ เล่ม
๓. ผลไม้ ๙ อย่าง มีมะพร้าวอ่อน กลัวย่น้ำว่า (ควรมี) เป็นต้น
๔. ทำพวงมะลิหรือพวงมาลัยอื่นๆ
๕. จุดธูปเทียนตั้งนะโม ๓ จบท่องไตรสรณะคม อาราธนาศีล ๕ บทพุทธคุณ ธรรมคุณ

สังฆคุณ

๖. สวดคาถาบูชา หรืออีกตำราบูชาด้วยคาถา นโม พุทธายะ นะมะ อะอุ สาธุ ข้าพเจ้าขอบูชาท่านปู่สุทนต์โทนาคราช พร้อมด้วยบริวารแห่งเมืองบาดาลทั้งหลายด้วยดอกมะลิ ผลไม้ นานา และน้ำบริสุทธิ เย็น ไสสะอาด ขอให้ข้าพเจ้าและครอบครัว มีอายุ วรรณะ สุขะ พละ แข็งแรง สมบูรณ์ และมีความสุข สมหวังในสิ่งที่ปรารถนาทุกประการเทอญ

๗. ตั้งจิตอธิษฐานตามที่ต้องการ (ไม่เกินกำลังของกฎแห่งกรรม) ตั้งจิตอธิษฐานด้วยความแน่วแน่ตั้งมั่นจบด้วยบทแผ่เมตตา เมื่อสำเร็จสมหวังดังที่ได้อธิษฐานทุกครั้ง จะต้องทำบุญใส่บาตรถวายสังฆทาน ถวายพระพุทธรูป เป็นต้น อุทิศถวายให้ “ท่านปู่พญาสุทนต์โทนาคราช พร้อมด้วยบริวารทั้งหลาย ตลอดจนเจ้ากรรมนายเวรเป็นที่ตั้ง” ซึ่งจะเป็นการสร้างกุศลผลบุญบารมีไปในตัว การอธิษฐานเพชรนาค ๙ สี^{๓๙} ให้นำเพชรพญานาคมาบรรจรวมกันในภาชนะเดียวกัน แล้วอธิษฐานให้หมุนตามเข็มนาฬิกา ผลออกมาดังนี้

๑. หมุน ๑ ครั้งป้องกันภัย

^{๓๘} กฤษณะ ไตรลักษณ์, เพชรพญานาค และเขี้ยวพญานาค, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๕๕.

^{๓๙} กฤษณะ ไตรลักษณ์, เพชรพญานาค และเขี้ยวพญานาค, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๕๙.

๒. หมุน ๒ ครั้ง ป้องกันอุบัติเหตุ
๓. หมุน ๓ ครั้ง ขอโชคลาภ
๔. หมุน ๔ ครั้ง สะท้อนป้องกันสิ่งไม่ดี (ป้องกันการทำร้ายจากศัตรู)
๕. หมุน ๕ ครั้ง ป้องกันสัตว์เลื้อยคลาน
๖. หมุน ๖ ครั้ง รักษาโรค
๗. หมุน ๗ ครั้ง ครอบครวอยู่เย็นเป็นสุข (สามี ภรรยารักกัน)
๘. หมุน ๘ ครั้ง ถ้าไม่สบายรักษาตนเอง
๙. หมุน ๙ ครั้ง ชนะศัตรูหมู่มาร

การที่นำเพชรพญานาคติดไปกับตัว เช่นเป็นเครื่องประดับเป็นหัวแหวน เป็นจี้ห้อยคอ เป็นสร้อยข้อมือก็ตามหรือนำมาบูชาเอาไว้ที่บ้าน ควรที่จะจัดหาพานรองรับตามความเหมาะสม วางผ้าแดงผ้าขาวรองพื้น ก่อนที่จะนำเพชรพญานาคหรือเครื่องประดับ ที่มีเพชรนาควางลงบนพานและจัดหาขันหรือถ้วยใส่น้ำสะอาดโรยมะลิร่วงวางบูชาไว้ตรงด้านหน้าพานที่วางบรรจุเพชรพญานาคอยู่ ควรจะเปลี่ยนน้ำสะอาดทุกวันหรือวันเว้นวันตามความเหมาะสมน้ำที่วางบูชาเพชรนาคนี้เป็นน้ำมนต์ที่มีพลังอำนาจใช้ดื่มกินอาบราดทั่วตัวไล่สิ่งไม่ดีสิ่งไม่ดีเสนียดจัญไรที่มาเกาะติดตามตัวเราเพื่อเป็นสิริมงคลเป็นเกราะคุ้มกันปกป้อง พร้อมระลึกขอบารมีท่านปู่พญาสุณัฒโตนคราชกำหนดเห็นเป็นรูปองค์พญานาคมาขดล้อมรอบตัวของเราส่องแสงสว่างเป็นรัศมีกระจายรอบตัวประมาณ ๑ วาหรืออาจจะหาขันหรือภาชนะที่ใส่น้ำสะอาดพร้อมขันหรือภาชนะเล็กที่ลอยน้ำได้เพื่อนำเพชรพญานาคหรือเครื่องประดับมีเพชรพญานาควางอยู่ในขันหรือภาชนะที่ลอยน้ำได้อีกทีหนึ่ง ถ้าต้องการทำน้ำมนต์ โดยการหาขันใส่น้ำสะอาดอัญเชิญเพชรพญานาค ลงแช่ในน้ำ พร้อมกับการจุดธูปเทียนบูชาท่องคาถา พร้อมกับสำรวมกายวาจาใจให้สงบนิ่งสักพักหนึ่งแล้วอธิษฐานขอน้ำนั้นมาดื่มหรืออาบเป็นอันเสร็จพิธี

๓.๖ สรุป

กล่าวโดยสรุปความเชื่อเรื่องพญานาคในทัศนะของคนไทยทั่วไป เชื่อว่าพญานาคเป็นกึ่งเทพและสัตว์มีอิทธิฤทธิ์ แปลงกายเป็นมนุษย์และสิ่งอื่นได้ตามสภาวะเหตุการณ์ พญานาคได้แสดงอิทธิฤทธิ์ปรากฏให้เห็นด้วยการทำรอยเลื้อยให้มองเห็น ทำเป็นดวงไฟพุ่งขึ้นจากแม่น้ำโขงที่เรียกว่าบั้งไฟพญานาค ปรากฏเป็นงูใหญ่ว่ายอยู่กลางน้ำโขง ทำบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ใช้รักษาโรคที่คงคาชะโนด พระมหาเถรไทยได้อาศัยอิทธิฤทธิ์ของพญานาคเป็นอูบยา ถ้ายทอดธรรมทำให้เกิดศรัทธาแก่ชาวพุทธ และสร้างศาสนวัตถุบำรุงพระพุทธศาสนา ประชาชนที่อาศัยในแถบลุ่มน้ำโขง

เคารพบูชาพญานาคว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขอพรให้ป้องกันภัย ให้ความอุดมสมบูรณ์ และขอโชคลาภ จากความเชื่อดังกล่าว ทำให้สังคมไทยแถบลุ่มน้ำโขง เกิดแนวคิดใหม่ในพิธีกรรม ศิลปกรรม ประเพณีกรรม เช่น การปล่อยเรือไฟบูชาแม่น้ำและเจ้าแห่งน้ำคือพญานาค พัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวควบคู่กันไป

บทที่ ๔

อิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน

สังคมไทยนั้น นอกจากเชื่อว่าพญานาคนั้นเป็นสัญลักษณ์แห่งน้ำ และความอุดมสมบูรณ์แล้ว นาคยังเป็นสัญลักษณ์ของความยิ่งใหญ่คู่ควรกับสถาบันอันสูงส่ง อิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคนี้ได้ส่งผลให้สังคมไทยมีการพัฒนาแนวคิดใหม่เกิดขึ้นหลายด้าน สร้างความสามัคคี ความสงบสุขในสังคมอีกด้วย ในพระไตรปิฎกกล่าวไว้ว่าราชาแห่งนาคคือท้าววิรูปักษะปกครองนาคทั้งหลายบนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ทางทิศตะวันตก เป็นหนึ่งในสี่ของจอมเทวดาได้กำหนดกรอบการศึกษาไว้ ๔ ประการ คือ (๑) ด้านศิลปกรรม (๒) ด้านประเพณี (๓) ด้านไสยศาสตร์ (๔) พญานาคกับศาสนวัตถุในพุทธสถาน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๔.๑ ด้านศิลปกรรม

นาค หรือพญานาคในงานศิลปกรรมนั้น เป็นความเชื่อที่สร้างขึ้นอย่างตั้งใจ เพื่อสะท้อนหรือถ่ายทอดรูปพญานาคที่ผู้สร้างสรรค์ ต้องการสื่อให้ผู้ได้พบได้เห็นรับทราบถึงความรู้สึกนั้น ในภูมิภาคเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเรียกชื่อต่างกันไปและมีลักษณะตามความเชื่อในแต่ละภูมิภาคต่างกัน มีลักษณะร่วมกันคือ เป็นงูขนาดใหญ่มีหงอนเป็นสัญลักษณ์แห่งความยิ่งใหญ่ ความอุดมสมบูรณ์ความเชื่อดังกล่าวได้ถ่ายทอดแนวคิดเข้ามาสู่งานด้านศิลปกรรมไทย^๑ จึงมักจะเห็นสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับนาคได้เสมอในงาน จิตรกรรม ประติมากรรมและหัตถกรรม ซึ่งเป็นศิลปกรรม ที่ราวบันไดโบสถ์นั้นได้สร้างขึ้นตามความเชื่อ บันไดนาค ก็ด้วยความเชื่อดังกล่าว แม้ตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากดาวดึงส์ ก็โดยบันไดแก้วมีสี่ชั้น ที่เทวดาเนรมิตขึ้นและมีพญานาค จำนวน ๒ ตน เอาหลังหนุนบันไดไว้

(๑) สถาปัตยกรรม นาคเป็นส่วนประกอบที่สำคัญทางสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะตามอาคารวัดต่าง ๆ หลังคาอาคารที่สร้างขึ้นสำหรับสถาบันพระมหากษัตริย์ และสถาบันศาสนสถานตามคตินิยมที่ว่า นาคยิ่งใหญ่คู่ควรกับสถาบันอันสูงส่ง เช่น นาคสะดุ้ง ที่ทอดลำตัวยาวตามบันไดนาคลายอง ซึ่งเป็นป้านลมหลังคาโบสถ์ ที่ต่อเชื่อมกับนาคสะดุ้ง นาคเปื้อน นาคจำลอง และนาคทนต์ คันทวยรูปพญานาค นาคสะดุ้ง รับอิทธิพลพญานาคที่เห็นเด่นชัด คือ โบสถ์วิหาร สถูป และสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ที่ทำให้เกิดความสุข และเป็นที่พักใจได้ ภาพของงูใหญ่มีหงอน สัญลักษณ์แห่ง

^๑หม่อมเจ้าสุภัทดิศ ดิศกุล, **นาคในงานศิลปกรรมขอมโบราณ**, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๖๒, (ภาคผนวก ข) (รูปที่ ๑๓).

ความยิ่งใหญ่ ความอุดมสมบูรณ์ ความมีวาสนา และบันไดสายรุ้งสู่จักรวาล เป็นผู้มืทธิฤทธิ์ จาก การจำศีล บำเพ็ญภาวนา ศรัทธาในพุทธศาสนา ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มักจะพบภาพหน้าโบสถ์ตาม วัดต่าง ๆ บันไดขึ้นสู่วัดในพุทธศาสนา ภาพเรื่องราวที่เกี่ยวข้อง กับศาสนาพุทธอีกมากมาย เช่น สถาปัตยกรรมของวัดภูมินทร์ จังหวัดน่านที่สร้างกำแพงรอบโบสถ์ และในส่วนที่เป็นน้ำ ก็ใช้ พญานาคเป็นสัญลักษณ์จะมีขนาด ๒ ตัว เลื้อยผ่านตลอดฐานโบสถ์ และเหยียดลำตัวยาวไปตาม แนวแกนทิศเหนือ ใต้ บนฐานเตี้ย ๆ ซึ่งเป็นซุ้มทึบมา ตรงมุมทั้งสี่ มีโบเสมาตั้งอยู่ และแม้ว่ารอบ โบสถ์นี้จะได้สร้างกำแพงล้อมไว้ แต่มุมที่ตั้งโบเสมาทั้งสี่มุมก็ได้ก่อมุมกำแพงไว้เป็นเครื่องชี้แนว เพื่อสร้างความรู้สึกว่ามีกำแพงรอบโบสถ์ และพญานาคไว้ด้วยกัน โดยเหตุที่พญานาคเป็น สัญลักษณ์แห่งน้ำ ลักษณะของแผนผังจึงเหมือนกับว่ามีสระน้ำสี่เหลี่ยมที่มีโบสถ์อยู่ตรงกลาง พญานาคราชคู่ ทำหน้าที่เป็นพาหนะว่า้ยข้ามทะเลแห่งวิภูสงสารและเทินพระวิหารไว้ จึง เปรียบเสมือนเรือสำเภาทอง ที่จะนำพามนุษย์ข้ามพ้นโสมสงสารไปได้^๒ วัดภูมินทร์ จึงถือว่าเป็น พระอารามขนาดเล็ก ที่ทรงคุณค่าดังเพชรน้ำเอกของพุทธศิลป์ล้านนา และคือเพชรประดับยอด มงกุฎพุทธศิลป์เมืองน่าน จึงทำให้วัดภูมินทร์เป็นวัดในต่างจังหวัดวัดแรกที่มีภาพประดับบนผนังตร ของไทย ที่ได้รับการตีพิมพ์ภาพพญานาคราชคู่เทินพระวิหาร ไว้ในธนบัตรไทย ฉบับละ หนึ่งบาท ตั้งแต่แผ่นดินรัชกาลที่แปดแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อเกือบร้อยปีก่อนอันทรงคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์มาตราบจนวันนี้ ในจำนวนองค์ประกอบสถาปัตยกรรมทั้งหลาย ซึ่งมีอยู่มากมายนี้ไม่มีอะไรที่จะสำคัญเท่าพญานาค เพราะไม่ว่าจะมองไปทางไหนก็จะเห็นแต่พญานาคปรากฏอยู่ทั่วไป ในรูปแบบต่าง ๆ กันและในจุดต่าง ๆ ของสิ่งก่อสร้างโดยเฉพาะอย่างยิ่งบนหลังคาจะสังเกตเห็น พญานาคอยู่ทั่วไป นอกจากจะเป็นสัญลักษณ์ของน้ำที่ไหลลงมาจากยอดเขาพระสุเมรุแล้ว สัญลักษณ์ของน้ำไหลจากหลังคาทำให้ ต้องย้อนคิดไปถึงเรื่องอีก เพราะถ้านำเรือมาคว่ำลาลงเป็น หลังคาและเรื่อนั้นเพิ่งเข้ามาเทียบชายฝั่ง ลำเรือยังเปียกโชกอยู่ น้ำก็จะไหลลงมาโดยรอบ อย่างไรก็ตามน้ำหรือ พญานาคซึ่งไหลลงมาจากหลังคาทำให้เกิดมีองค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่สำคัญ

(๒) ปฏิมากรรม รับอิทธิพลพญานาคมาจากพระพุทธรูปศาสนา ที่เป็นรากฐานวัฒนธรรม ตามความเชื่อของพุทธศาสนิกชน และยังมีบทบาทสร้างความคิดสร้างสรรค์ และยังให้แง่คิดปริศนา ธรรม นาคสะดุ้ง ปฏิมากรรมตามบันไดทางขึ้นโบสถ์ของวัดไทย ในงานปฏิมากรรมไทย ก็มักได้เห็น สัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับนาค และด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนา นาคได้แฝงตัวอยู่ตาม ในวัดช่วยปกป้องคุ้มครองพระพุทธรูปศาสนา เป็นส่วนประกอบสำคัญของอาคาร อย่าง ซ่อฟ้า

^๒สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **นาคที่ปรากฏในงานศิลปกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๐๓), หน้า ๕๔.

ใบระกา หางหงส์ ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องกับเรือเป็นโขนเรือ (หัวเรือ) ในขบวนแห่เรือพยุหยาตราชลมารค ในพระราชพิธีได้แก่ เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช และเรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์ ส่วนงูใหญ่อาจไม่ค่อยมีใครพูดถึง แต่กล่าวถึงงูใหญ่ที่ปรากฏอยู่ในตำนานความเชื่อทางภาคใต้ของไทยซึ่งเป็นความเชื่อในท้องถิ่นนั้นมีความเชื่อเรื่องงูทวด หรืองูตัวใหญ่ที่จะมาช่วยคุ้มครองปกป้องรักษา เป็นต้น

(๓) จิตรกรรม รัปธิพิพลาพญานาคมาจากศิลปะอินเดีย แต่ในประเทศไทยมีการสืบทอดเรื่องราวที่ปรากฏใน พระพุทธศาสนาผ่านงานจิตรกรรมในโบสถ์ วิหาร ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดดุสิตาราม^๓ พญามุจลินทนาคราชแผ่พังพานใหญ่ เหนือพระเศียรพระพุทธรองค์ ขณะที่ทรงเสวยวิมุตติสุขตลอด ๗ วัน รูปหัวพญานาคตรงกลางสันหลังคา มักจะมีปราสาทองค์เล็ก ๆ หรือฉัตรตั้งอยู่ ซึ่งมีความหมายถึงเขาพระสุเมรุ และน้ำจะต้องไหลลงมาจากจุดนี้ซึ่งใช้พญานาคหรือมังกรเป็นสัญลักษณ์ ดังนั้นหัวพญานาคจะต้องพุ่งไปสู่หัวหลังคาและหยุดพัก ณ ที่นั้นก่อนที่จะหันหัวไหลต่อไปเป็นรูปลำยอง เมื่อเรามองดูงานจิตรกรรมและปฏิมากรรมของ พญานาค หรือนาค แม้เรารู้ จากการบอกเล่าว่าเป็นจินตนาการเชิงศิลปะ และยังซ่อนอีกชั้นหนึ่งว่าเป็นศิลปะเชิงพุทธศาสนา แต่เราก็ไม่สามารถลอกเปลือกของจินตนาการออกไปที่ละชั้น ๆ จนถึงเนื้อตัวจริง ๆ ของสิ่งที่เป็นตัวต้นแบบนั้น เราไม่รู้ว่ามีคนในปี พ.ศ. ๑ หรือเลยขึ้นไปก่อนหน้านั้นได้พบเห็นสัตว์ที่เรียกว่าพญานาคจริง ๆ หรือไม่ หรือแม้เป็นเพียงพบเห็นสัตว์ที่มีรูปร่างลักษณะหลัก ๆ ใกล้เคียงกับที่เห็นในงานจิตรกรรม นั้นหรือไม่ คือ เป็นงูใหญ่ เกล็ดใหญ่หนา มีหงอนที่หัว มีสิ่งที่คล้ายเคราของมนุษย์อยู่ใต้คาง

ดังนั้น พญานาคในด้านศิลปกรรมนั้น ได้สะท้อนความรู้สึกหรือถ่ายทอดรูปพญานาค ที่ผู้สร้างสรรค์ต้องการสื่อให้ผู้พบเห็นทราบถึงความรู้สึกนั้น ในงานปฏิมากรรมนั้น พญานาคมีบทบาทสร้างความเคารพนับถือ ให้แก่คติปริศนาธรรม เช่น นาคสะดุ้ง ซึ่งเป็นปฏิมากรรมทางขึ้นโบสถ์ของวัดไทย ในทางสถาปัตยกรรมนาคเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ สำหรับสถาบันพระมหากษัตริย์ และสถาบันศาสนสถาน ตามคตินิยมที่ว่า นาคยิ่งใหญ่อคู่ควรกับสถาบันอันสูงส่งในพุทธศาสนา ภาพเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ เช่น สถาปัตยกรรมของวัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน ที่สร้างกำแพงรอบโบสถ์ และในส่วนที่เป็นน้ำ ก็ใช้พญานาคเป็นสัญลักษณ์จะมีนาค ๒ ตัวเลื้อยผ่านตลอดฐานโบสถ์ และเหยียดลำตัวยาวไปตามแนวแกนทิศเหนือ ใต้ เหมือนมีกำแพงรอบโบสถ์ และพญานาคไว้ด้วยกัน โดยเหตุที่พญานาคเป็นสัญลักษณ์แห่งน้ำ เป็นพาหนะว่ายน้ำข้าม

^๓ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **นาคที่ปรากฏในงานศิลปกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๐๓), หน้า ๕๘. (ผนวก ข) (รูปที่ ๑๔)

ทะเลแห่งวิญญูสงสาร และเทินพระวิหารไว้ จึงเปรียบเสมือนเรือสำเภาทอง ที่จะนำพามนุษย์ข้ามพ้น โอบมสงสารไปได้ ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดคูลีตาราม พญามุจจลินทนาคราชแผ่พังพานใหญ่ เหนือ พระเศียรพระพุทธรองค์ ขณะที่ทรงเสวยวิมุตติสุขตลอด ๗ วัน รูปหัวพญานาคตรงกลางสันหลังคา มักจะมีปราสาทองค์เล็ก ๆ หรือฉัตรตั้งอยู่ ซึ่งมีความหมายถึงเขาพระสุเมรุและน้ำจะต้องไหลลงไป จากจุดนี้ ซึ่งใช้พญานาคหรือมังกรเป็นสัญลักษณ์ ดังนั้นหัวพญานาคจะต้องพุ่งไปสู่จั่วหลังคาและ หยุดพัก ณ ที่นั่น อิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคจึงมีผลต่อสังคมไทยผ่านงาน ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ปฎิมากรรม และจิตรกรรมจนยากที่จะแยกจากกัน

๔.๒ ด้านประเพณี

ในขณะที่พุทธศาสนิกชน ขาดความศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนา ทั้งผู้ที่อยู่นอกศาสนา ศาสนาเดียวกัน และผู้ไม่มีศาสนา ซึ่งพญานาคเองก็เป็นผู้ที่หาหนทางศึกษาธรรม อันหมายถึง ปลายทางความหลุดพ้นจากกิเลสอันเป็นความสุขที่แท้จริง แต่มนุษย์เราผู้ขึ้นชื่อว่าเป็นสัตว์ ประเสริฐ สามารถทำได้เห็นอกว่านาคมากมายนัก แต่ศรัทธาในพระพุทธรูปกลับลดน้อยถอย ลงสิ่งดีงามทางประเพณีบางอย่างได้หายไปจากสังคมไทย โดยเห็นได้อย่างชัดเจน คือ การขาด ความรู้ ความเข้าใจ และความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธรูปศาสนา ทำให้ประเพณีกรรมที่ดีงามถูกลืมไป กับกระแสนิยมของสังคมยุคใหม่ กิจกรรมที่เคยปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคม เช่น การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ศิลปกรรม กฎหมาย คุณธรรม ความเชื่อ ประเพณียังเป็นเอกลักษณ์ในการหล่อหลอมสังคมเข้าไว้ด้วยกันอย่างเหนียวแน่น และ ยังส่งผลให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามแม้สัญลักษณ์ของปีมะโรงจะ ต่างกันไปตามความเชื่อ ตามประเพณีวัฒนธรรมและไม่ว่าจะเป็น ฐใหญ่ นาค หรือ มังกร สิ่งที่ไม่ ต่างกัน คือ การนำเอาสัญลักษณ์ของสัตว์เหล่านั้นผูกพันกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่และปรับความเชื่อ จินตนาการสอดคล้องกับสัญลักษณ์เหล่านั้น หากคิดไปทางบวกก็จะทำให้ผู้นั้นเดินตามความคิดที่ ดีงามเป็นผลให้เจริญก้าวหน้า และประสบความสำเร็จในชีวิต แต่หากคิดในทางลบหนทางที่จะทำ ให้ชีวิตประสบความสำเร็จก็ลดลง

๔.๒.๑ ประเพณีโบราณ

ด้านประเพณีเป็นกิจกรรมที่มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์และมีความสำคัญต่อสังคม เช่น ประเพณีโบราณ ซึ่งชายไทยเมื่ออายุครบ ๒๐ ปี จะต้องอุปสมบทเป็น พระภิกษุเพื่อทดแทนพระคุณพ่อแม่ ซึ่งสังคมชาวพุทธเราเชื่อว่าถ้าพ่อแม่ท่านใดมีลูกชายได้บวชให้ จะได้อนุญใหญ่ เมื่อตายไปจะได้เกาะชายผ้าเหลืองนี้ขึ้นสวรรค์ พบความสงบสุข จึงได้ถือปฏิบัติสืบ

กันมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ก่อนจะถึงวันอุปสมบทจะต้องเตรียมตัวโกนหัวนุ่งขาวห่มขาวทอง
 บทขอบวช หรือบทขานนาคให้ได้ก่อน และมักจะทำพิธีเรียกขวัญนาค สอนนาคพร้อมกันไปด้วย
 คำเรียกผู้ที่จะอุปสมบทว่า นาคนั้น น่าจะมาจากครั้งสมัยพระพุทธเจ้า มีพญานาคตนหนึ่งได้ฟัง
 ธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าแล้วได้เกิดศรัทธาอย่างแรงกล้า จึงได้แปลงกายเป็นมนุษย์ขอบวช
 เป็นพระภิกษุ แต่อยู่มาวันหนึ่งเข้านอนในตอนกลางวัน หลังจากหลับแล้วมนต์ได้เสื่อมกลายเป็นงู
 ใหญ่ จนพระภิกษุรูปอื่นไปเห็นเข้า ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงทราบ จึงให้พ้นจากพระภิกษุนาคนั้น
 เพราะเป็นสัตว์เดรัจฉาน นาคตนนั้นผิดหวังมากจึงขอถวายคำว่า นาค ไว้ใช้เรียกผู้ที่เข้ามาขอบวช
 ในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นอนุสรณ์ในความศรัทธาของตน ต่อจากนั้นมา พระพุทธเจ้าจึงทรง
 บัญญัติไม่ให้สัตว์เดรัจฉาน ไม่ว่าจะเป็นนาค ครุฑ หรือสัตว์อื่น ๆ บวชอีกเป็นอันขาด จึงเรียกการ
 บวชนี้ว่า บวชนาค จากศรัทธาความเชื่อที่พญานาคได้ถวายคำว่า นาค สำหรับเรียกผู้ที่เข้ามาขอ
 บวชในพระพุทธศาสนานี้ ได้ถือเป็นประเพณีสืบต่อกันมาของชาวพุทธที่เชื่อว่า นาค คือ ผู้ไม่มีบาป
 ผู้บริสุทธิ์ มีความประเสริฐบริสุทธิ์กว่ามนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้พร้อมที่จะปฏิบัติธรรมให้เข้าถึงความ
 หลุดพ้น ต่อไปภายหน้าแม้นาคจะบวชไม่ได้ก็ขอให้ผู้ที่กำลังเตรียมตัวเพื่อจะบวชนั้นมีชื่อ เรียกว่า
 นาค ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของประเพณีเรียกว่า ทำขวัญนาค ขานนาค บวชนาค เพื่อให้ได้มีการ
 ตรวจสอบให้แน่ใจว่าผู้ที่จะมาบวชนั้นมีใช่พญานาค แต่เป็นคนแน่นอน ในการบวชจึงกำหนดให้มี
 ระเบียบว่า พระคู่สวดสององค์จะต้องพาผู้บวช ออกไปสอบสวนนอกประตูพระอุโบสถใน
 คำสอบสวนนั้นมีคำถามหนึ่งถามว่า มนุสฺสโสสิ (เจ้าเป็นคนหรือเปล่า) พิธีบวชนาคยุคแรกเริ่มเดิมที
 มีร่องรอยเหลืออยู่ในพม่า คือ นาคยังไม่ปลงผมโกนหัว ชาวพม่าจะเอานาคขึ้นม้าแห่ไปรอบ ๆ ตาม
 สถานที่สำคัญเพื่อบอกกล่าวขอขมา ตามความเชื่อก่อนถึงเวลาจะเข้าโบสถ์ขออุปสมบท จึงค่อย
 โกนหัวเข้าสู่พิธีอุปสมบท ซึ่งมีความแตกต่างจากชาวไทย ทุกวันนี้ที่ให้นาคโกนหัวก่อน แล้วค่อยแห่
 นาค^๕ ไปขอเข้าบวชในโบสถ์

สรุป อิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคนั้นจะเห็นได้ว่า มีมาแต่ครั้งสมัยพระพุทธเจ้าที่
 พญานาคศรัทธาที่เกิดจากการได้ฟังธรรม และแปลงกายเป็นมนุษย์มาขอบวชเป็นพระภิกษุ
 กระทั่งวันหนึ่งเข้านอนตอนกลางวันขาดสติมนต์เสื่อมร่างจึงกลับเป็นพญานาค เมื่อพระพุทธเจ้า
 ทราบจึงให้พ้นจากการเป็นพระภิกษุ ด้วยแรงศรัทธาในพระพุทธศาสนา พญานาคได้ขอถวายคำว่า

^๕ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **เที่ยวเมืองพม่า**, (ศิลปวัฒนธรรมฉบับ
 พิเศษ, : ม.ป.ท., ๒๕๔๕), หน้า ๕๐.

นาค สำหรับเรียกผู้ที่เข้ามาขอบวชในพระพุทธศาสนา จากอิทธิพลแห่งความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของพญานาคนี้ ได้ส่งผลให้เกิดประเพณีเรียกขานผู้ที่จะมาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาว่า นาค สืบแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน

๔.๒.๒ ประเพณีปล่อยเรือไฟ

ประเพณีไหลเรือไฟ บางที่เรียกว่า ลอยเรือไฟ หรือ ล่องเรือไฟ หรือ ปล่อยเรือไฟ เป็นพิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่นิยมทำกัน ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ (วันออกพรรษา) โดยเฉพาะท้องถิ่นที่มีชัยภูมิเหมาะสม คือ มีแม่น้ำหรือลำน้ำ เท่าที่ปรากฏจะมีแนวทางที่คล้ายกันและอยู่บนพื้นฐานความเชื่อต่าง ๆ เป็นต้น เรือไฟในสมัยโบราณนั้นมีรูปแบบที่เรียบง่าย โดยทำจากต้นกล้วยและลำไม้ไผ่ที่หาได้มาจัดทำเป็นโครงเรือไฟง่าย ๆ พอที่จะทำให้ลอยน้ำได้ การประดับตกแต่งเรือไฟภายในเรือไฟจะประดับด้วยดอกไม้ ธูป เทียน ตะเกียง ชี้อัด สำหรับจุดให้สว่างไสว ก่อนจะปล่อย เรือไฟลงกลางลำน้ำโขงงานประเพณีไหลเรือไฟ หรือ งานประเพณีไหลเรือไฟ (ในภาษาท้องถิ่นอีสาน) เป็นประเพณีที่จัดขึ้นทั่วไปในหลาย จังหวัดในภาคอีสาน

พิธีไหลเรือไฟ การจัดประเพณีไหลเรือประเพณีไหลเรือไฟของจังหวัดนครพนม จัดว่าเป็นงานไหลเรือไฟที่ยิ่งใหญ่ระดับประเทศ^๕ จังหวัดนครพนม และหนองคาย (มีทำเลที่ตั้งติดแม่น้ำโขงเหมือนกัน) มีความเชื่อว่าเป็นการบูชารอยพระพุทธบาทที่ประทับไว้ ที่ริมฝั่งน้ำนันทานที่ซึ่งตามพุทธประวัติกล่าวว่า ครั้งที่พญานาคได้ทูลอาราธนาพระพุทธองค์ไปแสดงธรรม ในพิภพของนาคได้เมื่อบาดาล เมื่อพระองค์เสด็จกลับ ทางฝ่ายพญานาคได้ทูลขอให้พระองค์ประทับรอยพระพุทธบาทไว้ ณ ริมฝั่งน้ำนันทานที่ พระองค์การไหลเรือไฟ ในภาคอีสานนั้นเริ่มต้นครั้งแรกเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานยืนยันแน่ชัดสันนิษฐานว่าคงมีมาก่อนที่พุทธศาสนา โดยได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย สมัยที่นำอารยธรรมเข้ามาเผยแพร่ในแถบสุวรรณภูมิ ดังพบว่าประเพณีงานบุญโดดเด่นที่จัดขึ้น ในภาคอีสานมักเกี่ยวโยงหรือผูกพันกับเรื่องของไฟเกือบทั้งสิ้น เช่น งานแห่เทียนเข้าพรรษา บุญบั้งไฟ จึงได้ประทับรอยพระพุทธบาทไว้ ณ หาดทรายริมน้ำตามประสงค์ของพญานาค รอยพระพุทธบาทที่ประทับไว้ไม่เพียงแต่เป็นที่เคารพสักการะของเหล่าพญานาคเท่านั้น ยังเป็นที่เคารพของเหล่าเทวดาและมนุษย์ด้วยจนแสดงออกด้วยการไหลเรือไฟบูชารอยพระพุทธบาทของพระองค์^๖

^๕ไพโรจน์ เพชรสังหาร, **คติเรื่องนาคในภาคอีสาน นาคในประเพณีกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๕๐, (ภาคผนวก ข) (รูปที่ ๑๔).

^๖เสฐียร โกเศศ (นามแฝง), **หนังสือวัฒนธรรมและประเพณี**, (ม.ป.ท.,ม.ป.ป.), หน้า ๑๙.

สรุป ประเพณีปล่อยเรือไฟนั้นเกิดขึ้นจากการรับอิทธิพลความเชื่อมาจากชาวอินเดีย ที่เชื่อว่าไฟเป็นเทพเจ้าองค์หนึ่งของศาสนาพราหมณ์ เรียกว่าเทพอัคคี มีฐานะรองจากพระอินทร์ ส่วนในไทยประเพณีงานบุญโดดเด่นที่จัดขึ้น ในภาคอีสานมักเกี่ยวโยงหรือผูกพันกับเรื่องของไฟ เกือบทั้งสิ้น เช่น งานแห่เทียนเข้าพรรษา บุญบั้งไฟ พิธีไหลเรือไฟ ที่จังหวัดนครพนม และหนองคายเชื่อว่า เป็นการบูชารอยพระพุทธรูปที่ประทับไว้ ที่ริมฝั่งน้ำนันทานที่ประเพณีการปล่อยเรือไฟ เดิมนั้นชาวอีสาน ถือว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติที่ควบคุมดูแลกระแส น้ำหลวงหรือแม่น้ำใหญ่ เมื่อถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ จึงมีประเพณีไหลเรือไฟบูชาพญานาค ๑๕ ตระกูลในแม่น้ำโขง ประเพณีไหลเรือไฟ เป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ชาวอีสานสืบทอดปฏิบัติในเทศกาลออกพรรษา ทำกันในวันขึ้น ๑๕ ค่ำถึงแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ตามแม่น้ำลำคลอง

๔.๒.๓ ประเพณีบุญกองฮอด

บุญกองฮอด เป็นประเพณีเก่าแก่ที่พญานาคเข้ามามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ด้วยเชื่อว่าพญานาค คือผู้มีอำนาจ วาสนา บารมี จึงใช้วัสดุที่ทำรวงน้ำเป็นรูปพญานาคให้น้ำไหลผ่านเพื่อไปฮอดน้ำ (รดน้ำ) พระสงฆ์ นิยมทำกันในเดือน ๓ หรือเดือน ๔ เป็นประเพณีนิยมประเพณีหนึ่งของชาวอีสาน โดยเป็นความดีความชอบที่ชาวบ้านยกให้พระสงฆ์ ทำพิธีกรรม ทำน้ำอบ น้ำหอม ให้ประชาชนมาสงฆ์พระในโอกาสพิเศษ เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ แก่พระภิกษุสงฆ์ และรวมใจชาวบ้าน

อีกนัยหนึ่งกล่าวกันว่านอกจากจะเป็นสิริมงคลแก่ผู้เข้าร่วมพิธีกล่าวแล้วเชื่อกันว่าผู้เข้าร่วมพิธีนั้นจะประสบแต่ความสุขสวัสดิ์ เจริญด้วย อายุ วรรณะ สุข พละ และกำลังสติปัญญาพร้อมลาภยศ เพราะถือว่าเป็นผู้ได้ร่วมฮอดสงฆ์พระมหาเถระ ผู้มีความรู้ทางธรรม และจะได้รับส่วนแห่งบุญวาสนาบารมีของท่านเหล่านั้น ในพิธีกรรมนั้นเริ่มจาก ผู้สูงอายุ และชาวบ้านทั่วไป จะเข้าแถวกันฮอดน้ำ (รดน้ำ) ให้น้ำไหลไปตามรางที่ทำเป็นรูปพญานาค แล้วไหลไปรดตัวพระสงฆ์ เสร็จแล้วเอาจีวรเก่าออก แล้วเอาจีวรใหม่มาห่มแทน ถวายบริวาร ขอบรับศีลรับพรจากท่านพระสงฆ์ เป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านจัดขึ้นเพื่อยกย่องพระรูปใดรูปหนึ่งที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ยกย่องพระดีมีคุณธรรม มีความสามารถในชุมชนขึ้นเป็นสำเร็จ ซาคุ ฯลฯ เป็นการทำพิธีเถรภิเสก มอบถวายสมณศักดิ์กันในระดับชาวบ้าน โดยชาวบ้านเพื่อประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่ายในชุมชน นับว่าเป็นกิจกรรมที่ใหญ่พอสมควร เสร็จแล้วชาวบ้านจะเอาฮ่องมาให้ดี ผู้เป็นทายกมัดจะหิ้วเชือกฮ่องไว้ (หากฮ่องใหญ่ ให้จับที่เชือกแขวนแทน) พระที่รับการฮอดน้ำจะเอากำปั้นตีจุมฮ่อง ๓ ครั้ง แต่ละครึ่งที่ตีให้บริกรรมว่า สีหะทานัง นะทันเตเต ประริสาสุ วิสาระทา ต่อจากนั้นก็ไปให้ศีล และรับถวายกองหอดทั้งหมดจากญาติโยม ให้พร เป็นอันจบพิธี การเรียนชานผู้ได้รับการรดน้ำนี้เปลี่ยนชื่อ

เป็นผู้มียศทางสังคม ครั้งแรกเรียก สำเร็จ สำเด็ด สึกออกมาเรียกว่า จารย์ ครั้งที่สอง เรียก ขา สึกออกมาเรียกว่า จารย์ชา ครั้งที่สาม เรียก ยาคุ สึกออกมาเรียกว่า จารย์คู้ ครั้งที่สี่ เรียก ยาทาน สึกออกมาเรียกว่า จารย์ทาน^๗

สรุป พิธีบุญข้าวกรรม หรือบุญของฮตนั้น เกิดจากอิทธิพลความเชื่อพญานาคเป็นผู้มี วิชาสมาธิ ผู้สูงอายุและชาวบ้านจึงนำความเชื่อนี้มาใช้ในพิธีกรรม ได้จัดงานนี้ขึ้นก็เพื่อเป็นการ ยกย่องพระสงฆ์ที่มีคุณธรรมในชุมชนของตนเองขึ้น เพื่อให้เกิดความสุขสวัสดิ์ เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุข และกำลังสติปัญญา พร้อมลาภยศ เพราะถือว่าเป็นผู้ได้ร่วมฮตนี้พระเถระผู้ทรงธรรม ฝ่ายพระสงฆ์ก็ได้รับประโยชน์จากการที่ได้รับถวายผ้าไตรจีวร และบริวาร ได้รับการยกย่องเรียกว่า สำเร็จ ขา ยาคุ ยาทาน ตามลำดับที่ผ่านพิธีฮตนี้

๔.๒.๔ ประเพณีขอฝน

การขอฝนโดยใช้พิธีกรรมที่เรียกว่า บุญบังไฟ เป็นหนึ่งในฮีตสิบสองเดือนของชาวอีสาน ที่โดดเด่น คือ ที่จังหวัดยโสธร นิยมทำกันในเดือน ๖ หรือเดือน ๗ เป็นช่วงต้นของฤดูฝน ที่ชาวนา เข้าสู่การทำนา หว่านกล้า เตรียมไถเตรียมผืนนาไว้เพาะปลูก เพื่อเป็นการบูชาพญาแถนขอฝนให้ ตกต้องตามฤดูกาล จึงจุดบังไฟขอฝนจากเทพยดา คือ พญาแถน ที่คนอีสานเชื่อว่าเป็นเทพที่ทำให้ เกิดฝนตก พิธีจุดบังไฟบูชาพญาแถน ซึ่งมีปรากฏให้เห็นในวรรณกรรมและตำนานพื้นบ้านของ อีสาน ประเพณีขอฝนจึงมีความเกี่ยวข้องกับผู้มีหน้าที่ให้น้ำหรือเจ้าแห่งน้ำ เช่น พญาแถน ประเพณีบุญบังไฟ เป็นฮีต (จารีต) สำคัญ ฮีตหนึ่งของชาวอีสานทั่วทั้งภูมิภาค

ตำนานของประเพณีบุญบังไฟ ผูกพันกับนิทานพื้นบ้านเรื่องสงครามระหว่างพญาคัน คากกับพญาแถน เรื่องนี้เริ่มจากพระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นพญาคันคาก (คางคก) อาศัยอยู่ใต้ ต้นไม้ใหญ่ครั้งนั้น พญาแถน เทพผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์ผู้ดลบันดาลให้ฝนตก เกิดไม่พอใจชาวโลก จึงบันดาลให้ฝนไม่ตก ตลอด ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน ชาวเมืองทนไม่ไหวจึงคิดทำสงครามกับพญา แถน แต่สู้พญาแถนกับกองทัพเทวดาไม่ได้ ถูกไล่ล่าหนีมาถึงต้นไม้ใหญ่ที่ พญาคันคากอาศัยอยู่ ในที่สุดพญาคันคากตกลงใจ เป็นจอมทัพของชาวโลกต่อสู้กับพญาแถน พญาคันคากให้ พญาปลวกก่อจอมปลวกขึ้นไปจนถึงสวรรค์ ให้พญามอดไม้ ไปทำลายด้ามอาวุธของทหารและ อาวุธพญาแถน และให้พญาผึ้ง ต่อ แตน ไปต่อยทหารและพญาแถนฝ่ายเทวดาพ่ายแพ้ พญาแถน จึงให้คำมั่นว่า หากมนุษย์ยิงบังไฟขึ้นไปเดือนเมื่อไรจะรีบบันดาลให้ฝนตกลงมาทันที และถ้ากบ

^๗ ปรีชา พิณทอง, *คติเรื่องนาคในภาคอีสาน นาคในประเพณีกรรม*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕), หน้า ๔๗, (ภาคผนวก ข) (รูปที่ ๑๕ ๑๖).

เขี่ยร่องก็ถือเป็นสัญญาณว่าฝนได้ตกลงถึงพื้นแล้ว และเมื่อใดที่ชาวเมืองเล่นว่าวก็เป็นสัญญาณแห่งการหมดสิ้นฤดูฝนพญาแถนก็บันดาลให้ฝนหยุดตก^๙

๔.๓ พญานาคกับไสยศาสตร์

ไสยศาสตร์คือวิชาเกี่ยวกับเวทมนตร์ คาถา และเลขยันต์ต่าง ๆ ประกอบกับการใช้อำนาจสมาธิจิต การสาธยายท่องบ่น การภาวนา และการปลุกเสกสิ่งต่าง ๆ ให้เกิดพลังอำนาจฤทธิ์เดช ไสยศาสตร์ คือ การทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น โดยผิดแปลกจากกฎของธรรมชาติ เป็นศาสตร์ที่เป็นไปในทางมืด การนำมาใช้ขึ้นอยู่กับเจตนา หรือความต้องการของผู้ใช้ว่าต้องการให้เกิดผลทางด้านใด ในสังคมไทยปัจจุบันได้อาศัยไสยศาสตร์มาแก้ปัญหาชีวิต โดยเฉพาะเรื่องครอบครัว สุขภาพ ทรัพย์สิน บางครั้งยังพบว่าการนำมาใช้ในการทำร้ายคนอื่นที่เป็นคู่แข่งของตนในด้านการค้าบ้าง การทำธุรกิจบ้าง แม้กระทั่งการแย่งอำนาจความเป็นใหญ่อีกมากมาย ความเชื่อเรื่องพญานาคกับไสยศาสตร์ก็เป็นอีกส่วนหนึ่ง ที่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยควบคู่กันมาโดยตลอด ซึ่งเป็นเรื่องยากแก่การพิสูจน์ แต่ด้วยสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นสังคมที่รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาในเรื่องของความเชื่อในสิ่งที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่า เช่น การเจ็บป่วยที่แพทย์ปัจจุบันตรวจหาสาเหตุอาการป่วยไม่พบ คนในสังคมไทยจึงสนใจและเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ให้ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญด้านไสยศาสตร์ ทำหน้าที่ในการรักษาอาการเจ็บป่วย ที่เกิดขึ้นแทนแพทย์แผนปัจจุบันจนหายจากการเจ็บป่วยได้ ทั้งนี้ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ยังมีอิทธิพลต่อการปลุกสร้างที่อยู่อาศัยของคนในสังคมไทย จึงมีความเชื่อในเรื่องทิศทางการหันหัวของนาคเป็นเครื่องชี้นำซึ่งหากปฏิบัติตามเชื่อว่าจะเกิดความปลอดภัย ครอบครัวอยู่เป็นปกติสุข มีความเจริญรุ่งเรือง^{๑๐}

๔.๓.๑ พญานาคกับไสยศาสตร์ด้านที่อยู่อาศัย

ความเชื่อเรื่องพญานาค ว่ามีพลังกำลังมหาศาลทรงอำนาจฤทธิ์ฤทธิ์ ซึ่งมีมาก่อนพุทธกาล ด้วยเหตุนี้จึงมีการนำสัญลักษณ์รูปพญานาคมาใช้ในทางไสยศาสตร์ ทำเป็นเครื่องรางของขลังเพื่อยึดเหนี่ยวให้ความปลอดภัยต่อชีวิต ทรัพย์สิน ที่อยู่อาศัย เช่น พญานาคมีอิทธิพลต่อความเชื่อการปลุกบ้านและที่อยู่อาศัยของชาวล้านนาด้วย โดยชาวล้านนามีความเชื่อว่าการปลุกบ้านอยู่อาศัยนั้น อาศัยทิศทางการนอนหันศีรษะของนาค ประจำวัน เดือน ปี เป็นทิศทางที่

^๙ไพโรจน์ เพชรสังหาร, *คติเรื่องนาคในภาคอีสาน นาคในประเพณีกรรม*, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๖๐, (ภาคผนวก ข) (รูปที่ ๑๕)

^{๑๐}โอรุณานโชติ, *คัมภีร์ไสยศาสตร์ ฉบับสมบูรณ์*, (กรุงเทพมหานคร : ฌรัฐโชติการพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๕๐.

ปลอดภัยให้โชคลาภ และความอุดมสมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ทำให้พญานาคกับไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย ตามความเชื่อของชาวล้านนา^{๑๐} เช่น ของคนนักษัตริย์ที่เกิดปีมะโรง ที่มีความหมายถึง ความยิ่งใหญ่และพลังอำนาจ และในด้านการปลูกสร้างที่อยู่อาศัย ยังได้ถือตามเชื่อเรื่องทิศทางการนอนของนาค ว่านาคนอนหันศีรษะไปทางไหนในแต่ละวัน แต่ละเดือน โดยถือว่าทิศที่นาคนอนหันศีรษะไป เป็นทิศทางที่เป็นมงคลประจำวัน ด้วยคติความเชื่อดังกล่าวจึงได้นำเอาทิศทางการนอนหันศีรษะไปของนาค ว่าเป็นทิศที่เป็นมงคล และนำมากำหนดในการปลูกสร้างบ้านเรือน และก่อนปลูกสร้างจะต้องทำพิธีสำคัญ เพื่อขอที่ดินพญานาคปลูกเรือนสร้างบ้าน คือ การบูชาพญานาคเป็นการขอที่ดินจากพญานาคผู้เป็นเจ้าของแผ่นดิน พิธีนี้จะมีในวันยกเสาเอกหรือเสามงคล โดยเริ่มต้นด้วยการจัดเตรียมใบมะตูม ๗ ใบ ผ้าขาวยาว ๑ ศอก กระบอกไม้ไผ่บรรจุน้ำ ๗ กระบอก กระบอกไม้ไผ่บรรจุทราย ๗ กระบอก กระทงกาทับด้วย (สะตวง) กว้าง ๑ ศอก ภายในกระทงใส่อาหารคาว หวาน ข้าว หมาก พลุ บุหรี่ ก้อย อ้อย พริก เกลือ ข้าวเปลือก ข้าวสาร ข้าวตอกดอกไม้ เทียน ๔ เล่ม ตุง ๔ ตัว ซ้อ (ธงสามเหลี่ยม) ๔ ผืน เฉพาะตุงและซ้อให้สีตามเดือนซึ่งกำหนดไว้ดังนี้

เดือน ๑-๓ ใช้สีขาว เดือน ๔-๖ ใช้สีเหลือง เดือน ๗-๙ ใช้สีเขียว เดือน ๑๐-๑๒ ใช้สีแดงหลังจากเตรียมสิ่งของพร้อมแล้ว ผู้ประกอบพิธีจะกล่าวคำโองการการแล้วเอาผ้าขาวรองกันหลุมเสามงคล เอาใบมะตูมวางบนผ้าขาวพร้อมเทน้ำส้มป่อย เอามูลดินเล็กน้อยใส่กระทงบัตรพลีไปวาง ณ ทิศตะวันตก โภยดินและทรายลงในหลุมเล็กน้อย โปรยกลีบดอกไม้ ประพรมด้วยน้ำอบน้ำหอม เป็นเสร็จพิธีขอที่ดินจากพญานาค จากอิทธิพลความเชื่อดังกล่าวชาวล้านนาจึงมีความผูกพันกับพญานาคและนับถือพญานาคเป็นสัญลักษณ์ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตามวันที่พญานาคนอนหันศีรษะไป วันอาทิตย์ นาคหันศีรษะไปทิศเหนือ หางนาคทิศตะวันออกเฉียงใต้ วันจันทร์ นาคหันศีรษะไปทิศตะวันตก หางนาคทิศตะวันออกเฉียงเหนือ วันอังคาร นาคหันศีรษะไปทิศตะวันออก หางนาคทิศตะวันตกเฉียงใต้ วันพุธ นาคหันศีรษะไปทิศตะวันตกเฉียงใต้ หางนาคทิศตะวันตกเฉียงเหนือ วันพฤหัสบดี นาคหันศีรษะไปทิศตะวันออกเฉียงเหนือ หางนาคทิศตะวันออกเฉียงใต้ วันศุกร์ นาคหันศีรษะไปทิศตะวันออกเฉียงใต้ หางนาคทิศตะวันตก วันเสาร์ นาคหันศีรษะไปทิศใต้ หางนาคทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ในการปลูกบ้านจึงต้องดูทิศนาคหันศีรษะก่อนเพื่อเลือกขุดหลุม วางมูลดินและหันปลายเสาให้ถูกต้อง ทั้งนี้ตำราโบราณท่านระบุทิศศีรษะนาค

^{๑๐}ไพโรจน์ เพชรสังหาร, **นาคในประเพณีกรรม**, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๔, (ภาคผนวก ข) (รูปที่ ๑๗).

ท้องนาและหลังนาค พร้อมทิศในการเลือกขุดหลุมเสาหลุมแรก การวางมูลดินและหันปลายเสาไว้ดังนี้

เดือน ๓ ๔ ๕ ศีรษะทิศเหนือ ท้องหลังทิศตะวันออก หลุมเสาทิศตะวันตก มูลดินทิศตะวันตกเฉียงใต้ ปลายเสาทิศใต้ เดือน ๖ ๗ ๘ ศีรษะทิศตะวันตก ท้องหลังทิศใต้ หลุมเสาทิศเหนือหรือตะวันออกเฉียงใต้ มูลดินทิศตะวันออก ปลายเสาทิศตะวันตกเดือน ๙ ๑๐ ๑๑ ศีรษะทิศตะวันออกเฉียงใต้ ท้องหลังทิศเหนือ หลุมเสาทิศใต้ มูลดินทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ปลายเสาทิศตะวันออกเฉียงใต้ เดือน ๑๒ ๑ ๒ ศีรษะทิศเหนือ ท้องหลังทิศตะวันตก หลุมเสาทิศตะวันออกเฉียงใต้ มูลดินทิศใต้ ปลายเสาทิศเหนือ สมมุติว่าถ้าจะปลูกบ้านในเดือน ๓ ๔ ๕ ให้เลือกขุดหลุมเสาที่อยู่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ก่อน มูลดินที่ขุดขึ้นมาให้วางไว้ปากหลุมทิศเหนือ วางเสาให้หันปลายเสาไปทางทิศใต้ หากกระทำการดังนี้ พญานาคจะพึงพอใจ และบันดาลให้เจ้าเรือนมีความสมบุญพูนสุข

๔.๓.๒ พญานาคกับไสยศาสตร์ด้านการเกษตรกรรม

อิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคกับไสยศาสตร์ด้านการเกษตรกรรม คือ การให้น้ำของนาชาวล้านนาเชื่อว่า ในแต่ละปีน้ำจะน้อยหรือมากขึ้นอยู่กับจำนวนของนาที่ขึ้นมาพ่นน้ำให้ฝนตก หากปีใดนาคมีจำนวนน้อยปีนั้นน้ำจะมาก แต่ถ้าปีใดนาคมีจำนวนมากปีนั้นน้ำจะน้อย เพราะถ้ามีนาคหลายตัวจะเกี่ยกันพ่นน้ำ^{๑๑} และการจะดูว่าปีไหนนาคจะให้น้ำที่ตัว ก็มีสูตรในการดูซึ่งมีอยู่หลายตำรา ที่ดูง่ายที่สุด คือ การดูจากปีนักษัตรที่ปรากฏในคัมภีร์พิบสา^{๑๒} ของวัดศรีมงคล อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ได้ระบุจำนวนนาคในแต่ละปีไว้ คือ ๑. ปีจ้ (ชวด) ๘ ตัว ๒) ปีเป่า (ฉลู) ๒ ตัว ๓) ปียี่ (ขาล) ๕ ตัว ๔) ปีเหม้า (เถาะ) ๔ ตัว ๕) ปีสี่ (มะโรง) ๓ ตัว ๖) ปีไล่ (มะเส็ง) ๗ ตัว ๗) ปีสะง่า (มะเมีย) ๒ ตัว ๘) ปีเม็ด (มะแม) ๗ ตัว ๑๐) ปีสัน (วอก) ๔ ตัว ๑๑) ปีเจ้า (ระกา) ๖ ตัว ๒๑) ปีเส็ด (จอ) ๙ ตัว ๓๑) ปีไก่ (กุน) ๓ ตัว (ภาคผนวก) (ภาพที่ ๑๗)

ในแต่ละปีจะมีการพยากรณ์ในใบประกาศสงกรานต์ที่เรียก หนังสือปีใหม่ นอกจากนี้จะบอกจำนวนนาคให้น้ำแล้ว ยังปรากฏว่านาคมีหน้าที่รักษาปี รักษาป่า และรักษาน้ำ โดยดูจากตัวเลขเศษจากการนำเอาตัวเลขจุลศักราชหารด้วย ๑๒ หากเศษ ๓ หรือ ๕ นาคจะรักษาปี (บางตำราว่ารักษาป่า) เศษ ๔ หรือ ๙ นาครักษาน้ำ (บางตำราว่ารักษาป่า) อนึ่ง การไถนาก็เช่นกัน

^{๑๑}อาจารย์สนั่น ธรรมธิ , สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม , (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , ๒๕๒๐), หน้า ๒๙.

^{๑๒}ไพโรจน์ เพชรสังหาร, นาคในประเพณีกรรม, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๓๔.

จะต้องไม่ไถ่ไปทางทิศที่นำคหันหัวไป เพราะถือว่าเป็นการ เสาะเกล็ดนาค คือ ไถ่ยอนเกล็ดนาค ซึ่งถือเป็นการฝืนหรือด้านอิทธิพลพญานาคผู้ดูแลผืนดิน ผลที่ตามมาคือมักมีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา เช่น ไถ่หัก วัชควายตื่นกลัว คนไถ่ได้รับอันตรายหรือข้าวกล้าเสียหาย เป็นต้น สำหรับการไถ่หลายฉบับ กล่าวตรงกันไว้ดังนี้ เดือน ๑-๓ หันหัวไปทางทิศใต้ เดือน ๔-๖ หัวหันไปทางทิศตะวันตก เดือน ๗-๙ หัวหันไปทางทิศเหนือ เดือน ๑๐-๑๒ หัวหันไปทางทิศตะวันออก นอกจากอิทธิพลความดังกล่าวนั้นแล้วข้างต้น นาคยังมีอิทธิพลอย่างมากกับชาวล้านนา คือ นาคพันพิษ^{๑๓} จากตำรานาคพันพิษ วัดกิตติวงศ์ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน กล่าวถึงพญานาคตนหนึ่ง ลำตัวยาวใหญ่กว่าสัตว์โลกมนุษย์ไว้ พอถึงวันและเวลาตามกำหนดจะชูคอพันพิษลงพื้นโลก ทำให้ผลร้ายบังเกิดแก่มนุษย์ที่ประกอบกิจกรรมในช่วงเวลานั้น ๆ เนื้อหาของตำราดังกล่าวพอสรุปได้ว่า เดือนใดก็ตาม ในวันขึ้น ๔ ค่ำ และขึ้น ๑๐ ค่ำ พญานาคจะพันพิษในตอนกลางคืน ผู้ใดแต่งงาน จะเลิกร้างกันที่สุดในเดือนใดก็ตามในวันขึ้น ๙ ค่ำ และขึ้น ๑๐ ค่ำพญานาคจะพันพิษในตอนกลางวัน กระทำการมงคลใดจะกลับกลายเป็นอัปมงคลไปสิ้น เดือนใดก็ตามในวันแรม ๓-๔ ค่ำ และวันเดือนดับ พญานาคจะพันพิษในตอนกลางวัน ไม่ควรทำการมงคล

๔.๔ พญานาคกับศาสนวัตถุ

เรื่องราวของอาณาจักรโคตรบูรณปรากฏอยู่ใน “ตำนานอุรังคธาตุ” ที่กล่าวถึงความ เป็นมาของชุมชนในอาณาจักร และประวัติการสร้างพระธาตุพนม อาณาจักรโคตรบูรณได้รับอิทธิพลจากอินเดียมีการปกครองโดยกษัตริย์นับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ตามแบบทวารวดี และมีความเชื่อพื้นเมืองเรื่องการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการบูชาพญานาคศาสนสถานที่สำคัญของอาณาจักร คือ พระธาตุพนม ศาสนวัตถุเป็นวัตถุที่เกี่ยวข้องทางศาสนา ส่วนใหญ่จะเป็นสิ่งที่เคารพบูชา เช่น พระพุทธรูป เจดีย์ พญานาคได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับศาสนวัตถุทางพระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยพุทธกาลซึ่งจะเห็นได้จากที่มีรูปปั้นพญานาคเป็นส่วนประกอบที่สำคัญทางสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะตามโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญวัดต่าง ๆ หลังคาอาคารที่สร้างขึ้น สำหรับสถาบันพระมหากษัตริย์ และสถาบันทางพระพุทธศาสนา ศาสนวัตถุ ตามคตินิยมที่ว่า นาคยิ่งใหญ่คู่ควรกับสถาบันอันสูงส่ง เช่น นาคสะดุ้ง ที่ทอดลำตัวยาวตามบันได นาคลำยอง ซึ่งเป็นป้านลมหลังคาโบสถ์ ที่ต่อเชื่อมกับนาคกับสถาปัตยกรรมสะดุ้ง นาคเป็อน นาคจำลอง และนาคหันต์ คันทวยรูปพญานาค นาคสะดุ้ง ซึ่งเป็นศิลปกรรม ที่ราวบันไดโบสถ์นั้นได้สร้างขึ้นตาม

^{๑๓}ไพโรจน์ เพชรสังหาร, *นาคในประเพณีกรรม*, (กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๓๐),

ความเชื่อ บันไดนาค ก็ด้วยความเชื่อดังกล่าว แม้ตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากดาวดึงส์ ก็โดยบันไดแก้วมณีสีรุ้ง ที่เทวดาเนรมิตขึ้นและมีพญานาค จำนวน ๒ ตน เหาหลังหนุนบันไดไว้ ด้านศาสนาและความเชื่อได้แก่ ศาสนาพราหมณ์ ฮินดู พระพุทธศาสนานิกายอากัจฉิยาวาท หรือมหายาน ดังจะเห็นได้จากโบราณสถานและโบราณวัตถุ เช่น ปราสาทหิน เทวรูปพระโพธิสัตว์ ศิวลึงค์ พระพุทธรูปปางนาคปรก ที่สร้างขึ้นตามความเชื่อเรื่องพญานาค เป็นต้น

๔.๔.๑ พญานาคกับการสร้างพระธาตุนม

หนังสือสำคัญที่บันทึกเรื่องนี้ไว้ คือ อรุ้งคราตุหรือตำนานพระธาตุนม จังหวัดนครพนม เล่าว่า เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมาถึงดินแดนอีสานก็พบกับ บรรดานาคที่มีอิทธิฤทธิ์ควบคุมพื้นที่อยู่ บรรดานาคไม่ยอมอ่อนน้อมนมัสการแถมยังกระทำอาการอวดอภินิหารข่มขู่ ทำให้พระพุทธเจ้าทรงแสดงปาฏิหาริย์ปราบบรรดานาค จนที่สุดนาคก็ยอมเข้าหาพระศาสดา มีศรัทธาต่อพุทธศาสนาแล้วทูลขอรอยพระพุทธบาทไว้สักการบูชา พระธาตุนมหรือเรียกตามแผ่นทองจารึก ซึ่งจารึกไว้ในสมัยเจ้าราชครูหลวง โพนสะเม็กแห่งนครเวียงจันทน์มาบูรณะใน พ.ศ. ๒๒๓๖-๒๒๔๕ ว่า "ธาตุนม" เป็นพุทธเจดีย์ที่บรรจุพระอรุ้งคราตุ (กระดูกส่วนพระอูระ) ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีรูปทรงสี่เหลี่ยม ประดับตกแต่งด้วยศิลปวดลายอันวิจิตร ประณีตทั้งองค์ มีความหมายทางพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง สูงจากระดับพื้นดิน ๕๓ เมตร ฉัตรทองคำสูง ๔ เมตร รวมเป็น ๕๗ เมตร ประดิษฐานอยู่ ณ วัดพระธาตุนมมรุมหาวิหาร ตำบลธาตุนม อำเภอธาตุนม จังหวัดนครพนม อยู่ทาง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ห่างจากแม่น้ำโขงอันเป็นเส้นกั้นแดนระหว่างประเทศลาวกับประเทศไทยประมาณ ๕๐๐ เมตร และห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ ๘๐๐ กิโลเมตร^{๑๔}

ในตำนานพระธาตุนมกล่าวไว้ว่า องค์พระธาตุนมสร้างครั้งแรกในราว พ.ศ.๘ ในสมัยอาณาจักรศรีโคตบูรกำลังเจริญรุ่งเรืองอยู่ โดยทำพญาทั้ง ๕ อันมีพญาศรีโคตบูร เป็นต้น และพระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ อันมีพระมหากัสสปะเถระเป็นประมุข ลักษณะการก่อสร้างในสมัยแรกนั้น ใช้ดินดิบก่อขึ้นเป็นรูปเตาสี่เหลี่ยม แล้วเผาให้สุกที่หลัง กว้างด้านละสองวาของพระมหากัสสปะ สูงสองวา ข้างในเป็นโพรง มีประตูเปิดทั้งสี่ด้าน เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็ได้อัญเชิญพระอรุ้งคราตุ ของพระพุทธเจ้าที่พระมหากัสสปะเถระ นำมาจากประเทศอินเดีย ประดิษฐานไว้ข้างใน แล้วปิดประตูทั้งสี่ด้าน แต่ยังไม่สนิททีเดียว ยังเปิดให้คนเข้าไปสักการบูชาได้อยู่บาง

^{๑๔} อรุ้งคราตุ, ตำนานพระธาตุนม, พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๓๗), หน้า ๑๐.

โอกาส ในตำนานพระธาตุพนมบอกว่า "ยังมีได้สถาปนาให้สมบูรณ" นี้ก็หมายความว่า ยังมีได้เปิดประตูพระธาตุให้มิดชิดนั่นเอง ฟังมาสถาปนาให้สมบูรณในราว พ.ศ.๕๐๐ ท้าวพญาทั้ง ๕ ผู้มาเป็นประมุขประธานในการก่อสร้างพระธาตุพนมในครั้งนั้น เป็นเจ้าผู้ครองนครในแคว้นต่าง ๆ ดังนี้

๑. พญาจุลณีพรหมทัต ครองแคว้นจุลณี ก่อด้านตะวันออก
๒. พญาอินทปัตถนคร ครองเมืองอินทปัตถนคร ก่อด้านตะวันตก
๓. พญาคำแดง ครองเมืองหนองหานน้อย ก่อด้านตะวันตก
๔. พญานันทเสน ครองเมืองศรีโคตบูร ก่อด้านเหนือ
๕. พญาสุวรรณภิงคาร ครองเมืองหนองหานหลวง ก่อขึ้นรวมยอดเข้าเป็นรูปฝ่าละมิตี^๕

ธาตุพนม นาคที่วัดพระธาตุพนม วัตรแก้ว กนุโตภาโส^๖ เล่าโดยเจ้าคุณพระธรรมราชาเจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนมวรมหาวิหาร (พ.ศ.๒๔๘๐-๒๕๓๒) เรื่องพญานาคนี้เกิดขึ้นภายหลังที่ท่านได้ตั้งสำนักวิปัสสนากรรมฐานได้ ๑ ปี เหตุเกิดเมื่อประมาณปี ๒ เดือน ๑๑ ขึ้น ๕ ค่ำ พ.ศ.๒๕๐๐ คือนั้นฝนตกหนักครึ่งชั่วโมง แล้วตกพรวด ๆ อีก ๒๐ นาที ฟ้าร้องดังสนั่นแผ่นดิน สะเทือน นายไถยวดี คนพื้นที่ได้ออกมารองน้ำฝนที่หน้าร้านของตน เห็นแสงประหลาด เป็นลำงาโมโตเท่าลำต้นตาลขนาดใหญ่ มีสีต่าง ๆ กันถึงเจ็ดสี พุ่งแหวกอากาศแข่งกันเป็นลำยาวหลายเส้น จากทางด้านทิศเหนือ มองเห็นได้แต่ไกล จึงได้ร้องเอะอะ เรียกภรรยามาดู พอแสงนั้นมาถึงหน้าซุ้มประตู แสงนั้นก็หายเข้าไปในองค์พระธาตุพนม ในวันออกพรรษา หรือวันสัตตนาครา พ.ศ.๒๕๐๑ นายสมบูรณ ตั้งไฟบุญสี่ เห็นแถบสี ๗ สี พาดบนท้องฟ้า ตอนกลางคืนก่อนตีสอง เกิดขึ้นนานพอควร เขาเรียกคนอื่น ๆ อีกมาดู สามเณรทรัพย์เข้าฌานสมาธิ พบพญานาคราชทั้งเจ็ดเรียงกันเป็นแถวอยู่บริเวณลานพระธาตุพนม ลำตัวใหญ่โตเท่าลำต้นตาล มีหงอนแดงน่าสะพรึงกลัว พลันประเดี๋ยวเดียว พญานาคทั้ง ๗ ได้กลับกลายเป็นมาณพ ๗ นาย ทรงเครื่องชาวเรียงกันเป็นแถวอยู่ที่เดิม อากัปกิริยาอยู่ระหว่างยืนกับก้มหัวหน้าพญานาคเห็นสามเณร บอกขอไปสนทนากับท่านเจ้าคุณ พอขาดคำก็เข้าประทับร่างสามเณรทรัพย์ทันทีด้วยอำนาจจิตที่เหนือกว่า สามเณรทรัพย์หมดความรู้สึกรูบไปทันที สักครู่หันมายกมือไหว้ ท่านพระธรรมราชาวัตร พร้อมกับพูดว่า สวัสดิ์ท่านเจ้าคุณ หม่อมฉันมาสองคืนแล้วมิรู้หรือ พวกหม่อมฉันเป็นพญานาคราช มาจากสระอโนดาตในเทือกเขาหิมาลัย มีนามตามลำดับ เป็นมงคลตามอริยทรัพย์อันประเสริฐ

^๕ อรุณคธาตุ, **ตำนานพระธาตุพนม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๓๗), หน้า ๒๔.

^๖ เรื่องเดียวกัน หน้า ๙๒-๙๓.

๔.๔.๒ พญานาคกับการสร้างวัดธาตุมหาชัย (วัดไทย)

ตามคำบอกเล่าของ หลวงปู่คำพันธ์ โฆสปัญโญ วัดธาตุมหาชัย จังหวัดนครพนมกล่าวว่า ทางฝั่งไทยและฝั่งลาวต่างมี กษัตริย์แห่งนาคราช หรือ นาคาธิบดี แยกปกครองดูแล ฝั่งลาว คือ พญาศรีสัตตนาคราช (นาคาธิบดีสี่สัตตนาคราช) ซึ่งเชื่อว่าเป็นกษัตริย์แห่งพญานาคฝั่งลาว เป็นพญานาคเจ็ดเศียร ฝั่งไทย คือ พญาศรีสุทโธนาคราช (นาคาธิบดีสี่สุทโธ) เป็นกษัตริย์พญานาคฝั่งไทย เป็นพญานาคหนึ่งเศียร พญาศรีสุทโธ ท่านชอบจำศีลบำเพ็ญเพียร และปฏิบัติธรรม มีนิสัยอ่อนโยนมีเมตตา ไม่ชอบการต่อสู้ ชอบมาปฏิบัติธรรมที่พระธาตุพนม โดยมอบหมายให้เหล่าพญานาค ๖ อำมาตย์ดูแลแทน ในระหว่างที่หลบมาจำศีลภาวนา หลวงปู่เอ๋ยชื่อ ๖ อำมาตย์แห่งพญานาคไว้เพียง ๓ คือ

๑. พญาจิตรนาคราช เป็นพญานาคที่รักสวยรักงาม มีเขตแดนปกครองของตน ตั้งแต่ตาลีฟู ถึงจังหวัดหนองคาย ตามแนวแม่น้ำโขง โดยมีที่สุดแดนอยู่วัดหินหมากเป้ง

๒. พญาโสมนาคราช มีเขตแดนปกครอง ตั้งแต่วัดหินหมากเป้ง มาจนถึงวัดพระธาตุพนม สุดเขตแดนที่แก่งกะเบา พญาโสมนาคราช มีอุปนิสัยคล้ายพญาศรีสุทโธนาคราช คือ ชอบปฏิบัติธรรม จึงเป็นที่ไว้วางใจและโปรดปรานแก่พญาศรีสุทโธนาคราชมากกว่าพญานาคอื่น ๆ

๓. พญาชัยยะนาคราช มีเขตแดนจากแก่งกะเบา เรื่อยไปจนสุดแดนที่ปากแม่น้ำโขงลงทะเลในเขมร พญานาคตนนี้มีฤทธิ์เดชมาก ชอบการรณรงค์ทำสงคราม คือ ชอบการต่อสู้เป็นนิสัย พญาศรีสัตตนาคราช เป็นใหญ่เหนือพญานาคทั้งปวงในฝั่งลาว เป็นพญานาคที่ทรงฤทธิ์ ท่านเป็นพญานาคที่ชอบจำศีลและประพฤติปฏิบัติธรรมเหมือนพญาศรีสุทโธนาคราช โดยชอบมาที่วัดพระธาตุพนมเหมือนกัน หลวงปู่คำพันธ์ยังได้กล่าวอีกว่า ส่วนใดที่อยู่ใกล้ต้นน้ำลำธาร หรือแม่น้ำใหญ่ หากจะจัดให้มีพิธีกรรมอันใดเกิดขึ้น ให้อัญเชิญบอกกล่าวแก่เหล่าพญานาค พิธีกรรมนั้นจะศักดิ์สิทธิ์ยิ่ง วุ่นวายเดือดร้อนจะปรากฏชัดเจนขึ้นเรื่อย ๆ จนอีก ๕ ปีข้างหน้า ถ้าเป็นผู้อยู่ในศีลธรรมจะปลอดภัย จากข้อมูลต่าง ๆ ทั้งข้อมูลทางธรรมและทางวิทยาศาสตร์ ตลอดจนการติดต่อจากนาคาธิบดีให้ทราบว่าภัยพิบัติครั้งใหญ่ใกล้เข้ามาทุกขณะ ขึ้นขอให้หลวงพ่อสร้างวัดอุดมมงคลปูนาคราช เพื่อเป็นเครื่องหมายบอกพิภพตำแหน่งของผู้ปฏิบัติธรรมให้กองทัพนาคราชทราบได้โดยง่าย ด้วยเหตุนี้ในปี ๒๕๕๐ นี้หลวงพ่อวัชรจึงได้กำหนดให้สร้างวัดอุดมมงคลเป็นรูปพญาศรีสัตตนาคราช ซึ่งเป็นราชันย์แห่งนาคราช และหลวงปู่คำพันธ์ โฆสปัญโญ เคยกล่าวไว้ว่า

พญาศรีสัตตนาคราชเป็นกษัตริย์ใหญ่เหนือพญานาคทั้งปวง เป็นพญานาคที่ทรงฤทธิ์ ทรงอำนาจเหนือกว่าพญานาคทั้งหลาย^{๑๘}

๔.๕ สรุป

ดังนั้น ชื่อตามตำนานที่เล่าว่า ฐิใหญ่ พญานาค มังกร เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พลังอำนาจชาวฮินดูเชื่อว่า พญานาคเป็นผู้ใกล้ชิดกับเทพองค์ต่าง ๆ เป็นเทพเจ้าแห่งน้ำ ความเชื่อของชาวฮินดู ก็ถือว่า นาคเป็นสะพานเชื่อมภาวะปกติ กับที่สถิตของเทพ ทางเดินสู่วิษณุโลกปัจจุบันนี้ภาพบางส่วนได้ลบเลือนไป และบางส่วนมีรอยขูดขีดเสียหาย สิม หรือโบสถ์เก่าแก่นี้ยังอนุรักษ์ไว้แต่ได้สร้างโบสถ์ใหม่ แบบสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ขึ้นอีกแห่งหนึ่งแล้ว สิม หรือโบสถ์ของวัดนี้ก็เป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวที่ชอบงานจิตรกรรมฝาผนังอีกแห่งหนึ่งศิลปกรรมฝาผนังวัดสวนวาริพัฒนาราม เป็นศิลปกรรมฝาผนังที่บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ จากศรัทธาความเชื่อที่พญานาคได้ถวายคำว่า นาค สำหรับเรียกผู้ที่เข้ามาขอบวชในพระพุทธศาสนานี้ ได้ถือเป็นประเพณีสืบต่อกันมาของชาวพุทธที่เชื่อว่า นาคคือผู้ไม่มีบาป ผู้บริสุทธิ์ มีความประเสริฐบริสุทธิ์กว่ามนุษย์ทั้งหลาย ชาดก และนิทานพื้นบ้านที่มีคติสอนใจพิธีกรรมความเกี่ยวกับพญานาคเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่นเดียวกับปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาคที่จังหวัดหนองคาย ซึ่งคนอีสานมีความเชื่อว่าเป็นช่วงเวลาที่พญานาคเฉลิมฉลองในคืนวันเพ็ญเดือนสิบเอ็ด เกิดเป็นบั้งไฟพญานาคผุดขึ้นมาจากลำน้ำโขงให้เป็นที่อัศจรรย์ใจยิ่ง ในแต่ละพื้นที่จะมีพิธีกรรมทางวัฒนธรรม และแนวความเชื่อกับการไหลเรือไฟ หลายแนวความคิดด้วยกัน ความเชื่อเรื่องบูชาด้วยการประดับโคมไฟจะเกิดอานิสงค์แห่งบุญ

^{๑๘} หลวงปู่คำพันธ์ โฆสะปัญโญ, การสร้างวัดธาตุมหาชัย (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๓๗),

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ (๑) เพื่อศึกษาพญานาคที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องพญานาคที่ปรากฏในสังคมไทย และ (๓) เพื่อศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน สามารถสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะได้ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การสรุปผลการวิจัยครั้งนี้จะได้สรุปตามกรอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

๕.๑.๑ พระพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวว่า พญานาคมีเชื้อสายของสุกีนาคราช หรือนาคสูเนมิ ในคัมภีร์สันสกฤตนั้น พญานาคถือกำเนิดมาจากนางกัทธู หรือนางสุรสา กับพระกัศยพราหมณ์ฤๅษี พญานาคแบ่งการกำเนิดออกเป็น ๔ ตระกูล คือ (๑) เกิดจากฟองไข่ เรียกว่า อันทะชะ (๒) เกิดในครรภ์ เรียกว่า ชลาพุชะ (๓) เกิดในที่หมักหมม เรียกว่า สังเสทชะ (๔) เกิดแล้วโตทันที เรียกว่า อุปาติกะ ในพระไตรปิฎกจัดให้พญานาคหรือนาค อยู่ถัดจากมนุษย์ ก่อนรากลคนธรรพ์ กิณนร พญานาคเป็นสัตว์มหัศจรรย์ มีคุณสมบัติพิเศษเป็นพวกเดียวกันกับงู หรือพวกจิ้งจก เป็นผู้เลื้อยไปด้วยอก แต่พิเศษกว่างู ที่สามารถแปลงกายเป็นมนุษย์และสัตว์อื่นได้ มีชีวิตใกล้เคียงกับมนุษย์ มีอิทธิฤทธิ์ที่เกิดจากการรักษาศีลอุโบสถ บำเพ็ญภาวนา ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ลักษณะของพญานาคถ้าเป็นกึ่งเทพมีรูปร่างเหมือนมนุษย์แต่มีเครื่องแต่งตัวคล้ายพระมหากษัตริย์ ถ้าเป็นสัตว์เป็นงูใหญ่มีหงอนสีแดงบ้าง สีทองบ้าง ปากแดงตาแดง ผิวกายสีทอง สีเขียว สีรุ้ง และสีดำ มีเศียรตั้งแต่ ๑ เศียร ๓ เศียร ๕ เศียร ๗ เศียร และ ๙ เศียร แต่พญานาคนั้นตนาคราชมี ๑,๐๐๐ เศียร พญานาคมีถิ่นที่อยู่ที่แตกต่างกันไปบางจำพวกอาศัยอยู่บนบก (จอมปลวก) ในน้ำ ในอากาศ และได้ทะเลลึกที่เรียกว่า นาคพิภพ พญานาคมีมากถึง ๑,๐๒๔ ชนิด พญานาคแบ่งออกได้เป็น ๔ ตระกูล คือ (๑) ตระกูลวิรูปกะ เป็นนาคที่มีผิวกายเป็นสีทอง (๒) ตระกูลเอราปถะ เป็นนาคที่มีผิวกายเป็นสีเขียว (๓) ตระกูลจัพยาปุตตะ เป็นนาคที่มีผิวกายเป็นสีรุ้ง (๔) ตระกูลกันหาโคตรมะ เป็นนาคที่มีผิวกายเป็นสีดำ ในกำเนิดนาคทั้งสี่ตระกูลนี้ พญานาคที่เป็นใหญ่กว่านาคทั้งปวง คือ ท้าววิรูปักษ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในสี่มหาราชที่ปกครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิก้า ด้านทิศตะวันตก หน้าทีของพจนาคยังแบ่งเป็น ๔ พวก ตามระดับของนาค คือ

(๑) นาคสวรรค์ มีหน้าที่เฝ้าวิมานของเทวดา (๒) นาคกลางหาว มีหน้าที่ให้ลมให้ฝน (๓) นาคโลกบาล มีหน้าที่รักษาแม่น้ำลำธาร (๔) นาครักษาขุมทรัพย์ มีหน้าที่รักษาขุมทรัพย์ในดิน เมื่อรวม นาคทั้ง ๔ พวกแล้ว จะมีพญานาคประมาณ ๕๑๒ ชนิด และแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๒ ประเภท กามรูปพญานาค พญานาคที่เสวยกามคุณ อพามรูปพญานาค พญานาคที่ไม่เสวยกามคุณ พญานาคบางพวกมี อายุสั้น บางพวกก็มีอายุยืน อาจจะมีอายุยาวนานเป็นหลายกัลป์ก็ได้ อย่างพญานาคตัวหนึ่ง ชื่อพญานาค กาละมีอายุยืนยาว ตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้ากฤษณะจนถึงสมัย พระสมณโคตรมะ และจะมีอายุ จนถึงพระศรีอาริยะเมตไตรย์ พิษของพญานาคมี ๖๔ ชนิด และ พญานาคจะคลายพิษทุก ๑๕ วัน

๕.๑.๒ ความเชื่อเรื่องพญานาคที่ปรากฏในสังคมไทย ของคนไทยเชื่อว่าพญานาค คือ สัตว์ทิพย์กึ่งเทพ มีฤทธิ์แปลงกายเป็นมนุษย์และสัตว์อื่นได้ตามสภาวะเหตุการณ์ การแสดงฤทธิ์ ของพญานาคเพื่อสื่อให้มนุษย์รู้ว่าพญานาคมีจริงจะแสดงออกมาได้หลายลักษณะ เช่น การฟั่นดวงไฟ หรือบั้งไฟพญานาค หรือจะเป็นงูใหญ่ให้เห็น ที่เป็นสถานที่ อาทิเช่น วัดนาคินทร์ ที่เชื่อว่าเป็นเมืองนาคบาดาลที่ป่าดงคำชะโนด ด้วยความเชื่อว่าพญานาค คือ ผู้มีอิทธิฤทธิ์ให้คุณให้โทษได้ ทำให้มนุษย์บูชาพญานาคเพื่อขอให้ปลอดภัย มีโชคลาภ ค้ำครองพระศาสนา ขอให้เกิดความอุดมสมบูรณ์เรื่องน้ำ สังคมไทยมีความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ ที่ตนมองไม่เห็น พิสูจน์ไม่ได้ว่ามีจริงหรือไม่จริง แต่ความเชื่อนี้มักจะถูกถ่ายทอดจากบุคคล ผู้ที่นำเชื่อถือในสังคมนั้น ๆ เช่น เรื่องความเชื่อว่าพญานาคมีจริง ที่ท่านพ่อปู่อินทร์ (เขาภูตำแย) ตำบลภูหลวง อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ปัจจุบันท่านอายุ ๑๑๒ ปี ท่านเล่าว่าพญานาคได้แปลงร่างเป็นเด็กหนุ่ม นำเงินมา มอบให้เป็นทุนในการก่อสร้าง โบสถ์ วิหาร ศาลา หลายครั้ง พ่อเฒ่าอู่หน้ อัครมนตรี อายุ ๙๑ ปี บ้านเลขที่ ๔๓๕ คุ้มวัดศรีคุณเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย นายจุมพล สายแวง นายช่างไฟฟ้าสื่อสารที่ ๕ เล่าถึงการเห็นรอยเลื้อยขนาดใหญ่บนหลังคารถ หรือบางรอยก็เกิดขึ้นตามริมฝั่งแม่น้ำโขง พันตำรวจเอกชยรพ สายจันยนต์ ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรบึงโขงหลง ผู้สามารถสื่อ กับพญานาคปู่อ้อสื่อ ตามที่สื่อต่าง ๆ ได้นำเสนอมาตามลำดับ ต่างก็ยืนยันว่าพญานาคมีจริง ในส่วนที่เป็นพระสงฆ์ เช่น พระครูสิริปิยธรรม (พระมหาวิจุล ปิยภาณี) วัดปรางค์สีดา อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา ท่านเล่าให้ฟังว่าในวันสำคัญทางศาสนา ที่ท่านแสดงธรรมมีพญานาค มาฟังธรรม และญาติโยมที่มาฟังก็เห็นด้วย หลวงปู่สมบุญ ปุณฺณสีโร วัดปอแดง อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ก็ยืนยันว่าพญานาคจัดเป็นกลุ่มกายทิพย์คล้ายพวกเทวดา ได้หมุนเวียนเข้ามากราบขอฟังธรรมช่วงกลางคืนจากท่านเป็นประจำ ความเชื่อเรื่องอิทธิฤทธิ์ของพญานาค ในทัศนะของคนไทย ซึ่งสังคมคนไทยแถบลุ่มน้ำโขง เชื่อว่าลูกไฟสี่ชมพู หรือบั้งไฟพญานาค ที่พุ่งลอย

ขึ้นกลางแม่น้ำโขง เป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์ของพญานาค ซึ่งเกิดขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ เชื่อว่าพญานาคได้จุดดวงไฟนี้ เพื่อฉลองการเสด็จกลับจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ หลังเสด็จกลับจากโปรดพระมารดามาแต่ครั้งสมัยพุทธกาลถึงปัจจุบัน ในทัศนะของคนไทยทั่วไป มีความเชื่อว่าแม่น้ำโขงเป็นที่อยู่ของพญานาค นอกนั้นยังมีความเชื่อว่าคำชะโนดหรือวังนาคินทร์ ตำบลวังทอง อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี เป็นเมืองนาคพิภพหรือเมืองบาดาลเป็นที่อยู่อาศัยของพญานาค ในทัศนะของพระมหาเถระไทย ก็ยืนยันว่าพญานาคมีจริง เช่น หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต และคณะศิษย์สาย พระป่าอย่างหลวงปู่ชอบ ฐานุสมโณ พระอาจารย์บุญเพ็ง หลวงพ่อพระครูสิริปิยธรรม ซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาของชนทั่วไป ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่าพญานาคเป็นพวกกายทิพย์ นิรมิตตนเป็นมนุษย์และสัตว์อื่นได้ตามสภาวะเหตุการณ์ ตามที่ตนได้สร้างสมบารมีมา การแสดงอิทธิฤทธิ์ก็แตกต่างกันไปตามบุญบารมีที่มีอยู่ จากความเชื่อที่ว่าพญานาคมีอิทธิฤทธิ์นี้ ได้ส่งผลให้เกิดความศรัทธาการบูชาพญานาคได้ตามมา ทำให้สังคมไทยตามแถบลุ่มแม่น้ำโขงเกิดความผูกพันกับพญานาค แม้ว่าบางคนอาจจะยังไม่เคยเจอพญานาคด้วยตนเอง แต่ก็เชื่อตามที่บุคคลที่ได้รับการเคารพนับถือจากสังคมบอกเล่าให้ฟัง

๕.๑.๓ อิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่สังคมไทยเชื่อว่าแม่น้ำโขงเป็นที่อยู่ของพญานาค มีผู้ที่ได้เคยเห็นสัมผัสกับพญานาคทั้งที่เป็นฆราวาส และพระเถระไทยที่สังคมไทยเคารพนับถือท่านผู้รู้เหล่านี้ได้ถ่ายทอดบอกเล่าถึง ลักษณะของพญานาคให้ผู้สนใจฟัง ทำให้เกิดแรงบันดาลใจของผู้ที่ชอบงานด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรมต่าง ๆ ที่ได้สร้างงานอธิบายรูปลักษณะของพญานาคไว้เป็นผลงานของตน ตามสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วัดโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ ที่อยู่ตามแนวแม่น้ำโขงเช่น วัดไทย วัดหลวงพ่อพระใส และสถาบันชั้นสูง เช่น ปราสาทราชวัง เรือพระที่นั่ง เป็นต้น เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลทางด้านศิลปกรรมทั้งประติมากรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม และยังส่งผลต่อประเพณีกรรม ไหลเรือไฟในคืนวันเพ็ญเดือนสิบเอ็ด และบุญเข้ากรรมของชาวอีสาน พิธีบูชาพญานาค ด้วยเชื่อว่าพญานาคเป็นผู้ดูแลรักษาแม่น้ำ ผู้ที่อาศัยการสัญจรทางน้ำได้บูชาพญานาค ขอให้ปกป้องคุ้มครองในการสัญจรไปมา ให้ได้รับความปลอดภัย และยังมีตำนานเรื่องพญานาคกับไสยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร การสร้างที่อยู่อาศัย การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี คือ ศึกษาพยานาคที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาความเชื่อเรื่องพยานาคที่ปรากฏในสังคมไทย และ ศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพยานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน ซึ่งมีข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

๑) สังคมไทยมีความเชื่อตามบุคคลที่ตนศรัทธาเคารพนับ ทั้งที่เป็นฆราวาสและพระสงฆ์ ในขณะที่ศึกษาได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีผู้พบเห็นพยานาคของคนในสังคมไทย เพื่อนำมาวิเคราะห์ค้นหาความจริงเป็นคำตอบให้กับสังคมไทย

๒) คนรุ่นใหม่ในสังคมไทยไม่เชื่อว่าพยานาคมีจริง และปรากฏการณ์บั้งไฟพยานาค เป็นเรื่องการกระทำของมนุษย์ แต่ก็ควรนำความเชื่อของคนรุ่นเก่ามาเป็นเหตุในการกระตุ้นให้ระบบเศรษฐกิจในภูมิภาคดีขึ้น เกิดความยั่งยืนในประเพณีที่ดีงาม ทำให้สังคมมีความสงบสุข

๓) ความเชื่อเรื่องพยานาคนั้นไม่มีผลร้ายต่อการดำรงชีวิตในด้านลบ แต่ความเชื่อนั้นยังส่งผลให้เกิดความศรัทธา ความเจริญรุ่งเรืองในพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรศึกษาความเชื่อเรื่องพยานาค และบั้งไฟพยานาค ในแง่ของความเป็นวิทยาศาสตร์ และใช้พื้นฐานของเหตุและผลเป็นหลักในเชิงวิชาการ

๒) ควรรวบรวมบันทึกข้อมูลสถิติลูกไฟที่เกิดขึ้นในแต่ละปี แล้วส่งไปที่สำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ เพื่อประมวลเข้าเป็นส่วนหนึ่งของงานศึกษาวิจัยต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย-บาลี

ก). ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๕๓๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข). ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กรมศิลปากร. จักรกวางที่ปณี. กรุงเทพมหานคร : หจก. เซ็นทรัลเอ็กซ์เพรสศึกษาการพิมพ์,

๒๕๒๖.

_____โลกที่ปกสาร. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล สหประชาพานิชย์,

๒๕๓๙.

_____โลกบัญญัติ. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๒๘.

ก่องแก้ว วีระประจักษ์. สารนิเทศจากคัมภีร์โบลานสมัยอยุธยา. กรุงเทพมหานคร : ไอเดียส

แควี, ๒๕๓๓.

กาญจนา นาคสกุล. ขนบธรรมเนียม จาริต ประเพณี. ฉบับปีที่ ๒๕๑๕ ปีที่ ๔๙ ประจำวัน

อังคารที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๕.

โกเมน โตปตะวัฒน์. หนังสือบั้งไฟพญานาค. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๑๕๓๑.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. ตำนานการสร้างศาสนสถาน. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์,

๒๕๓๙.

จิตร ภูมิศักดิ์. ความเป็นมาของคำสยาม ไทย ลาว และขอม และลักษณะทางสังคม ของ

ชื่อชนชาติ ฉบับสมบูรณ์ เพิ่มเติมข้อเท็จจริงว่าด้วยชนชาติขอม. พิมพ์ครั้งที่ ๒ (แก้ไข

เพิ่มเติม), กรุงเทพมหานคร : สยาม, ๒๕๓๕.

จิรนนท์ สมประสงค์. ประวัติศิลปะ. กรุงเทพมหานคร : ไอเดียสโปรดักส์, ๒๕๔๕.

เจือ สตะเวทิน. ตำรับวรรณคดี. พระนครศรีอยุธยา : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ม.ป.ป.

ธนิต อยุธยา. **ตำนานเทศน์มหาชาติ**. พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๐๑.

ธรรมะมีเดีย. **คู่มือการชมบั้งไฟพญานาคจังหวัดหนองคาย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
น้ำฝน, ๒๕๓๙.

นรเศรษฐี.(นามแฝง). **พญานาคมีจริง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๔๗.

นาคะประทีป. **ฎีกาขมยมงคลธาคาอัฐกเทศนา**. (พาหุง) โรงพิมพ์เลี้ยงช้าง, ๒๔๙๔.

บุญนาถ พิณีจพล. **ไขปริศนาบั้งไฟพญานาค**. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ, สำนักพิมพ์น้ำฝน, ๒๕๕๐.

ประชุมพงศาวดารที่ ๗๒. **“ตำนานเมืองสุวรรณโคมคำ”**. พิมพ์ในงานศพนายเฉลิม ปริญา
จารย์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหกรณ์ขายส่ง, ๒๕๐๔.

ปรีชา พิณทอง. **คติเรื่องนาคในภาคอีสาน. นาคในประเพณีกรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.

..... **คติเรื่องนาคในภาคอีสาน. นาคในวรรณคดีท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.

ปู่ชอบ ฐานสโม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ หจก.ป.สัมพันธ์พาณิชย์, ๒๕๓๙.

ผาสุก อินทรารุช. **ความเชื่อเกี่ยวกับการเคารพนับถือรูปนาค อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ**,
ม.ป.ป.

พระครูวินัยธร (มานพ กนุดสีโล). **เล่าเรื่องตามแหล่งในมหาเวสสันดรชาดก**. กรุงเทพมหานคร :
บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๘.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๗,
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย จัดพิมพ์, ม.ป.ป.

..... **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดพิมพ์
, มปป.

..... **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระยาอนุমানราชธน. **หนังสืองานนิพนธ์ชุดสมบูรณ หมวดขนบธรรมเนียมประเพณี เล่ม**
๑. กลุ่มประชาสัมพันธ์สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ม.ป.ป.

พยัคฆ์ (นามแฝง). **พระเจ้า ๑๐ ชาติ**. กรุงเทพมหานคร : อำนวยการสำนักพิมพ์, ๒๕๓๕.

พีรพล พิสูจน์พงศ์. **ความสัมพันธ์ระหว่างงูกับมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๑๐.

_____ **การกำเนิดของงู**. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์. ๒๕๒๐.

_____ **ความเชื่อเรื่องงูมีวิวัฒนาการหลายหัว ต้นเค้าที่จะเป็นนาค**. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๐.

_____ **ความเชื่อเรื่องนาคมีมาก่อนพุทธกาล**. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๐.

ไพโรจน์ เพชรสังหาร. **คติเรื่องนาคในภาคอีสาน. นาคในประเพณีกรรม**. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๓๐.

ภันธกานต์ กิมทอง. **พญานาคกับพระอริยสงฆ์ไทย เล่ม ๑**. นครราชสีมา : สำนักพิมพ์ธัญญาพัทธ์, ม.ป.ป.

_____ **พลังจิตสื่อกรรม**. พระอาจารย์สมบัติ จิตตปัญญา. นครราชสีมา : สำนักพิมพ์ธัญญาพัทธ์, ม.ป.ป.

_____ **ตามรอยเส้นทางธรรม**. หลวงปู่เณรคำ. นครราชสีมา : สำนักพิมพ์ธัญญาพัทธ์, ๒๕๕๒.

เมธาราช รัตนภาคี. **เปิดตำนานพญานาค จากพุทธกาลสู่ตำนานลุ่มน้ำโขง**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์อุทธยานความรู้, ๒๕๕๑.

ยศ สันตสมบัติ. **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

ว.วิสุทธิสารี ปัญญาวัฒน์. **นรก เปรต อสุรกาย อบายภูมิ**. กรุงเทพมหานคร : ต้นบุญ, ๒๕๕๓.

วศิณ อินทสระ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๒๕.

วินัย ทรัพย์พญา. **พญานาค**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๔๘.

ศรีศักร วัลลิโภดม. “**อีสานในตำนานอุรังคธาตุ**.” **แอ่งอารยธรรมอีสาน**, กรุงเทพมหานคร : มติชน, ๒๕๓๓. :

ส. พลายน้อย (นามแฝง). **เล่าเรื่องพม่ารามัญ**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์คำ, ๒๕๔๔.

_____ **สัตว์นิยาย**. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๓๒.

- ส. พลายน้อย (นามแฝง) **สัตว์หิมพานต์**. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๓๒.
 _____ **ความสัมพันธ์ระหว่างงูกับมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๑๐.
 _____ **เครื่องหมายทางการแพทย์**. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๑๐.
- สนธิวรรณ อินทรสืบ. **อภิธานศัพท์จิตรกรรมไทยเนื่องในพระพุทธศาสนา**. สภาการศึกษา
 มหามกุฏราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพระพุทธรักษา, ๒๕๓๖.
- สมชาย มณีโชติ. **ความเชื่อเรื่องพญานาคในพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์
 การพิมพ์, ๒๕๒๘.
 _____ **คัมภีร์ฝ่ายมหายาน นาคเอราปถะ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร,
 ๒๕๒๘.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **นาคที่ปรากฏในงานศิลปกรรม**.
 กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไพลิน, ๒๕๐๓.
- สมุดภาพไตรภูมิ ฉบับกรุงศรีอยุธยา ฉบับกรุงธนบุรี เล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท
 อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๒.
- สมุดภาพไตรภูมิ ฉบับกรุงศรีอยุธยา-ฉบับกรุงธนบุรี เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท
 อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๒.
- สตีวะพันธ์ คชมิตร, **บั้งไฟพญานาค** กรุงเทพมหานคร: ๑ ตุลาคม ๒๕๔๙.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. **นาคในประวัติศาสตร์อุษาคเนย์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน,
 ๒๕๔๓.
- สุธิวังศ์ พงศ์ไพบูลย์. **อุปกรณ์วรรณคดีพระพุทธศาสนา คู่มือพระปฐมสมโพธิกถา**.
 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. **นาคในงานศิลปกรรมขอมโบราณ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
 รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๑๕.
- _____ **นาคในงานศิลปกรรมขอมโบราณ. ศิลปแบบกุเลน พ.ศ ๑๓๒๐**. กรุงเทพมหานคร
 : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๑๕.
- สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. **ตำนานจีนและญวน**. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๙.
 _____ **ศิลปกรรมของไทย พระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจากดาวดึงส์**. กรุงเทพมหานคร : โรง
 พิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๙.
- สุวีพันธุ์ มณีวัต. **ฐานสโมบูชา ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงปู่ชอบ ฐานสโม**.
 กรุงเทพมหานคร : หจก. ป. สัมพันธ์พานิชย์, ๒๕๓๙.

สุลักษณ์ ศิวรักษ์. **ศิวิลีนานาท**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คึกฤทธิ์สยาม, ๒๕๕๐.

เสฐียรโกเศศ (นามแฝง). **เล่าเรื่องในไตรภูมิ**. พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๑๑.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **คาถาพาทุง** ราชบัณฑิต. ห้างหุ้นส่วนจำกัด อรุณการพิมพ์, ๒๕๔๑.

_____ **นาคในวรรณคดีท้องถิ่นเรื่องผาแดงนางไอ่**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์น้ำฝน, ๒๕๒๙.

อ. สายสุวรรณ. **เครื่องหมายทางการแพทย์**. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๑๕.

_____ **ความสัมพันธ์ระหว่างงูกับมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร, แสงศิลป์การพิมพ์, ม.ป.ป.

อรพิมพ์ บุญอาภา. **คัมภีร์ปุระณะกำเนิดของนาค**. กรุงเทพมหานคร, : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๔.

_____ **กถาสัตตศาสตร์ในเรื่องมหาภารตะ**. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๔.

_____ **นาคในคัมภีร์สันสกฤตและบาลี. เรียงกฤษณนาคะ**. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๔.

_____ **ที่อยู่ของนาคในคัมภีร์สันสกฤตและบาลี**. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์ ๒๕๒๔.

_____ **รูปร่างของนาคในคัมภีร์สันสกฤตและบาลี**. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์, ๒๕๒๔.

อุทัย สีนธการ. **ความเชื่อเรื่องพญานาค ลักษณะทางกายภาพ**. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๘.

อุรัคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม). พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๓๗.

(๒) วิทยานิพนธ์

กิตติพัฒน์ เพชรทอง, “พุทธศาสนากับพญานาคศึกษาวิเคราะห์พญานาคในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทกับในวัฒนธรรมอีสาน”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕.

จิตรกร เอ็มพันธ์. “พญานาคเจ้าแห่งแม่น้ำโขง : พิธีกรรมกับระบบความเชื่อพื้นบ้านแห่งวัฒนธรรมอีสาน”. **วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา**มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาประภาส แก้วสุวรรณ, “นาคในพระไตรปิฎก”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต**.

บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๔๐.

พระสมพร อนาลโย (จิตกรล้า). “ความเชื่อเรื่องพญานาคในชุมชนคำชะโนด”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

ปิยธิดา ตรีเดช, “ปรากฏการณ์บั้งไฟพญานาค”, **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล, ๒๕๔๖.

ปิยนากู เสริฐศรี. “การสร้างประมวลการสนรายวิชาท้องถิ่นของเรา ๑ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดเลย”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๘.

(๓) งานแปล

ภัทรรัตน์ สุวรรณวัฒนา แปลจาก The place of the Naga in Thai Buddhism, from pre 3 modern Siam to modernized Thailand, section One: The place of the Naga in the past เขียน (พ.ศ. ๒๕๒๑). วรรณศักดิ์ พิจิตรบุญเสริม. **ถอดความจาก “นาค” (นาคะ) และความเชื่อของชนชาติลาว**. หุมพันธ์ รัตนวงศ์ นักวิชาการลาว เขียน, ม.ป.ป.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

www.th.wikipedia.org/Wiki/เรื่องพระที่นั่งอเนกชาติภูษงค์, [๑๔ มีนาคม ๒๕๕๕].

www.IMS,thaicyberu.go.th/official/tciaitcu/advcourse/, [๑๔ มีนาคม ๒๕๕๕].

<http://www.gotoknow.org/profiles/users/yanyong007>, [๑๕ มีนาคม ๒๕๕๕].

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง การศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน

-
- คำชี้แจง**
๑. แบบสัมภาษณ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในงานวิจัยนี้มี ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาพญานาคที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาพญานาคที่ปรากฏในสังคมไทย และ(๓) เพื่อศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน
 ๒. แบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น ๓ ตอน
 - ตอนที่ ๑ ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์
 - ตอนที่ ๒ การศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยในพระพุทธศาสนาเถรวาท
 - ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ
 ๓. ข้อมูลที่เก็บสัมภาษณ์มา ผู้วิจัยขอสัญญาว่า จะไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่ประการใด และจะใช้เป็นข้อมูลในการสรุปผลการวิจัยเท่านั้น เพื่อความสมบูรณ์ของงานวิจัย จึงขอความอนุเคราะห์ท่านได้ให้ข้อมูลที่เป็นจริงตามสภาพของคำถาม

ขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

(จำสืบเอกวิเชียร นามการ)

นิสิตพุทธศาสตร์มหาบัณฑิตรุ่นที่ ๕/๒๕๕๓

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

ตอนที่ ๑ ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

๑. ชื่อ..... ฉายา/นามสกุล..... อาชีพ.....
 อายุ.....ปี การศึกษา.....
 ๒. วัด/บ้านเลขที่..... หมู่..... ตำบล..... อำเภอ.....
 จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์..... โทร.....
 ๓. วันที่สัมภาษณ์...../...../..... เวลา.....น.
 ๔. ชื่อผู้สัมภาษณ์.....

ตอนที่ ๒ การศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีต่อสังคมไทยปัจจุบัน

๑. ในฐานะท่านเป็นคนไทยคนหนึ่งท่านเคยกราบไหว้รูปปั้นพญานาคในเมืองไทยหรือไม่ อย่างไร?

.....

๒. ท่านเคยเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของรูปปั้นพญานาคที่มีอยู่ในวัดไทยหรือไม่ เพราะเหตุใด?

.....

๓. ในฐานะท่านเป็นชาวพุทธคนหนึ่ง ท่านมีความรู้สึกอย่างไรเมื่อเจอรูปปั้นพญานาค ?

.....

๔. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับการที่คนในชุมชนของท่านได้นำรูปปั้นพญานาคไปบูชา

.....

๕. ท่านคิดว่าการทำพิธีกรรมบูชาพญานาคเป็นประจำทุกปี ทำให้ลูกหลานท่านมีวิถีชีวิตที่ดีขึ้นหรือไม่ อย่างไร ?

.....

๖. ในชุมชนของท่านประเพณีในการบวงสรวงในแต่ละปีหรือไม่ อย่างไร ?

.....

๗. ท่านคิดว่าการปั้นรูปพญานาค เพื่อประดับโบสถ์ วิหาร และบริเวณภายในวัดในชุมชนของท่าน เป็นอุบายของคนโบราณหรือไม่ อย่างไร?

.....

๘. ท่านมีข้อเสนอแนะในการรับเอาอิทธิพลพญานาคที่มีต่อศิลปกรรมไทย และวิถีชีวิตในสังคมไทยอย่างไร?

.....

๙. ท่านคิดว่าอิทธิพลพญานาคในสังคมไทยที่มีอยู่เกี่ยวข้องกับคนไทยอย่างไร ?

.....

๑๐. ท่านคิดว่าอิทธิพลพญานาคในพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างไร ?

.....

๑๑. ท่านมีความเข้าใจ คำว่า พญานาค อย่างไร ?

.....

๑๒. ท่านคิดว่าวิถีชีวิตและสังคมไทยมีความเกี่ยวข้องกับอิทธิพลพญานาคที่มีต่อศิลปกรรมไทยในทางพระพุทธศาสนาอย่างไร ?

.....

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

(จำลองเอกสารนามการ)

นิติตพุทธศาสตร์มหาบัณฑิตรุ่นที่ ๕/๒๕๕๓

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

สถานที่สัมภาษณ์ วัด/บ้าน.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

วันเวลา...../...../.....

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา
บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

ที่ ศธ ๖๑๒๗.๓ / พิเศษ

๓๐๐๐๐

๑ มีนาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์

เรียน

ด้วย จำสืบเอกวิเชียร นามการ นิสิตปริญญาโท (ภาคพิเศษ) รุ่นที่ ๕/๒๕๕๓ สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ได้รับ
อนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคในพระพุทธศาสนาเถรวาท”
โดยมีพระหัตถ์ กิติติพนุโท, ดร., ผศ.ดร.สมบุญรัตน์ ตันยะและ ผศ.ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์ เป็นกรรมการควบคุม
วิทยานิพนธ์ โดยในการทำวิจัยดังกล่าว มีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบ
การศึกษา และวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยนิสิตจะเป็นผู้มาติดต่อและประสานงานขอความอนุเคราะห์ด้วยตนเอง

เพื่อการนี้ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
จึงขออนุญาตให้นิสิตดังกล่าว ได้เข้าสัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และหวังเป็น
อย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านในการขอรับการสัมภาษณ์ และขออนุมัติ ขอพระคุณล่วงหน้า
มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อทราบและพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสุพร รุกขิตมฺไม)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครราชสีมา

ประธานกรรมการศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตนครราชสีมา

ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตนครราชสีมา

โทร. (๐๔๔) ๒๖๕๕๗๙ , ๐๘๑-๙๖๖๒๓๒๕

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครราชสีมา

บ้านหัวถนน ตำบลหัวทะเล อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

ที่ ศธ ๖๑๒๗.๓ / พิเศษ

๓๐๐๐๐

๑ มีนาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์

เจริญพร

ด้วย จำสิบเอกวิเชียร นามการ นิสิตปริญญาโท (ภาคพิเศษ) รุ่นที่ ๕/๒๕๕๓ สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ได้รับ
อนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคในพระพุทธศาสนาเถรวาท”
โดยมีพระหัตถ์ กิติตินนุโท, ดร., ผศ.ดร.สมบุญรณ์ ตันยะและ ผศ.ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์ เป็นกรรมการควบคุม
วิทยานิพนธ์ โดยในการทำวิจัยดังกล่าว มีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เพื่อนำข้อมูลมาประกอบ
การศึกษา และวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยนิสิตจะเป็นผู้มาติดต่อและประสานงานขอความอนุเคราะห์ด้วยตนเอง

เพื่อการนี้ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
จึงขออนุญาตให้นิสิตดังกล่าว ได้เข้าสัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และหวังเป็น
อย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านในการขอรับการสัมภาษณ์ และขออนุโมทนา ขอบพระคุณล่วงหน้า
มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อทราบและพิจารณาอนุเคราะห์ต่อไป

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระมหาสุพร รุกขิตมฺโม)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครราชสีมา

ประธานกรรมการศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตนครราชสีมา

ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตนครราชสีมา

โทร. (๐๔๔) ๒๖๕๕๗๙ , ๐๔๑-๙๖๖๒๓๒๕

ภาคผนวก ข.
รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ จำนวน ๘ คน/รูป

๑. สัมภาษณ์ ท่านพ่อปุอินทร์ (เขากุตำแย), ผู้ปฏิบัติธรรม ตำบลภูหลวง อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อ ๒ มีนาคม ๒๕๕๕
๒. สัมภาษณ์ นายจุมพล สายแวว, ผู้สื่อข่าวท้องถิ่น ททบ.๕ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย, เมื่อ ๕ มีนาคม ๒๕๕๕
๓. สัมภาษณ์ นายบุญจันทร์ คำมุงคุณ, ผู้ใหญ่บ้าน/ประธานโฮมสเตย์บ้านน้ำเป อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย, เมื่อ ๕ มีนาคม ๒๕๕๕
๔. สัมภาษณ์ นายบุญทอง แสนสร้อย, ผู้ใหญ่บ้านนาเชือกน้อย ตำบลหนองเทาใหญ่ อำเภอปากปลา จังหวัดนครพนม, เมื่อ ๖ มีนาคม ๒๕๕๕
๕. สัมภาษณ์ พันตำรวจเอกชยรพ สายจันยนต์, ผู้กำกับสถานีตำรวจภูธรบึงโขงหลง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย, เมื่อ ๘ มีนาคม ๒๕๕๕
๖. สัมภาษณ์ พระครูศิริปิยธรรม (พระมหาวิจุล ปิยภาณี), เจ้าอาวาสวัดปางสีดา อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อ ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๕
๗. สัมภาษณ์ หลวงปู่สมบุญ ปุณฺณสีโร. วัดปอแดง อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา, เมื่อ ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๕

ภาคผนวก ค.
ภาพประกอบคำบรรยาย
เรื่องความเชื่อพญานาคในสังคมไทย

๑. พญานาค ๔ ตระกูล

(รูปที่ ๑) (หน้า ๒๖) ลักษณะของพญานาค ๔ ตระกูล จากซ้าย ตระกูลสีทอง ตระกูลเขียว ตระกูลสีรุ้ง และตระกูลสีดำ พญานาคตระกูลสีทองถือว่าเป็นราชาแห่งพญานาค

(รูปที่ ๒) (หน้า ๒๘) พญานาคมีพิษชนิดหนึ่ง ถ้ากัดผู้ใดแล้วร่างกายจะแข็งไปหมด ทั้งตัวอวัยวะต่างๆ แม้จะยี่ตงและเหยียดออกไม่ได้จะปวดทรมานมาก

(รูปที่ ๓) (หน้า ๒๙) ปฐมิกษพญานาคนี้มีพิษชนิดหนึ่ง ถ้ากัดผู้ใดแล้วแผลจะเน่าเปื่อย มี น้ำเหลืองไหลออกมาตลอดเวลา

(รูปที่ ๔) (หน้า ๒๙) อัคคิมุข พญานาคนี้มีพิษชนิด ถ้ากัดผู้ใดแล้วจะเกิดความร้อนไป ทั้งตัวและรอยแผลที่ถูกกัดเป็นริ้วรอยคล้ายถูกไฟไหม

(รูปที่ ๕) (หน้า ๒๙) สัตถมูข พญานาคนี้มีพิษชนิดหนึ่ง ซึ่งผู้ใดโดนกัดแล้วร่างกายเหมือนถูกฟ้าผ่า

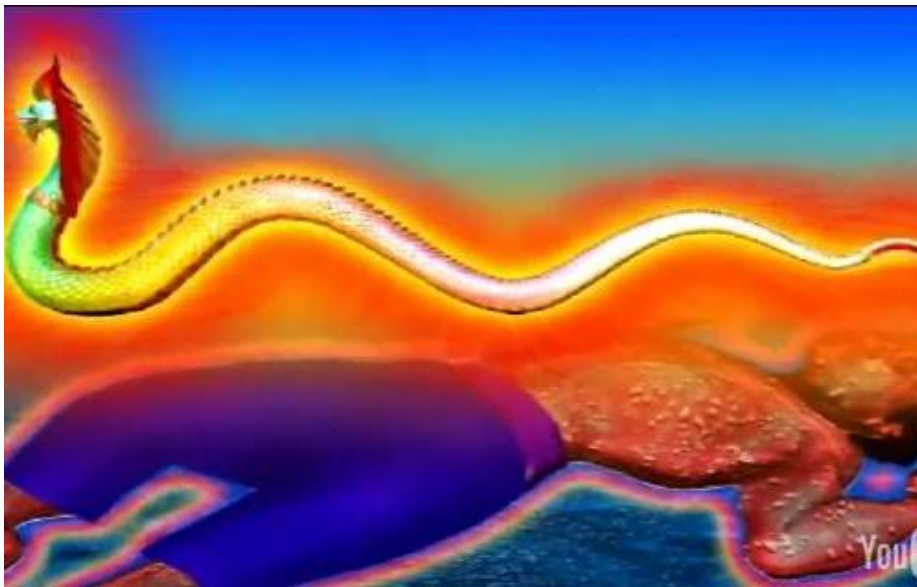
๒. พญานาคใช้พิษทำอันตรายได้ ๔ วิธี ดังนี้

(รูปที่ ๖) (หน้า ๒๙) ใช้เขี้ยวพิษขบกัด แล้วพิษค่อยแผ่ซ่านไปทั้งตัว

(รูปที่ ๗) (หน้า ๒๙) ใช้ตามองดูแล้วพ่นพิษออกมาทางตา

(รูปที่ ๘) (หน้า ๒๙) ใช้ร่างกายกระทบ พิษจะแผ่ออกมาจากตัวได้

(รูปที่ ๙) (หน้า ๒๙) ใช้ลมหายใจพ่นพิษออกมา และพิษนั้นจะแผ่ซ่านออกไปทั่วร่างกาย

(รูปที่ ๑๐) (หน้า ๓๕) ภาพการชมบั้งไฟพญานาค ที่หน้าวัดไทย จังหวัดหนองคาย ลูกไฟชมพูนึกลิ้น ไม่มีควัน ไม่มีเสียง ที่พุ่งขึ้นเหนือลำน้ำโขงสูงประมาณ ๕๐-๑๕๐ เมตร ในวันออกพรรษา ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ของทุกปี ที่เชื่อว่าพญานาคจุบฐาพระพุทธรองค์ เมื่อครั้งเสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์หลังโปรดพระมารดา

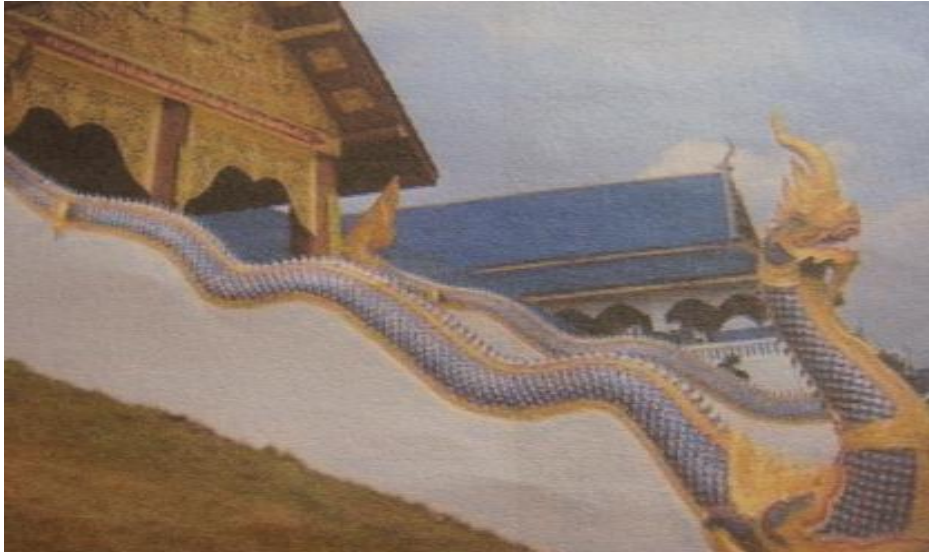

(รูปที่ ๑๑) (หน้า ๔๖) เมื่อ ๑๕ มี.ค.๕๕ ผู้วิจัยไปกราบนมัสการ หลวงพ่อพระครูสิทธิปิยธรรม (พระมหาวีจูล ปิยภาณี) เจ้าอาวาสวัดปรางค์คีรีดา อ.บัวใหญ่ จ.นครราชสีมา ฟังท่านเล่าเรื่องพญานาคขึ้นมาฟังธรรมจากท่าน ในวัดปรางค์คีรีดา เป็นประจำ

๓. พิธีกรรมเกี่ยวกับพญานาค

(รูปที่ ๑๒) (หน้า ๕๒) ประเพณีแห่บั้งไฟเป็นประเพณีขอฝน ด้วยเชื่อว่านาคเป็นสัญลักษณ์แห่งน้ำ จากคำเสี่ยงทายในแต่ละปีที่ทำนายถึงปริมาณของน้ำและฝนที่ตกลงมาแต่ละปี ขึ้นกับจำนวนนาคให้น้ำ ถ้าปีไหนนาคให้น้ำ ๑ ตัวน้ำจะมาก ถ้านาคให้น้ำ ๗ ตัว น้ำจะน้อยเพราะนาคหลายตัวได้อมน้ำไว้ฝนจึงไม่ตก

(รูปที่ ๑๓) (หน้า ๕๗) ภาพศิลปกรรมพญานาคคู่ รวบบันไดขึ้นศาลาที่วัดไทย อ.เมือง จ.หนองคาย ซึ่งเชื่อว่าพญานาคเป็นผู้คุ้มครองพระพุทธศาสนา

(รูปที่ ๑๔) (หน้า ๕๗) นาคสะดุ้ง ๕ เศียร หรือบันไดนาค ณ วัดพระเจดีย์ชัยมงคล จ.ร้อยเอ็ด

(รูปที่ ๑๕) (หน้า ๖๒) ประเพณีปล่อยเรือไฟในวันออกพรรษา ตามความเชื่อที่ว่า พญานาค คือ เจ้าแห่งน้ำความอุดมสมบูรณ์ การปล่อยเรือไฟจึงเป็นการบูชาคุณของน้ำ และเจ้าแห่งน้ำ คือ พญานาค

(รูปที่ ๑๖) (หน้า ๖๕) ประเพณีบุญเข้ากรรมหรือบุญเดือนอ้าย (เข้าปรีวาสกรรม) เพื่อให้พระสงฆ์ผู้กระทำผิดวินัย ได้สารภาพต่อหน้าคณะสงฆ์ เป็นการฝึกจิตสำนึกถึงความบกพร่องของตน นิยมทำในช่วงเดือนธันวาคมของทุกปี

(รูปที่ ๑๗) (หน้า ๖๕) ภาพประเพณีบุญกองฮด ที่ชาวบ้านจัดขึ้นเพื่อยกย่อง พระรูปใดรูปหนึ่งที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบยกย่องพระดีมีคุณธรรม เป็นพิธีสงฆ์นำพระเถรผ่านรูปกรวยพญานาค หรือเรียกว่า พิธีเถรภิเสก

(รูปที่ ๑๘) (หน้า ๖๗) พญานาคกับไสยศาสตร์ด้านที่อยู่อาศัย เชื่อกันว่าตามชาวล้านนาว่าการปลุกบ้านเรือนอยู่อาศัย ให้ถือเอาทิศทางที่นาคนอนหันศีรษะไปทิศใดในแต่ละวันให้ถือเอาทิศนั้นเป็นทิศมงคลประกอบพิธีกรรม ด้วยเชื่อว่าจะเกิดสิริมงคล และความอุดมสมบูรณ์

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : จำสืบเอกวิเชียร นามการ
- เกิด : วันอาทิตย์ที่ ๒๔ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๓
- ภูมิลำเนา : ๓๙ หมู่ ๔ บ้านภูเขาขาม ตำบลคึมใหญ่
อำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี
- การศึกษา : คณะสังคมศาสตร์รัฐศาสตร์การปกครอง รุ่น ๒
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศูนย์การศึกษาโคราช
- เข้าศึกษาเมื่อ : วันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๓
- ที่อยู่ปัจจุบัน : ๒๘๗ หมู่ ๔ บ้านหนองพลวง ตำบลโพธิ์กลาง
อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐
- หน้าที่การงาน : จากองบังคับการศูนย์ต่อสู้ป้องกันภัยทางอากาศกองทัพบกที่ ๒
ประจำพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ